

Várostarténeti folyóirat

Veszprémi Szemle

13. évfolyam,
2011. 2. szám

21.

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Kaszárnyák – laktanyák – quartélyozások: Veszprémben **3** Földesi Ferenc

KÖZLEMÉNYEK

A Szent Anna Római Katolikus Elemi Népiskola **29** Molnár János

A Táborállás Daloskör tizenöt éve **52** Balogh Ferenc

Veszprémi szükségpénzek (1919–1920) **60** Elek Miklós

FORRÁSKÖZLÉS

A Veszprém-jutasi katonai repülőtéren összpontosított
m. kir. 101/3 honi vadászrepülő-század bevetési-könyve **65** Veress D. Csaba
(1944. május 10–1945. május 16.) II. rész

Veszprém végnapjai 1945 márciusában
– Benkő Lajos naplója alapján **84** B. Stenge Csaba

Szilánkok Veszprém 1943–1946 közötti történetéből.
Nemes Antal kanonok visszaemlékezése **91** Bándi László

KÖNYVSZEMLE **109** Emmer Gáborné
Somfai Balázs
Szabóné Vörös
Györgyi
Vereskuti Klára

Várostarténeti folyóirat

Veszprémi
Szemle

13. évfolyam, 2. szám 21. 2011.

Várostarténeti folyóirat
ISSN 1217-5358

Alapítva: 1993

Alapító főszerkesztő:
dr. Tölgyesi József

Főszerkesztő:
Csiszár Miklós

Techinikai szerkesztő:
Szurmay László

Szerkesztőségi titkár:
Virág Istvánné

Szerkesztőbizottság:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke,
Bándi László, dr. Csiszár Miklós,
dr. Tölgyesi József,
a Kuratórium tagjai
Sebő József

Kiadja:
a Veszprémi Szemle
Várostarténeti Közhasznú
Alapítvány
8200 Veszprém, Május 1 utca 2/1.
Levelezési cím:
8220 Balatonalmádi,
József Attila u. 101.

Felelős kiadó:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke
A főszerkesztő elérhetősége:
8200 Veszprém, Erzsébet liget 3.
Tel.: 06-20-253-3078
E-mail: csiszar_miklos@invitel.hu

Nyomda:
OOK-Press, Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila
A folyóirat évenként 4 számmal
jelenik meg.

E SZÁMUNK SZERZŐI

BALOGH FERENC ny. tanár, Veszprém; BÁNDI LÁSZLÓ tanár, a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület elnöke, Veszprém; B. STENGE CSABA levéltárigazgató, Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára; ELEK MIKLÓS ny. könyvtáros, Balatonfüred; EMMER GÁBORNÉ főszerkesztő, Iskolakönyvtáros, Veszprém; DR. FÖLDESI FERENC ny. ezredes, felelős szerkesztő, Sereg Szemle katonai szakmai-tudományos folyóirat, Veszprém; MOLNÁR JÁNOS ny. tanár; SOMFAI BALÁZS főlevéltáros, Veszprém–Pápa; SZABÓNÉ VÖRÖS GYÖRGYI könyvtáros, Eötvös Károly Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet, Veszprém; VERESKUTI KLÁRA könyvtáros, Eötvös Károly Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet, Veszprém; VERESS D. CSABA hadtörténész, Veszprém

Illusztrációk: Balogh Gyula, Bándi László, és archív dokumentumok

Támogatóink:

MOLNÁR FOTÓ
V E S Z P R É M

Veszprém Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal
Városüzemeltetési Iroda, Brányi Mária alpolgármester

A Veszprémi Szemle Alapítvány működésének támogatói:

Városi Civil Keret

A borító képei:

címlapon: A Szabadi úti laktanya
háton: A Komakuti laktanya
és a Szent Anna-kápolna

TANULMÁNYOK

Kaszárnyák – laktanyák – quartélyozások: Veszprémben

FÖLDESI FERENC

A KATONASÁGNAK CÉLSZERŰ ÉS ÉSSZERŰ ELHELYEZÉSE minden idők óta állandó feladatát és természetesen az ezzel járó gondját képezte az állami vezetésnek, de leginkább a hadászati mérnököknek és építészeknek. Nem célom, hogy e tanulmányban a kaszárnyaépítészetet részletesen taglaljam, hiszen most csak általam „szürke foltnak” vélelmezett területre: a beszállásolások rendszere, azon belül Veszprém ún. quartérozási ügyére szeretnék kitérni.

Laktanyákról általában

Ismert, hogy az ókornak inkább milíciája – mint rendes katonasága – békében saját tűzhelyeinél lakott, míg háborús időkben a várost körülvevő falak és tornyok nyújtottak alkalmas lakóhelyiséget számukra. A városok védőfala úgy volt építve, hogy azok „vastagságában” voltak a katonaság szobái elhelyezve. Jelentős irodalma van nem csak a külföldi, de a magyarországi erődítéseknek, váraknak, amelyekben a végvári katonaság elhelyezése történt.

Igazi, modern értelemben vett kaszárnyák¹ – vagy laktanyák² – azonban csak az állandó hadseregek megalapítása után a XV. sz. végétől kezdve épültek. Ezen épületek a nagyobb, négyszögletes, centrális udvart teljesen, vagy legalább 3 oldalról zárták körül. Általában 1–2 emelet magasak voltak, az udvarra folyosóval, a földszinten istállókkal volt ellátva. A XVII. század végétől kezdve a XVIII. századon át majdnem egészen a XX. század közepéig e kaszárnyák francia példa után mindinkább monumentális külsőt is kaptak, több, általában 2–3 emelet magasra építették, jobbra belső folyosóval, a sarkokon és a tengelyekben nagy előreugró homlokzattal (rizalitokkal).

A kaszárnya (vagy laktanya) célja könnyen meghatározható, miszerint: *A „kaszárnya” vagy „laktanya”, az az épület vagy épületcsoport, mely csapatok elhelyezéséül (lakásául) szolgál.*³ A kaszárnyákat olyan helyekre célszerű építeni, ame-

lyek egészséges fekvésűek s a katonai gyakorlatokra alkalmas területhez lehetőleg közel fekszenek. Az ok nyilvánvaló: a gyakorlatokra szánt időnek nagy része a ki- és bevonulásokkal ne vesszen kárba. Például, nagy városokban a kaszárnyákat a város szélein építették fel, ahol a lovasalakulatok számára lovaglásra alkalmas terep állt rendelkezésre.

A kaszárnya-rendszer kiépítésének kezdetén – de még a XX. század közepén is – a szükséges telkek kijelölésekor több szempontot is figyelembe vettek. Így sok esetben nagy súllyal esett latba a rendfenntartói szempont. Különösen nagyobb városokban volt kívánatos az építető állami hatóságnak, hogy zendülések esetén a katonaság a rendőrségnek gyorsan segítségére siethessen, vagy zavargások esetén a különös fontossággal bíró nyilvános (államigazgatási) épületeket azonnal erős katonai őrséggel elláthassák. Nyilván ez az építési elv kompromisszumokat követelt. Ott, ahol a rendőri szempontok voltak a mérvadók, a kaszárnyákat a nagyobb települések központjában, nagy széles utcák keresztezésének, a politikai, államigazgatási hatóságoknak, nagy állami pénzügyintézeteknek és állami fogházaknak közelébe építették. Miután a városközpontban a telkek igen drágák voltak, ezért kényszerűségből aránylag kis kiterjedésű udvarral bíró, magas, több emeletes épületeket kellett építeni. Ez azzal járt, hogy az aránylag csekély kiterjedésű területen nagy embertömeg zsúfolódott össze, egészségügyi, higiéniai viszonyok igen kedvezőtlenek voltak. A szűk udvarok sokszor csak akkorák voltak, hogy a kaszárnyákban elhelyezett csapatok kivonulásokra kizárólag szoros sorban gyülekezhettek, vagy kisebb kötelékekben hagyták el a laktanyát.

Amikor hadsereg alkalmazása már más elvek szerint történt – vagyis nem elsősorban rendfenntartásra kívánták bevetni – a kaszárnyák építésére és elhelyezésére elsősorban a csapatok kiképzésére és kivonulására alkalmas körülményeket vették figyelembe, ami a közegészségügyi és higiéniai viszonyok javulását is eredményezte.

A kaszárnyákat már elsősorban a városok (települések) határában, aránylag nagy kiterjedésű telkeken építették fel, még pedig az ún. „pavilon-rendszer” szerint, azaz nem építettek egyetlen egy óriás épülettömböt, hanem egy vagy több tágas udvart körülvevő számos kisebb épületet, melyeknek mindegyike vagy a csapat egy-egy kötelékének elhelyezéséül szolgált, vagy mindegyiknek külön-külön rendeltetése (istállók, irodák, raktárak, fürdő- és mosó-helyiségek, kávéház stb.) volt. Ily épületcsoporthoz sok esetben a tisztek lakásául berendezett épületek is tartoztak.⁴

A XIX. századtól már vizsgálatokat is folytattak, amelynek célja az volt, hogy meghatározzák az egy szobában (körletben) elhelyezhető legénységi létszámot. A vizsgálatok azt mutatták, hogy a legénység elhelyezéséül szolgáló szobák akkor felelnek meg legjobban mind a fegyelmi, mind a közegészségügyi követelményeknek, ha egy-egy helyiségben (körletben) legfeljebb 15 ember lakik. Az egy szobába elhelyezendő emberek számát (vagy a körlet nagyságát) úgy állapították meg, hogy minden emberre 15 léghéftér terveztek. Az építési szabályokban előírták még, hogy minden egyes épületet kellő számú, jól szellőzhető és folyamatosan tisztán tartható (lehetőleg vízvezetékekkel ellátott) árnyékszékkel, továbbá egy épületcsoport-

ton belül legalább egy, kizárólag fürdésre s esetleg ezzel kapcsolatosan ruhamosásra rendelt épülettel is el kellett látni.⁵

Külön épület rendeztek be a csapatnál gyógyítandó betegek és a laktanyaország számára. De különálló helyiség „szolgált” a fogságra ítélt katonák elhelyezésére is. A felsorolt épületeken, helyiségeken kívül még több, különálló funkcióval rendelkező helyiségekre is szükség lett volna, mint tantermek, fegyverkarbantartó épületek, nappali pihenőhelyek, stb. azonban kezdetben a hatalmas költségek miatt – az európai hadseregek aránylag igen nagy békelétszáma mellett – ezekre már nem jutott fedezet.

Magyarországi kaszárnyák

A XVI–XVIII. század fordulóján a keresztény seregek még harcoltak a török ellen, amikor a magyarországi várak és erődítések fenntartásán már elgondolkodott a bécsi Udvari Kamara. A vár-rendszer már nem biztosított megfelelő védelmet, ugyanakkor fenntartásuk igen sok pénzt emésztett fel. Emellett elvesztették védelmi jelentőségüket is, hiszen szétszórtnak, és olyan rendszer szerint maradtak fenn, amelyek nem biztosították az ország védelmét. Néhány erődítést megpróbáltak helyreállítani, de leginkább lerombolásuk jött szóba. Magyarország középső területein a még tartó visszafoglaló háborúval egyidejűleg jelentős hadügyi átalakulás is zajlott. A korábban kisebb-nagyobb végvárakra épült törökellenes védelmi rendszer a XVII. század végétől új arculatot öltött. Az új katonai berendezkedés alapjait ettől kezdve néhány, stratégiaiilag jó helyen fekvő, lehetőleg nagy alapterületű és így komolyabb létszámú helyőrség befogadására képes erődítmény jelentette. Ezeken az erődített helyeken rakták le az új, a „békeidőbeli” hadügyi szervezet alapjait: megkezdődött az új kaszárnyák, hadszertárak építése.

A funkciójukat veszített végvárak 1702-től új feladatot kaptak, átalakultak, vagy köveiből épültek meg az új kaszárnyák.⁶ Ha nem volt a stratégiaiilag fontos helyen lévő helyiségben megfelelő épület, ott a vár javítására, átalakítására jelentős összegeket fordítottak. A várakban szolgálatot teljesítő századok szállását ezekben az épületekben oldották meg. A nagyobb hadjáratokból visszatérő, az állandó hadsereg kötelékében szolgáló katonaság téli szállását is a várak kaszárnyái biztosították.

Magyarországon a XVIII. század végétől többnyire a települések építették a kaszárnyáknak is alkalmas épületeket. Az építés „térítéseként” az állam kötelezte magát arra, hogy mind béke, mind háború idején mindig egy bizonyos létszámra eső elszállásolási illetéket fizet a községnek. Ily módon a település évenkénti jövedelme megfelelt a befektetett tőke mintegy 5 százalékának. Természetesen nem volt elhanyagolható a településen elszállásolt katonaság vásárló ereje sem, ami végső soron a településen élők, kereskedők is gyarapította.

Nyilvánvaló, hogy a katonaságot az állandó kaszárnyarendszer kiépítése előtt is el kellett szállásolni, aminek főleg a gyakorlatok alatt volt különös jelentősége.

Ekkor a gyakorlaton résztvevő katonákat (a tiszteket és a legénységet) magánházakban szállásolták el, legfeljebb a raktáraknak béreltek állandó jelleggel városi (közégi) épületeket. A beszállásolás költségeit a kincstár fizette ki.

Az elszállásolás szabályozására törvények és végrehajtási rendeletek jelentek meg, amelyekben részletesen szabályozták a térítési díjakat, a különböző rendfokozatú egyéneknek járó lakások, lakrészek, szobák, valamint azok berendezéseinek mennyiségét, minőségét. Természetesen az elszállásolás kötelezettsége elsősorban a „köznépet” sújtotta, akik sok ellenvetést nem igen tehettek.

Az elszállásolási kényszer szülte tiltakozás akkor erősödött fel, amikor az átvonuló katonaság már igénybe próbálta venni a nemesség, a papság épületeit is. Egy ilyen kérelem fogalmazódott meg 1599-ben a királyhoz küldött feliratban, melyben a karok és rendek kéri Ő felségét olyan rendnek a megtartását elrendelni, „*hogy a jövő-menő sereg a mezőn és a táborban szálljon meg, nem pedig a falukban, mezővárosokban vagy a városokban*”. Külön kiemelve a korábbi években is gyakorolt kiváltságot, hogy „*a mágnások, a nemesek és az egyházi személyek házaiban meg ne szálljanak*.”⁷ De ugyanezen kíváncsi olvasható egy 1635. évi törvénycikkben is, vagyis az egyháziak és nemesek háza a katonaszállásoktól mentes legyen.⁸

A beszállásolás rendszere az „*inquarterisata militia*” a XVIII. század közepéig kizsaratolta a vidéket, felélte a kötelezettek minden készletét. A császári ezredek a falvakban szétszórva kerülnek elhelyezésre, így a bécsi udvar számára megoldódott elhelyezésük, de megoldódott az ellátásuk is.

Amit a kötelezetteknek – vagyis a jobbágyoknak – a kvártélyra odairányított katonának biztosítani kellett, két részből állt: élelem-fejadagból (*portio*) és kiszolgálásból (*salgamus serviz*). Az előbbi ismét kétféle: emberporció (*portio oralis*), mely ital (1 pint sör, vagy fél pint bor) nélkül napi 1 font (0, 56 kg) húsból és 2 font kenyérből áll, és lóporció (*portio equilis*), mely napi 8 font szénával, 6 font zabbal és fél csomó szalmával volt egyenlő. Gyalogos közlegénynek és tizedesnek 1–1 óralis, lovasnak 1 illetőleg 1 ½ óralis és ezenfelül 1–1 lóporció jár ki naponta, hadnagynak már 2 ½ és 2 (lovasságnál 2 ½ és 3), kapitánynak 6 és 3 (6 és 5), ezredesnek 20 és 12, vezérőrnagynak 22 óralis és 24 lóporció. Egy 16 századból (2408 főből) álló gyalogezred egyhavi eltartása, emberporcióját napi 4, lóporcióját napi 6 krajccárral (azaz havi 2 illetőleg 3 forinttal) számítva, felment 5565 forintra.⁹

A jobbágy még a következő szolgáltatásokra volt kötelezve: adnia kellett vetett ágyat (legalább olyat, amilyen a magáé), világítást (gyertyát), főzésre s fűtésre tüzelőt, főzőedényt (vagy maga főzte meg a katona ételét), ad az ételhez sót, a lónak istállót.

Látható, hogy a nyomasztó súly teljes egészében a parasztságra hárult. Csak 1760 tájától épülnek falvanként kvártélyosházak, elsősorban a tisztek számára. Természetesen ezek építése és fenntartása is a település gondja volt.

Az ezerhétszázas évek közepétől a nagyobb városok gazdasági megerősödésével, teherbíró képességének növekedésével már katonai alakulatokat is tudott fogadni, vagyis néhány településen az állandó elhelyezésre alkalmas laktanyák építése is

elkezdődhetett. A Monarchia-beli ezredek a legritkábban ezredkötelékben, a 3-dik zászlóalj vagy tartalék osztályok a hadkiegészítési terület székhelyén állomásoztak, az ezredtörzs és az 1. és 2. zászlóalj szüntelen mozgásban voltak a birodalom országaiban és tartományaiban.

De továbbra is megmaradt a katonai beszállásolás rendszere. A beszállásolási kérdéskör tisztázására a törvényhozás országos bizottságot¹⁰ jelölt ki. E bizottság 1843-ik évben beterjesztette ugyan egy jelentését, de ebben csak az előfogatok kiszolgáltatása és díjazása, továbbá a gyakorlatok alkalmával okozott károk megtérítése szerepelt. A jelentésben olvasható volt még két törvényjavaslat is, amely szabályozta volna a beszállásolás rendszerét és a térítést, azonban azok megtárgyalása elmaradt.

Tény, hogy a Habsburg Birodalom mindig jelentős összeget fordított a hadsereg fenntartására. 1847-ben a költségvetés 37,3%-át költötték katonai kiadásokra. Ebből az összegből fedezték a Magyarországon állomásozó csapatok ellátását és – többek között – a laktanyák, raktárak, erődítmények és más katonai objektumok karbantartását és építését is.¹¹

Az 1848. évi VIII. törvénycikk a közteherviselés elvének kimondásával a beszállásolás gyakorlata is megváltozott. Az addig úrbéres jobbágyok és városi polgárokat egyedül terhelő elszállásolási kötelezettséget mindenkire, minden háztulajdonosra kiterjesztette.

Az eltiport 1848/49-es forradalom és szabadságharc után Magyarország területén elsősorban a megszálló osztrák csapatok kerültek elhelyezésre. A megszálló katonaság elhelyezése súlyozva volt, vagyis az ország egyes részein igen ritkán vagy teljesen elmaradt a beszállásolás, ugyanakkor más országrészek aránytalanul jobban le voltak terhelve. A karhatalmi tevékenység jobb ellátása érdekében az ország területén lévő katonai objektumokat megerősítették és újakat is építettek.¹²

Az 1848-ik évet követő időszak nem volt alkalmas a beszállásolási kérdéskör rendezésére. Az uralkodó ugyan az 1851. évben kibocsátott rendelete szabályozta a beszállásolások rendszerét, e terhet – néhány mentességi esetet kivéve – szintén csak a háztulajdonosokra hárította és a szállások, illetőleg szolgáltatások kártalanítását szabályozta.

Az osztrák-porosz háború, majd az 1866. évi háborút lezáró königgrätzi csata¹³ elvesztése alapján rázkódtatta meg Ausztriát. A hadsereg, a véderő egész rendszere, sőt a birodalom alkotmánya is átalakításra szorult. A kiegyezési tárgyalások után Ferenc József 1867. február 2-án helyreállította Magyarország alkotmányát és kinevezte a felelős magyar minisztériumot. Ebben az alakuló honvédelmi minisztérium vezetését ideiglenesen gróf Andrássy Gyula miniszterelnökre bízta.

A hadsereg újjászervezésére vonatkozó tervet a cs. kir. hadügyminiszter dolgozta ki. Eszerint a haderő két részből állt volna: az általános védkötelezettségen alapuló közös hadseregből és az egyes tartományokban a belső védelemre, de szükség esetén a működő hadsereg támogatására szánt népfelkelésből. Ez utóbbi lett volna az úgynevezett második vonal, amely magában foglalta a 18-tól 45 éves korig mindazokat, akik nem tartoznak a rendes, tehát a közös hadsereg kötelékébe.

Hosszas tárgyalások után nagyjában ily elgondolással alakult meg a birodalom védeje, de mind a honvédség, mind az osztrák Landwehr második vonalbeli alakulat lett, míg a népfelkelés – melyet békében csak nyilvántartottak – a haderő kiegészítése szempontjából harmadsorban jött számításba.

A kiegyezés után az uralkodó, I. Ferenc József 1868. december 5-én szentesítette a magyar királyi honvédség felállításáról szóló törvénycikket¹⁴, mely 82 gyalogzászlóalj, 28 huszár- valamint 4 dzsidásszázad felállítását engedélyezte. A honvédség és annak osztrák megfelelője a Landwehr mellett a haderő gerincét a német vezényleti nyelvvvel bíró császári és királyi közös hadsereg alkotta.

A honvédcsoportok elhelyezése hadkiegészítési kerületükben nem kis nehézséggel járt. Pesttől Vukovárig az ország 330 kisebb-nagyobb városára, szinte minden valamire való helységegre jutott egy-egy zászlóalj vagy lovasszázad. Azonban a szükséges laktanyák, istállók, raktárak, tisztai lakások nem álltak rendelkezésre. A meglévő laktanyákat a közös hadsereg alakulatai foglalták le. Az elhelyezést úgy oldották meg, hogy ahol lehetett, alkalmasabb nagyobb épületeket, megszünt gyárakat, majorokat, raktárakat és hasonló épületeket bérelt a kincstár vagy engedett át az adott város a honvédalakulatok elhelyezésére.

A korábban kiadott és még érvényben lévő beszállásolási rendelet – tekintettel az 1868-ik évben kimondott általános védkötelezettségre, valamint a kor hadászata által megkövetelt katonai szükségletekre – már elavult, e formájában tarthatatlanná vált.

Szükségessé vált tehát olyan intézkedés kiadása, amely a katonai beszállásolás és elszállásolás ügyét szabályozza. Egyrészt magában foglalja mindazon intézkedéseket, melyek alkalmas laktanyai férőhelyek létesítését eredményezik,¹⁵ másrészt szabályozza a beszállások végrehajtását.¹⁶

A kis létszámú zászlóaljak és századok némely helységben csak több épületben tudtak szállásához jutni és készleteiket raktározni. Ez ugyan azt eredményezte, hogy a honvédek közvetlen kapcsolatba kerültek a lakossággal, de a kiképzésre és a fegyelemre nem volt jó hatással. Az ezredekbe összevont lovasságnak 1874-től osztály (két század) kötelékében való elhelyezésére új laktanyákat építettek és a nyolcvanas években már 9 lovassági állomásnak volt fedett lovardája. Felépültek a téglából és fából épített, barakkokból álló ún. sátortáborok. Meg kell említeni, hogy az 1870-es években kezdődő laktanya-építési program jelentősen javította a tisztek életkörülményeit, felállították a tisztai étkezdéket, jobb kórházakat és tisztai üdülőket is létesítettek. Ezzel együtt az országszerte megindult laktanya-építkezések sok munkaalkalmat is teremtettek.

Később sok helyen bővítették a laktanyákat és új raktárakat is építettek. A kilencvenes években a honvédség 36 zászlóalja és 8 lovasosztálya kincstári épületben, míg 58 zászlóalja és 12 lovasosztálya bérelt épületben volt elhelyezve.¹⁷

A laktanyai mindennapok

A laktanya falain belül több kisebb-nagyobb épület, számos helyiség és kiképzési célokat szolgáló létesítmény volt.¹⁸ Ilyenek voltak a szabó-, cipész-, nyerges-, patkolókovács-, fegyvermester-, bognár- és lakatosműhelyek. A különböző felszerelések, hadianyagok, tüzelőanyag, élelmiszer, lőszer elhelyezésére szolgáló raktárak, löveg és járműszínek, különféle irodák, konyhák, legénységi étkezőhelyiségek, mosóhelyiségek, mellékhelyiségek, tisztii és legénységi örszobák, fogdák, tisztii és legénységi tanulószobák, gyengélkedőhelyiségek, torna- és vívótermek, fedett lovardák, lóistállók, gyakorlóter, lőtér, lovaglőtér. A laktanyák tervezése és építése során sokkal inkább a célszerűségekre helyezték a hangsúlyt, semmint az ott elszállásolható katonák kényelmére.

Általában minden esztendő október elsején vonultak be az újoncok a hadseregbe. A gyalogos katona alapkiképzése nyolc hét alatt befejeződött. A három-, majd 1912-től a kétesztendei szolgálat nagy részét a laktanyákban töltötték el a Monarchia katonái. A laktanyai életmód főként a parasztszármazású újoncok számára jelentett nagy megpróbáltatást. Nehéz lehetett a tömeghez hozzászokni, hogy szakaszkörletekben kell aludniuk, hogy a környezetben folytonos a mozgás és a zsongás, kevés hellyel kellett beérni az étkezésnél és a tisztálkodásnál, mindehhez még hozzájárult a szokatlan, rutinszerű mindennapi tevékenység, a nehezen megszokható étel, a kényelmetlen ruházat, valamint az, hogy az ember minden lépését állandóan ellenőrizték.

Mai szemmel nézve a dualizmus idején spártaiak voltak a kaszárnyai viszonyok, szűkmarkúan mérték az illetményt, a katonák táplálkozása enyhén szólva nem volt bőséges. A menázi kezdetben csak egy főétkezésből állt, később már reggelit és vacsorát is kaptak a katonák. Békeidőben a laktanyában (elvileg) a kantinból volt pótolható az étel, a gomb, a tű, a cérna, a lakk, a zsír, a fénymáz, a levélpapír, a szappan.

A hálóterem a szabályzat szerint minden közlegény és őrzető számára 4,5 négyzetméter, az altiszt számára 6,2 négyzetméter területet írt elő úgy, hogy minden ott lakó után 15,3 köbméter levegő legyen. A katonák általában párosával aludtak, minden ágypár között 40 centiméter térközt kellett hagyni, míg az ágypár ágyai között 16 centiméter maradt. Az újonc öregkatonát kapott hálótársul. A takarókat a szalmavánkosra kellett hajtogatni, legfelülre került a sapka. A ruhafogason függött a hátbőrönd, a tábori kulacs, a töltnyitásk, a derékszíj az oldalfegyverrel, az összehajtott köpeny befelé fordított béléssel, valamint a törölköző. Az egyéni felszerelés további tárgyait a katona ágya fölötti polcon kellett elhelyezni, a többi ruházatot összehajtv, mellé a csákót, a sajtolt fehérbádog evőcsészét és a kenyeret. A bakancsok a sarkaikkal a fal felé az ágy fejrésze alatt álltak. Az ágy alatt kapott helyet a legénység apró ládája. A vászon kenyértarisznyát az ágy mögé kellett bújtatni. Minden ágy fölött ott függött a fejcédula, a katona nevével és rendfokozatával. A puskák a folyosón lógtak, szorosan egymás mellett felakasztva.

A katoná szalmazsák-derékaljon aludt, a szakaszvezetőnek azon felül már ágyfüggöny is dukált. A katonák elhelyezésére szolgáló hálótermekben asztalok is álltak, két-két paddal. Az altiszteknek, külön-külön, kisebb asztal volt rendszeresítve. Húsz emberenként járt egy petróleumlámpa, tíz emberre egy vizeskanna, és minden szobára jutott egy köpörláda. Húsz emberre jutott egy mosdókészülék vödörrel, aminek az ajtó előtt volt a helye. Az őrmesterek és a hadapródok kettesével laktak egy szobában, a számvivő altisztek egyedül. Nősz altiszteknek külön szoba járt, konyhával, padlással és fűskamrával.

Beszállásolások Veszprémben

„*Veszprémet szereti a katonaság és a veszprémiek szeretik a katonákat!*” – olvasható egy korabeli újságcikkben.¹⁹

Természetesen ez a szeretet az önzetlenségen túl, racionális gazdasági szempontokkal is társult. Egyrészt a város kereskedői, kisvállalkozói is hasznot tudtak húzni a katonaság jelenlétéből, másrészt a város kasszája is gyarapodott az államkincstári hozzájárulásokból. A város vezetését azonban a megnövekedett katonai jelenlét még arra is sarkalta, hogy állandó elhelyezésre alkalmas laktanyákat építsen. Az állandó jelenlét a katonaság megtelepedését is elősegítette, ezzel együtt csökkentek a lakosság beszállásolási terhei – dacára az anyagi hozzájárulásoknak.

Bár Veszprém hadtörténete teljes körűen nincs még feldolgozva, számos nagy-szerű tanulmány mutatja be a város honvédelem érdekében tett erőfeszítéseit, a katonaváros Veszprém életét, szerepét mind a végvári harcokban, mind újkori történelmének időszakában. Elmondható, hogy gyakorlatilag a város megalapítása óta a katonaság jelen van a településen. Erre alkalmassá tette földrajzi, stratégiai elhelyezkedése, de alkalmassá tette tágabb környezete is, nevezetesen a nagykiterjedésű és másra nem igen használható terület, ahol a hadgyakorlatokat gond nélkül meg lehetett tartani. A sziklára épült veszprémi vár – ahol az 1700-as években is települt katonaság – sokáig meghatározó szerepet játszott az országrész védelmében.

Veszprém stratégiai helyzete és a nagy gyakorlótér közelsége miatt a katonaság állandó jelenlétét is eredményezte. Mindennaposá váltak a beszállásolások, átvonulások, gyakorlatok alkalmával, de nem volt ritka a hosszantartó betelepülés sem. A kaszárnya-rendszer kiépítés megkezdése az elsők között érintette a települést. Az állandó szállás felépítésére sok esetben a város vezetése volt a kezdeményező fél, amivel a lakosság terheit igyekeztek enyhíteni, illetve a kincstár által fizetett bérlelményekkel a város kasszáját igyekeztek feltölteni.

Még egy fontos körülményről nem esett eddig szó a beszállásolások kapcsán. A katonaság elhelyezése mellett a városnak kellett viselnie a tartás költségeit is, amibe beletartozott a legénység élelmezése, az állatok takarmánnyal való ellátása és télen a fűtés is. De viselnie kellett a katonaaállítás (verbuválás) és a katonának álltak őrzési és szállítási költségeit is.

Az 1741. évi tanácsülés jegyzőkönyveiben olvashatunk arról, hogy a város a katonák beszállásolására intézkedett, valamint újabb költséget utalt ki az ellátásra. 1750-ben 16 öl fát kellett venni a fűtésre, illetve a Tanács végzést adott ki istálló bérletére és széna vásárlására.²⁰

Pájer Mihály bíró elnökletével a városi tanács 1755. augusztus 4-én quartély építéséről döntött. A következő „militáns” évre²¹ Pápáról Veszprémbe költözött a vármegyében lévő alakulatok „obestere” (ezredes), de nem rendelkezett tisztségének megfelelő quartállal. A Tanács a helyiség építésének felügyeletére Szabó István tanácsnokot jelölte ki, egyben elrendelte, hogy akit a városi polgárok közül kivélnyelnek az építésre, azonban alapos indok nélkül kivonja magát a munkák alól, 20 dénár büntetést kell fizetnie. Miután a városnak az építésre pénze nem volt, ezért Bilik Mátyás veszprémi lakostól 100 forint kölcsönt vett fel, amit a követendő év Szent Mihály napjáig kellett visszafizetni.²² Hogy mennyire megterhelte a város kasszáját a katonaság ellátása, bizonyítja, hogy még ez év októberében újabb 100 forintot vettek fel abrak vásárlására. Egy december 1-i tanácsülési határozat szerint már un. „bonustativést” (jutalmat) adtak azoknak a városi lakosoknak, akik quartélyozták a városban elszállásolt tiszteket. Mint a jegyzőkönyvben olvasható, mivel „válogatott quartért kéntelenített az város rendeln az illetén quartért szenvedő gazdák pedig s hogy ne csak magok visellék ezen közönséges terhet (...) fizetessék meg esztendeig való quartélt tartó gazdáknak.”²³

A városnak nem csak a beszállásolást és az ellátást kellett biztosítani. Időnként viselni kellett a verbuválás, vagyis a katonaállítás költségeit is. 1758. februárjában „a nemes vármegye parancsolattýára” Veszprémnek 10 főt kellett kiállítani. A kiszabot biztosítására a városba érkező verbunkosoknak szállást, élelmet kellett biztosítani napi egy forint értékben.²⁴ Február 13-ra már teljesítették is a katonaállítási kvótát. A beverbuvált katonákat, hogy „azok eránt semmi rendelések tétessenek, determináltatott: quartélon lesznek Brentsák Mihály vásárbíró házánál, azok mellé szükséges strázsákat fognak állítani”²⁵. Az ellátásukhoz szükséges nyersanyagot (húst) a polétánkénti²⁶ tehetősebb gazdáknak kellett biztosítani, gondjukat pedig Tamási István tanácsnoknak kellett végezni, vagyis fizetni a zsoldot, fizetni a napi ellátmányért és az őriztetésért, természetesen a város kasszájából.²⁷ De a város pénztára terhére készítettett a szegényebb katonáknak lábbelít, maradásukat pedig – a strázsákon kívül – napi egy-egy porció borral is biztosította. A város a szállításra – amit ez esetben Pápára kellett végrehajtani – öt kocsit rendelt, kocsinként biztosított egy porció abrakot és 1 forint 70 dénárt kocsibért, továbbá tartalékként fél mázsa szénát is vásárolt. Nem volt véletlen a szállítás siettetése, mivel a város a bezupált katonáktól minél hamarabb szeretett volna megszabadulni, hogy azok tartási költségeit csökkentse²⁸.

Persze nem ment mindig ilyen könnyen és főleg hatékonyan a katonaállítás. 1759 elején a vármegye 4 katona kiállítását szabta a városnak. A katonafogással Csutorás János volt megbízva, azzal az utasítással, hogy a város szolgálvaival mihamarabb teljesítse azt. Azonban eltelt egy év, és nem sikerült – hanyagságból? nemtörődöm-

ségből? vagy csak a jelentkezők hiányából? – teljesíteni a kiszabatot. A vármegye sűrgető leiratára 1761. októberében a városi tanács elrendelte, „*hogy mivel az katonna fogadás igen sűrgettetik, ezért a szabadvajda- és vásárbírák minden estve a városnak kimenvén, megfoghassák*”²⁹ a kimaradó és bajt okozó legényeket.

Pár év múlva már Veszprémben is elkezdődtek a kaszárnyaépítések, ha nem is az „élőerő” (vagyis a katonaság) számára, hanem az egyik „harcesköz”, a lovak számára. Egy 1763. május 16-ai tanácsülés jegyzőkönyvében olvasható: „*Már az katonaság gyakortább ezen város által masérozván, hogy az annyival is inkább ne egy két gazda szenvedgye, hanem az közönségekre eloszollyon, determináltatik, hogy minden poléta 4 lóra való istállót csináltasson.*”³⁰ Az istállók elkészültek, a tanács rendeletet adott ki azok karbantartására. Ugyanakkor megállapította, hogy 4 poléta kimaradt a katonatartásból, így a tanács úgy rendelkezett, hogy a kimaradt polétában lévő gazdák havonta minden forintra egy-egy garast kötelesek fizetni a többi poléta gazdáinak megsegítésére.³¹

Természetesen nem csak a városnak volt kötelessége a katonák elszállásolása, illetve férőhelyek létesítése. Elsősorban a vármegye szabta meg, hogy egy településnek, vagy városnak hány főt kell elszállásolni, illetve milyen ellátást kell biztosítani a katonaságnak. De ugyanígy a vármegye tulajdonában voltak állandó szállásnak épített épületek is, amiket az 1700-as évek végétől quartélynak (laktanyának) is használtak. Kezelője illetve bérlője a város volt, tehát elvileg a „reparálása” is a várost terhelte volna. 1774. június 14-ei tanácsülésen a városi bíró arról tájékoztatta a tanácstagokat, hogy a vármegye elrendelte a quartélynak alkalmas épületek javítását, karbantartását, így „*mindenütt vagy újonnan építtetni vagy reparáltani fognak, következős képpen a városnak alsó öt háza is*”. De – és itt volt a gond – miután a reparálás után ezek a házak állandó quartélyként fognak szerepelni (vagyis a város másra már nem használhatja, így nincs haszna annak tartásából), kérdésként merült fel: kinek a költségén végezzék el a felújítást, illetve az új épületek felépítését? Célszerűnek látszott az épületeket visszaadni a vármegyének.³²

De a „Nemes Vármegye” már nem csak a quartélyozásra alkalmas épületek karbantartását és építését rendelte el. Elkezdődött az állandó katonaság elhelyezése is, ami végleges szállás felépítését is megkívánta. Szauer István bíró 1776. május 24-én arról tájékoztatta a városi tanácsot, a vármegye „*akarattya szerént maradván az örökös quartélozás, Veszprém városára 9 személy, 9 ló tartása és ezen 9 lónak való istálló csináltatása repartíaltván [kiosztva]*”³³

Természetesen az állandó épületek létesítése mellett a beszállásolás rendszere továbbra is megmaradt, elsősorban nagyobb gyakorlatok, csapatmozgások alkalmával. A város mosatta a beszállásolt katonák ruházatát, biztosította az ellátást, a szállást annak minden tartozékával.³⁴ A szolgáltatásért a beszállásolást elszenvedők a város kasszájából fizetséget kaptak, amiről a városi tanács pontos kimutatást (katonna reflexió) készített és terjesztett fel a hadügyminisztériumnak, amely megtérítette a város kiadásait. De éveként kellett elkészíteni azokat a feljegyzéseket is, amelyek mutatták a város elszállásolási képességét.

A kiegyezés évében a korábban kiadott uralkodói rendelkezés szerint kellett a katonaságot ellátni. Az ellátási kötelezettség jelentős terhet rótt az amúgy is egyre elszegényedő városi lakosságra. A városi tanács – ha lehetőségei engedték – igyekezett könnyíteni a lakosság terheIn: Ez a szándék olvasható ki egy 1867. január 5-ei jegyzőkönyvből is. Havranek János bíró jelentette a tanácsnak, hogy Veszprémben a télre elszállásolt katonaság számára 1866 novemberétől Esső Mihály veszprémi vendéglős főzött, amit rövid időn belül meg kíván szüntetni. A beszállásolt katonaság parancsnoka átíratában felszólította a városi tanácsot, hogy rövid időn belül találjon megoldást az élelmezésre. Vagy építtessen minden szükséges felszereléssel ellátott konyhákat, amin a katonaság saját magának fog főzni, vagy szólítsa fel a szállásadó gazdákat az élelmezés végrehajtására. Havranek bíró az ügyet a városi Bizottmány elé utalta. A Bizottmány hosszas mérlegelés után úgy döntött, hogy saját költségén felépíti a főzőhelyeket.³⁵ Az elszegényedés miatt döntöttek arról is, hogy a városon keresztülvonuló, illetve a „rendesen szállásoló katonaság” be- és kiszállásolására, a tisztí szállások díjainak kifizetésére, azok tervszerű kezelésére szabályzatot dolgozzanak ki.

A Kis- (vagy Alsóvárosi) laktanya maradványa a mai Deák F. utcában

Ebben az időszakban Veszprém már rendelkezett több, kaszárnyának is használt épülettel. Volt, amelyik a saját tulajdonában volt, de volt, amelyik kezelője a Vármegye volt. A lakosság beszállásolási terhének csökkentése érdekében a városi tanács igyekezett minden alkalmat kihasználni, hogy minél nagyobb férőhelyű épü-

lettel rendelkezzen, amit a katonaság elszállásolására tud felhasználni. Ennek az elvnek megfelelően tárgyalt a megyei állandó bizottmánnyal egy laktanyacsere ügyben és jelentett a városi tanácsnak 1867. augusztus 10-én Havranek János városi bíró. Az elképzelés az volt, hogy az ún. Felső kaszárnyát³⁶ a vidéken lakó megyei tisztviselők részére hivatali szállásnak átadják. Veszprém városának pedig rendes kaszárnyává való átalakításra az ún. Alsó- vagy kis kaszárnya és a vele szemben lévő kisebb épületekkel együtt adják cserébe. A tárgyalásokat Vég helyi Imre megyei első alispán és Fülöp József folytatta le.³⁷

A választmány a vármegyével folyó kaszárnyaátadási tárgyalásokra a következő utasítást kapta:

- Igyekezzenek a Hadfogó³⁸ épületét is a kaszárnya helyiségéül a vármegyétől megszerezni;
- Alsó- vagy Kiskaszárnya és a vele szemben lévő épület mindaddig a város tulajdonában és használatában maradnak, míg a katonatartás a várost terheli. Ha a Hadfogó épületét a vármegye a városnak átengedi, a fenti kikötés arra is kiterjed;
- A város részére kaszárnyának átvett minden épületnek hatékony és gyors átalakítására (javítására) készüljön egy felújítási terv, majd azt a bizottmány rendkívüli ülésen tárgyalja meg.³⁹

A fotó jobb oldalán lévő épületben volt a Hadfogó (mai nyelven: Hadkiegészítő Parancsnokság) épülete

A csereszerződéseket 1868-ban írták alá, ami Veszprém szempontjából is előnyös volt. A Felső kaszárnya azon helyiségeit, amelyekben nem volt hivatal, a város továbbra is használhatta. Az Alsó kaszárnya átadását Kopácsy Viktor főszolgabíró hajtotta végre, miután a város az egy arany bérleti díj átutalását igazolta. Havranek János városi bíró az 1868. március 7-ei tanácsülésen ismerteti, hogy a város a vármegyétől a Kis- vagy Alsó kaszárnyát „a tulajdonjog beismerése végett évenként fizetendő egy természetbeni arany befizetése a városi főbíró úr által”⁴⁰ átvette.

Az átvett kaszárnya felújítását már márciusban elkezdték⁴¹, októberben már arról határoztak, hogy a kaszárnya egyik lakrészét haszonbérbe adják.⁴²

A Pénzügyigazgatóság épülete, a volt József-laktanya

Talán nem érdektelen, ha egy rövid kitérőt teszünk „laktanya” ügyben. Más tart laktanyának a katonameger és másrt tart laktanyának a közember, a civil lakosság. Mint minden „civil” (talán ez esetben nem bántó e fogalom) laktanyának tart minden olyan épületet, amiben – nagyobb számban és hosszabb időre – katonákat helyeznek el. Így laktanyának nevezte pld. Izer Jánosné házát is⁴³, vagy a Nagy-féle házat. A katona laktanyának csak azt nevezte, amelyet kifejezetten arra célra építettek, használtak. De ez esetben is lehettek tévedések, bizonytalanságok. Nem kifejezetten laktanyának építették, de funkciója szerint már laktanya volt, azonban valamikori építőjéről, tulajdonosáról neveztek el, vagy emlegették koronként más és más néven. Így vagyunk ezzel az Eszterházy laktanyával, a Séd laktanyával, vagy az Alsó laktanyával, ami utóbbi kettő – véleményem szerint – ugyanazt az épületet jelentette. De ide sorolható az ún. József-laktanya is, melynek rövid története olvasható a Veszprémi Hírlap 1938. február 13-i számában. „Veszprém legrégebbi köz-

pületének, a pénzügyigazgatóság épületének múltját kell feltárnom ...” – írja dr. Gutheil Jenő. „Az épületnek az Erzsébet szoborra néző, eredetileg egyemeletes főhomlokzata, valamint a főispáni házzal szomszédos udvari szárnya építési alkátával a XVIII. század végére vall. Eredetileg kaszárnya volt és már az 1820-as években, mint József-kaszárnya ismert. Nevét minden valószínűség szerint József nádortól vette.”⁴⁴ 1860-as években cs. és kir. vadászrezdabeli katonaság állomásozik az épületben, de itt működött rövid ideig az un. „talponálló bíróság” is, amely az „elszaporodott bakonyi haramiák és szegénylegények” ügyében ítélkezett. 1869-ben a közös legénységet felváltja a honvédgyalogság, akik 1875-ig maradnak az épületben. Az épület egyébként a vármegye tulajdonában volt és minden valószínűség szerint azonos volt a sokat emlegetett „kvártélyosházzal” is.

Az 1868. évi és a közös hadsereggel, valamint a honvédséggel kapcsolatos törvények tették lehetővé a nemzeti haderő felállítását. Az engedélyezett 82 gyalog- és 32 lovasszázadból Veszprémben tervezték elhelyezni „állandó jelleggel” a 71. veszprémi honvéd zászlóaljat, valamint a 24. veszprémi honvéd lovasszázadot.⁴⁵ A honvédelmi vezetés Veszprém vármegyét 1869. február 13-án kereste meg azzal a kérdéssel, hogy a megye mely helységeiben és milyen helyiségeket tudna felajánlani a honvédség alakulatainak elhelyezésére.⁴⁶ Ennek megfelelően kereste meg Kopácsy Viktor vármegyei főszolgabíró Veszprém városát, hogy nyilatkozzon: „*vajon képes-e és hajlandó-e a honvédek elhelyezésére alkalmas helyiséget a HM rendelkezése alá bocsátani?*”⁴⁷ A város vezetése örömmel veszi a lehetőséget, és késznek mutatkozott a zászlóalj számára állandó elhelyezést biztosítani az Alsó- vagy Kis laktanyában. Azonban – az 1869. június 24-ei városi bizottmányi ülés jegyzőkönyve szerint – a városi hatóság a következő kérdésekre kért választ:

„1. a fentebb leírt Kiskaszárnya mostani helyzetében elegendő lesz é a 71. hv. zászlóalj befogadására, s ha nem, minő átalakítás vagy pótépitkezés kívántatnék meg a kellő elhelyezés tekintetéből;

2. ki fogja végezni a kijavításokat és külső mind belső felszereléseket?

3. a megkívántató költséget ki fogja fizetni?

Hogy mindezekről a városi hatóság kellő felvilágosítást nyerhessen, a megyének adandó nyilatkozatban felkeresendő lesz a Budai Kerületi honvéd Parancsnokság, hogy az itt elősoroltak tisztázása érdekében a szemléllő bizottságot a helyszínre küldjenek.”⁴⁸

A vármegye vezetése Veszprém kérdéseit és ajánlatát továbbította a Budai Kerületi honvéd Parancsnoksághoz. Válaszul a parancsnokság ismerteti, hogy az ország területén az „állandósítandó honvéd testületek” 1869. október 01-én fognak felállni. Minden honvéd testület egy bizonyos zászlóaljnyi járásból egészül ki, ott, ahol elhelyezik azokat. A kiadott felosztás szerint Veszprémben a 71. hv. zászlóalj állomásozik, a törzs és egy század elhelyezéséről kell gondoskodni.⁴⁹

Új elemként jelentkezett egy, a Budai Kerületi Parancsnokság által 1869. július 30-ai keltezéssel megküldött felkérése. Ebben a parancsnokság jelzi, hogy honvédelmi vezetés tervei alapján egy honvéd gyalog- és egy honvéd lovas tanosztályt

(kiképzőbázis) állít fel. A felállításra tervezett tanosztályoknak még nincs meg a végleges elhelyezése, ezért megkeresték Veszprém városát: igénybe kívánja-e venni a város a tanosztályok elhelyezési lehetőségét? Van-e megfelelő és elegendő épület, istálló azok elhelyezésére? Mint a leiratban olvasható, a gyalog-tanosztály elhelyezésre tervezett létszáma: 68 fő törzs- és főtiszt, valamint 493 fő legénység és 12 tiszt-ló. A lovas-tanosztály tervezett létszáma: 7 fő törzs- és főtiszt, 129 fő legénység, továbbá 25 tiszt- és 108 legénységi köz-ló.⁵⁰ A tanosztályok felállítását a parancsnokság szeptember hónapra tervezte.

A város azonnal megvizsgálta a kérés teljesítésének lehetőségeit, de – mint az a jegyzőkönyvben olvasható – *„fájdalom, de a város nem tud biztosítani 493 legénységi egység elhelyezésére szolgáló épületet. De ha együttesen, nagyobb számban a lakosságnál beszállásolható lenne, akkor a város örömmel fogadná kebelébe a honvédiskolát, s még áldozat hozással is kész leen a Parancsnokság egyéb kívánságait is teljesíteni.”*⁵¹

A Parancsnokság a tájékoztatásra azon nyomban reagált és 1869 júliusában „szállásszerző” árverés megtartására kiküldte Schiffer Ferenc hv. alezredest és Schwartz Róbert kerületi hadbiztost. A város is kijelölte saját bizottságát, melyet Rosos István vezetett, tagjai Bezeredy Gyula, Fülöp József, Havranek János, Gombos Károly, Horváth Sándor, Garay Mihály tanácsnokok és Molnár Károly főszállásmester voltak.⁵²

Veszprém városa több épületet is felajánlott, amit a bizottság – különösen a Budai Kerületi Parancsnokság képviselői – elfogadott. A felajánlott épületek között voltak magánházak, illetve az ún. Felső-kaszárnya épületében lévő helyiségek is. Igaz, ez utóbbiban már bérlő lakott, de igyekeztek a helyiségeket felszabadítani.⁵³ Időközben – a város legnagyobb sajnálatára – a tanosztályok elhelyezése csúszott, végül a honvédelmi vezetés teljesen lemondott a veszprémi elhelyezésről.

Maradt a 71. honvéd gyalogzászlóalj elhelyezése, amivel kapcsolatban a honvéd parancsnokság képviselőjében Zombath István őrnagy tájékoztatja a város vezetését, hogy 1869. november 15-én 100 újonc fog belépni *„a veszprémi állandósított zászlóaljhoz kiképzés végett.”*⁵⁴ S minthogy a Felső kaszárnyában csak 65 főt lehet beszállásolni, kéri egyúttal a város vezetését, hogy gondoskodjon a 35 fő megfelelő elhelyezéséről. Havranek bíró – aki a beszállások irányításával lett megbízva – mindent megdönt a megfelelő elhelyezés biztosítása érdekében, de már ekkor kérelemmel fordult a MH vezetéséhez, hogy járuljon hozzá egy honvédlaktanya felépítéséhez is.⁵⁵

Hat évre az újoncok fogadása után Veszprémben – a rendezett tanácsú város jelentése szerint – a helyben állomásozó honvédség állt: a 71. honvéd gyalogzászlóaljból és a 7. honvédlovasezred törzséből és 2. századából. A 71. hv. zászlóalj parancsnoka Hild Gyula őrnagy volt, állományába tartozott 9 tiszt, 4 tiszthelyettes és 64 fő legénység. A 7. lovasezred parancsnoka Kutassy Ignác huszár ezredes volt, tiszt létszám 3, a tiszthelyettesi 5, a legénységi (közhuszár) létszám 39 fő volt.⁵⁶

Az új laktanya megépítése elég hosszú ideig elhúzódott. 1889-ben végre arról

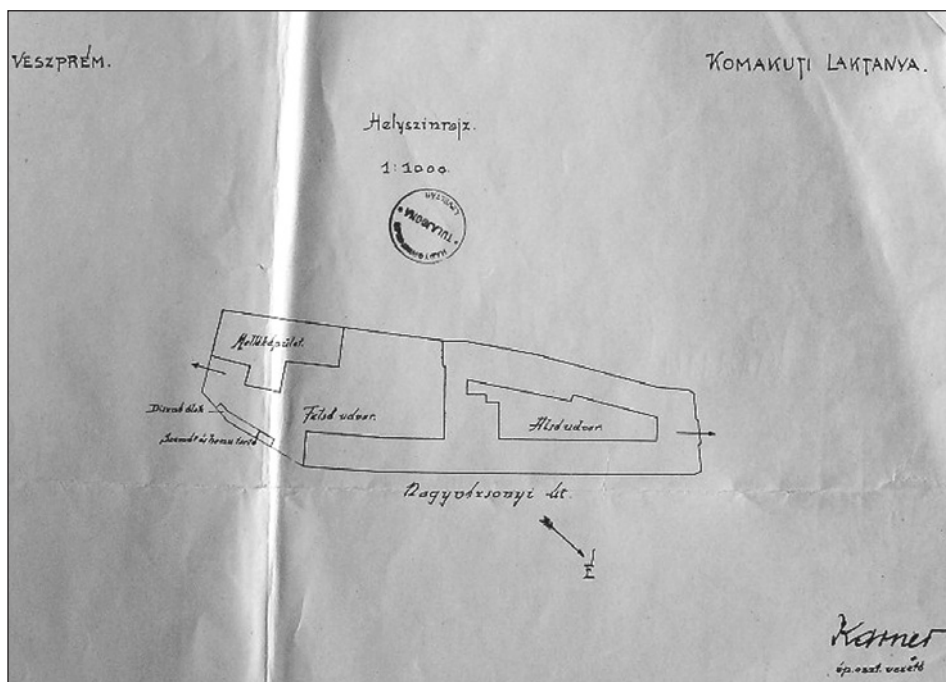
tudósít a Veszprém c. hivatalos heti közlöny, hogy az új kaszárnya építési ügye a megvalósulás stádiumába lépett⁵⁷. A közlemény írója megbízható forrásra hivatkozva közli, hogy a honvédelmi miniszter negyvenezer forintot irányzott elő a veszprémi honvédlaktanya építésére, amit tavasszal fognak megkezdeni.⁵⁸ Igaz, rá egy évre az említett közlönyben még arról szól a tudósítás, hogy Veszprémbe érkezett Forinyák Gyula altábornagy Mádi Kovács György honvédkerületi parancsnok, Mikulás őrnagy segédtsízt és Mannó Gyula főhadbiztos kíséretében, hogy a város vezetésével tárgyaljon a honvédkaszárnya felépítése ügyében.

A város vezetése részéről – az 1890-es év kezdetén – hirtelen fontos lett a kaszárnyaépítés. Ugyanis olyan hírek keltek lábra, hogy a veszprémi szűkös laktanyai férőhely miatt a 71. honvéd gyalogzászlóaljat elvezénylik a városból. Megerősítésként hatott a város vezetésére, hogy az 1899-ben megtartott lögyakorlaton „*mintegy kétezer főre menő katonaság lett idevezényelve.*”⁵⁹ 1899. augusztus 20-tól szeptember 4-ig lövészetet hajtottak végre a Kiskuti csárda melletti völgyben. A katonaság természetesen a városban, az egyes házaknál volt elszállásolva, ami nem kis költséget jelentett. A kártalanításról olvashatunk a városi iratokban, melyhez egy jegyzéket csatolta az előterjesztő. E jegyzéken 1296 veszprémi lakos neve szerepel, névvel, házhellyel. Majd a záradék: „*Láttam és bizonyítom, hogy a folyó évben [1899 – Földesi] július hó 8 augusztus 3-ig a 17. honvéd gy. ezred 1., 2. zászlóalja és az ezred törzse, továbbá a 18. hv. gy. e. 1., 2.. és 3. zászlóalja és az ezred törzse úgyszintén folyó év őszi fegyvergyakorlások folyamán keresztül vonuló mindhárom fegyvernembeli csapatok Veszprém városában beszállásolva volta. Állomásparancsnok: Vadászi alezredes.*”⁶⁰ Az összesített költség: 5567 forint és 58 krajcár volt.

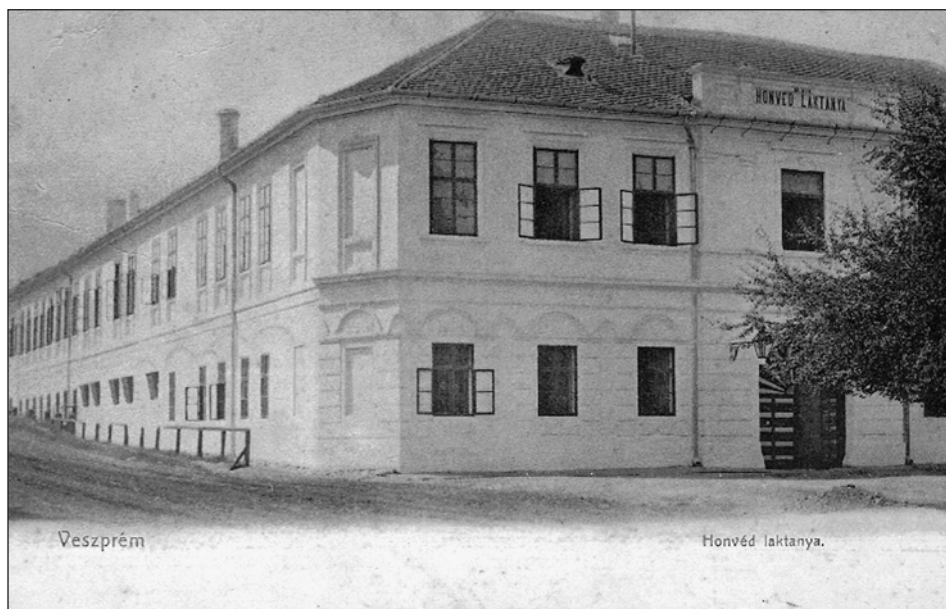
Miután a honvédség állomásoztatása anyagi és erkölcsi értékkel is bírt, azonnal jelentkezett befogadásukra Szombathely, Győr és természetesen Székesfehérvár törvényhatósága is. A szemlebizottság is úgy értékelte, hogy a laktanya nem képes befogadni a zászlóalj teljes állományát, így egy zászlóaljnyi létszámot a lakosságnál szállásolták el. Ugyanakkor közölték a város vezetésével, hogy egy új kaszárnya építését is csak akkor hajlandóak támogatni, ha a város az építés költségéhez hozzájárul.⁶¹ A mindenáron való megtartást szolgálta az a tény is, hogy a város megvásárolta a kaszárnya melletti „*Ferenczy-féle*” házat, amit laktanyai elhelyezésre tudott használni.

„*A katonai regula nem szereti a bizottságot és az ezzel járó lassúságot.*” – írta egy tárcairó, utalva arra, hogy a kaszárnyaépítés ürügyén újabb bizottságot akart a város létrehozni. Holott – mint fogalmazta – „*Ha nem cselekszünk gyorsan, egy szép reggel azt vesszük észre, hogy már masíroznak is a katonák Székesfehérvárra.*”⁶²

A város szívébe zárta a honvédeket, nem akarja elengedni, még akkor sem, ha az jelentős anyagi áldozattal is jár. Persze gyorsan hozzáteszi, hogy számítása szerint amennyiben a zászlóaljat elvezénylik, akkor nyolcvanezer forint közvetlen veszteség éri a várost. Szabó Imre tanácsnok a város 1890. február 26-i közgyűlésén már azt indítványozza, hogy a tanács mondja ki a kaszárnya építtetését, az anyagi hozzájárulási hajlandóságot, kezdje meg az előmunkálatokat, egyúttal vegye számba

A Kopácsy (vagy Komakuti) laktanya alaprajza és az épülete

azokat a lakásokat, ahol egy zászlóalj emberanyagát ideiglenesen el tudják helyezni.⁶³

Miután egy ilyen fontos kérdést, mint a kaszárnya építtetése, nem lehet bizottság nélkül megoldani, annak megalakítás után – vagyis 1890. március 3-án – már össze is ült. Itt Kováts polgármester már jelentette, hogy a mintegy 100 fős „honvédseregnek” kijelölte az ideiglenes szállást a kaszárnya melletti polgári lakásokban. Egyúttal eldöntötték, hogy javasolni fogják: a város hozzon meg minden áldozatot a kaszárnya felépítésére, a honvédség megtartására. Döntöttek a legfontosabb kérdésben is: albizottságokat jelölte ki, amely közül az elsőnek – Kováts Imre, Paál Dénes, Androvits Imre és Ruttner Sándor – feladata az alkalmas építési helyszín kiválasztása volt.⁶⁴ Ezzel gyorsan végeztek, mert két héten belül kijelölték a lehetséges építési területeket: az egyik helyszín a Palotai úton a „Szarvas” vendégfogadó mögött, a másik a Temető-hegyen, a városi szegényház mellett volt.⁶⁵ E „gyorsaság” ellenére azonban novemberben sem volt még kijelölve a kaszárnya építési területe, viszont a helyszűkét enyhítendő, a város – a javaslattal egyetértve a katonai kerületparancsnok is – kibérelte egy évre a „Nagy-féle” házat 60 főnyi legénység számára, napi 7 forint 4 kr bérleti díj ellenében.⁶⁶

Rosenthal Sándor (ifj R.S. monogrammal) 1891. július 18-i írásában⁶⁷ – két évvel az ötlet megszületése után – indulatosan fogalmaz: „*Félre már egyszer azzal a pelyhüdt ósdisággal!*” Vasmarokkal kell a lehetőséget megragadni. A kaszárnya építése, a katonaság jelenléte egy jó lehetőség a város fejlődésére. Példaként Székesfehérvárt hozta fel, ahol „*valóságos uniformis-politikát üznek*”. Átadták az új kaszárnyát, egy millió forint értékben új huszárlaktanyát kezdenek építeni. Pár év múlva már busás kamattal térülnek meg ezek az építések. Viszont a mi városunk „*tengeri kígyójának: a kaszárnya ügynek még most sincs vége*”, amit az is segít, hogy bérleményként már a Kopácsy-féle házat is számításba vette a város, nemhogy megindulna az új laktanya építése.

Indulata jogos volt, csak nem volt hatással az ügymenetre. A közel egy év múlva összehívott rendkívüli városi közgyűlésen⁶⁸ Szabó Imre tanácsnok még mindig azon aggódott, hogy a Kopácsy-féle háznál az átalakítási munkálatok nem kezdődtek el. Félő – észrevételezi még három év „bizottságolás” után is – hogy a városból elkerül a zászlóalj.

Az építési terület kijelölésének kérdésben a végső szót természetesen a katonai-bizottság mondja majd ki.

A beszállásolási rendszere még sok évet megélt. Például az 1889. évi honvédségi hadgyakorlatokon résztvevő mintegy kétezer fős katonaság a városban, egyes házaknál lettek elszállásolva.⁶⁹ A veszprémi tüzérlaktanya építés folyamatában 1906-ban még szerepelt, hogy a tisztikart, amíg a kaszárnya fel nem épül, elhelyezéséről magánházaknál a városnak gondoskodni kell. De részletesen olvashatunk beszállásolási adatokról Szegelethy György polgármester 1900-as évről szóló beszámolójában, illetve – igaz megyei összesítésként – a vármegye katonatartási kártalánítás gyűjteményéről is.⁷⁰

Időközben – ha lassan is – de felépültek a város ma is ismert (de már lebontott vagy átalakított) laktanyái, mint a Szabadi úti laktanya⁷¹, a Jutasi Altisztképző épületegyüttese, továbbá a Kopácsy- (vagy Komakuti) laktanya⁷², a Kis- (vagy Alsóvárosi) és a Nagy- (vagy Felső-laktanya).

Megkezdődik a tüzérlaktanya építésének tervezése is, ami az 1902. évi szándéknyilatkozattól az 1914. évi végleges elvetésig tartott. Közte számtalan bizottsági ülés, egyeztetés és városrészek közötti vetélkedés a „birtoklásáért”, azonban felépítésére nem került sor. Csupán egy tüzér-fabarakk épült meg a mai Jutasi úton, a Barátság park területén: ami végül is rövid „szolgálat” után a város szegényeinek a tűzhelyében végezte.

De ez már egy másik tanulmány témája.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Veszprém város tanácsának jegyzőkönyvei,

Veszprémvármegye

Veszprémi Hírlap

Veszprém

Veszprémi Napló

Ács Tibor: Társadalom és hadsereg, 1844–1894. = Társadalom és Honvédelem, Zrínyi Miklós

Nemzetvédelmi Egyetem tudományos kiadványa, V. évfolyam 3. szám, pp. 49–85, Budapest, 2001.

A magyar tüzér. / szerk. Vitéz Felszeghy Ferenc – Budapest, é.n.

Rózsafi János – Stencinger Norbert: 17-es székesfehérvári honvédek a Doberdón. (Csatátér útikönyvek)

– Székesfehérvár, Honvédség és Társadalmi Baráti Kör, 2008.

HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Levéltár

Kiadó Száma jelzet év Tárgy

Protokollum (Kat: **P**; gazd. Ügy: **R**; Ellátás: **S**)

HL	1; 1-1, 1-2, 1-44	1743	A magyar ezredek kiegyesítése
HL	11 2-19	1743	Királyi döntés a kiürítendő és a helyőrséggel továbbra is ellátandó városokról
HL	565/51	1743?	Újoncozási ügyek
HL	563/22	1743?	Beszállásolási ügyek
HL	563/16	1743?	Diszlokáció és csapatállomás, kaszárnya
HL	1/14	1744	Hadkiegészítés, toborzás (68)
HL	1-70	1745	2. Újoncozás, toborzás (1/a)
HL	1/1-63	1747	2. Mo. területén lévő, illetve oda érkező ezredek elhelyezése
HL	1/1-92	1748	17. Toborzás, hadkiegészítés (11, 30/4, 40, 43, 66, 69, 72, 81, 85, 86/1, 92)
HL	1/1-101	1750	45. Kaszárnyák (111)
HL	1/1-82	1752	73. Kaszárnyák (34, 35/1, 39, 44)
HL	1/1-80	1752	22. Kaszárnyák (5, 16, 20, 35, 73, 78)
HL	1/1-81 2/10, 20, 34	1753	50. Laktanyák (5, 29, 42, 56, 10, 21, 29)
HL	3/1-55	1753	34. Laktanyák (36, 38, 40, 53)

HL	4/1-43	1753	16. Ezredek és vármegyék közti ellentét (29) 38. Laktanyák (5)
HM	37732	1872	II. oszt 6. doboz
HM	48070	1873	II. oszt 6. doboz
HM	969-1265	1875	II. oszt 8. doboz
HM	13509	1877	V. oszt, 9. doboz
HM	12408	1881	V. oszt, 11. doboz
HM	952-57011 ált	1889	XVI. oszt, 23 doboz
HM	1028	1889	VIII. oszt, 20. doboz
HM	1582 eln	1889	XVI. oszt, 23 doboz
HM	310	1891	VIII. oszt, 20. doboz

JEGYZETEK

- ¹ A kaszárnya első írott formáját 1725-ben olvashattuk a Magyar Nyelvőr c. periodikában „*Kassára a Kazárma csináltatásához*”. Vándorszó. vö. az angol ‘*casern*’ ‘*caserne*’, a német (sváb) ‘*kasarme*’, a szerb-horvát ‘*kasarna*’ szavakkal. Mindezek végső forrása a latin ‘*quaterni*’ ‘*négyesével, négyenként; együtt összesen négy*’ számnévre visszamenő, ópravoszláv ‘*cazern*’ ‘*négy személyből álló csoport*’, illetőleg az ebből származó közép-francia ‘*caserne*’ ‘*őrszoba*’. A magyar alakváltozatok közül az ‘*m*’ hangúak az olaszból vagy a bajor-osztrákból való átvételek. Meghonosodásukban bizonyára szerepe volt a latin ‘*casarma*’ ‘*kaszárnya*’ főnévnek is. A köznyelvivé vált kaszárnya egy bajor-osztrák ‘*kasarne*’-ből származik. Elterjedésében szerepe volt annak is, hogy az osztrák-bajor seregben igen sok magyar is szolgált hosszú, nem egyszer 15–20 évig is. *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*, 2. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970. – p. 400.
- ² A laktanya első írásos említése 1843-ban olvasható a Jelenkor c. kiadványban: „*tanácsosabb lenne tehát a laktanyázást hozni divatba*”. (De olvasható volt még 1833-ban ugyanebben a kiadványban: „*laknyájokban vagy kaszárnyányájokban gyülekeztek*”. Azonban lehet, hogy sajtóhiba volt.) Nyelvújítási összetett szó. Előtagja a ‘*lak*’ főnév, mely egyben a ‘*lakik*’ ige töve, utótagja a ‘*tanya*’ főnév. Mintája a nyelvújítás idején felelevenített régi nyelvi ‘*lakhely*’ volt. A nyelvújítók a főnévi használatban fölelevenítették, illetőleg a ‘*lakik*’ igéből elvont ‘*lak-*’ előtaggal még más összetételeket is alkottak. A kaszárnya magyarosítására a ‘*hadonctanya*’, ‘*katonaház*’, ‘*katonalakhely*’ összetételeket is ajánlották. *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*, 2. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970. – p. 712.
- ³ A „Katonai Kislexikon 4000” meghatározása szerint: „*Laktanya (kaszárnya) a csapatok állandó jellegű elhelyezésére szolgáló katonai objektum. A katonai szervezetek a feladattól függően elhelyezhetők – a katonai diszlokáció elveinek megfelelően – az ország területén vagy külföldön.*” HM Hadművelési és Kiképzési Főosztály kiadványa, Budapest, 2008. Szerk.: Riskó Péter.
- ⁴ E „pavilon-rendszer” építési stílusra nagyon jó példa a Veszprém-Jutasi Altisztképző iskola épület-együttese. Az iskola főépülete (ma a Megyei levéltár) mellett közvetlenül volt az őrség épülete (ma kávézó és bútorbolt), az alakulótér mögötti épületek: a raktárak, lovarda (ma a Megyei Múzeum épületei), a tisztai lakások, a parancsnok szolgálati lakása (ma a volt honvédségi óvoda és az MH 54. Veszprém Radarezred kiürített épületei).
- ⁵ A kaszárnya-viszonyokat plasztikusan ábrázolja Eötvös Károly képviselő a Parlamentben 1889. március 9-én elmondott beszédében, amikor az 1889. évi véderőtörvény vitájához hozzászólt. A törvényjavaslat szerint a „*különös katonai, szolgálati, kiképzési és fegyelmi*” okok miatt az egy éves önkéntes szolgálatra bevonultak saját költségükön magánházaknál nem lehet elszállásolni. De – kérdezi beszédében – melyik hatóság dönti el, hogy az előbbi feltételek mikor állnak fenn, hogy az önkéntes

- „bemenjen a kaszárnyába, a piszok és pórias durvaság e klasszikus fészkébe, (...) mikor állnak elő és van-e annak a szegény, tisztasághoz és művelt modorhoz szokott fiatalembernek valami fóruma ez önkény és sikanézozás ellen, midőn őt a kaszárnyai életre kényszerítik?” In: Eötvös Károly: *Harcz a nemzeti hadseregért*, Eötvös Károly munkái XX. Budapest, 1906, Révai Testvérek irodalmi intézet Rt. 79–80 pp.
- ⁶ Oross András: Végvárakból kaszárnyák. A Budai Kamarai Adminisztráció szerepe Magyarország új katonai berendezésében a 17–18. század fordulóján = Századok, 140. évf. 2006/6. szám pp. 1441–1475.
- ⁷ 1599. évi V. törvénycikk a jövő és menő hadseregnek hol kell megszállania és hol nem?, Corpus Juris Hungarici, Kerszöv CD, 2000.
- ⁸ 1635. évi XLVI. Törvénycikk hogy az egyháziak és nemesek, a kiknek a véghelyeken házuk van, a katonaszállásolástól mentesek legyenek, Corpus Juris Hungarici, Kerszöv CD, 2000.
- ⁹ A köznyelv a kivetett terheket két rossz embernek hívta, ez utóbbi elnevezése volt a „Portio Pál”. Wellman Imre: A parasztság helyzete az 1767. évi úrbérrendezés előtt. = Századok, 89. évf. 1955/4–5. szám p. 558.
- ¹⁰ 1840. évi III. törvénycikk a katonai élelmezés és szállásolás tárgyában országos biztosság rendeltetik, Corpus Juris Hungarici, Kerszöv CD, 2000.
- ¹¹ Ács Tibor: Társadalom és hadsereg, 1844–1894, In: Társadalom és Honvédelem, p. 53. A költségvetés 37,3 %-a 62.068.000 forintot jelentett. Többek között ebből az összegből fedezték a budai Erődítési Igazgatóság terve alapján 1844–1847 között Budapesten, a két emeletes Gránátos-laktanya építését is (ma ebben van elhelyezve a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum). Uo.
- ¹² Például 1850-ben helyreállították a budai vár erődítményeit, felépítették a gellérthegyi Citadellát, átalakítottak több, használaton kívüli gyárépületet laktanyává.
- ¹³ A döntő csata 1866. július 3-án zajlott le, ahol 1313 tisztt és 41499 katona esett el vagy került hadifogságba.
- ¹⁴ 1868. évi XLI. törvénycikk a honvédségről, Corpus Juris Hungarici, Kerszöv CD, 2000.
- ¹⁵ Az alkalmas férőhelyű laktanyák létesítését indokoltá tette az a tény is, hogy az állandó hadseregek megjelenésével szabályozottá vált a katonai szolgálati idő (rövidült, átlag 3–5 év), új szervezeti csapategységek jöttek létre, mozgósítás elrendelésekor nagyobb létszámú katonatömeg vonult be, valamint a hadrafoghatóság érdekében ügyelni kellett az egészségügyi és higiéniás követelményekre is.
- ¹⁶ A laktanyai rendszer kiépítése mellett továbbra is szükség volt a beszállásolás intézményére. Törvényben szabályozták a szolgáltatás mértékét és formáját, amelyre mind az egyes hatóságok, mind magánszemélyek kötelezettek voltak. Megállapította a hadügyi költségvetésből igényelhető időszaki kártalanítás nagyságát, valamint a differenciált kártalanítási összeg folyósításával meg kívánták óvni egyes népréteg, vagy országrész túlzott leterhelését. Lásd: 1879. évi XXXVI. Törvénycikk a közös hadsereg (haditengerészet) és a honvédség beszállásolásáról, KJK Kerszöv, Corpus Juris Hungarici CD, 2000.
- ¹⁷ Ács Tibor: Társadalom és hadsereg, 1844–1894. In: Társadalom és Honvédelem, p. 67.
- ¹⁸ Dr. Szabó József János: Katonaélet a Monarchia haderejében. In: A Hazáért! A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004, Szerk.: Dr. Helgert Imre és Vass Jenő Sándor, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2006.
- ¹⁹ Szomaházy István: Veszprém, Pesti Napló, 44. 1893. In: Múltidéző, szerk: Dr. Csiszár Miklósné, Veszprém, 1999. p. 68. Az idézet igazolására számtalan példát lehetne felhozni, amire ez alkalommal egy korabeli városi tanácsi határozatot hozok fel, melyet az 1869. szeptember 24-ei nagy tűzvész után fogadott el. Tudvalévő, hogy a városban számtalan tüzeset is volt, amelyek jelentős kárt okoztak a város lakosságának. Az említett tűzvész kárának enyhítésében, a mentésben önzetlenül, kérés nélkül a városban beszállásolt minden honvéd kivette a részét. A városi polgárság hálából 30 forintot adott össze, amit a honvédeknek szántak. A katonák – élén a tiszttal – nem fogadták el a felajánlott

- pénzt, azt inkább átadták a tűzvész károsultjainak megsegítésére. A felajánlást követően a városi tanács ülésén Havranek bíró „indítványozza, hogy a helybeli honvédség ezen nemes tette a városi hatóság által némi áldomással jutalmaztassék. A városi bíró utasíttatik, hogy a kezére adott 30 forintot a helybeli honvéd tisztséggel egyetértve a tűzkárosultak közt ossza ki. Egyszersmind elrendeltetett, hogy a helybeli összes honvéd számára fejenként, áldomásként egy itze bor adassék, ennek teljesítésével Gombos Károly városi kaitány úr megbízatik” VeML V. 102a.–96. városi bizottmányi ülések, 473. fsz. (Gombos kapitány később jelentette, hogy 7 akó bort kimért, aminek az ára 49 forint volt. Uo. 539. fsz.)
- ²⁰ Veszprém Megyei Levéltár (a továbbiakban: VeML), Veszprém város tanácsának iratai V. 102.a (a továbbiakban V. 102a) Protokollum 1741–1755. fsz. 277.
- ²¹ A militáns évet az adott év októberétől számították, amely tartalmazta a beszállásokat (quartélyozást) és csapatmozgásokat a vármegye területén.
- ²² VeML V. 102a. Protokollum 1755–1767. fsz. 19. A város, hogy elnyerje az Obester jóindulatát, kiutalt az új esztendő köszöntésére: „egy sertés, egy akó bor és egy pár fehér kenyér” ellátmányt. fsz. 30.
- ²³ VeML V. 102a. Protokollum 1755–1767. fsz. 29. A jegyzőkönyvből olvasható mely szerint (Francz) Vargha Mihálynak regiment Péter (ezred tábori lelkész) quartéléért 15 forintot, Veninger András kovácsnak a quartél (szállás) mester quartéléért 25 forintot, Sily József vásárbíróknak 13 forintot, özvegy Véninger Györgynének regiment darabont (ezred gyalogos katona) quartéléért 18 forintot, Kamilla Szücsnének adjutant (segédtsizt) quartéléért 18 forintot, Pintér Andrásnak profunt mester (ezred pékmester) quartéléért 12 forintot, Egréckinél lévő quartéléért 8 forintot, valamint a jövőben elvégzendő nyílászárócsréért még további 8 forintot, Oszlányi Lászlónak a regiment plundér (ezred szabómester) quartéléért 9 forintot. Papp Mihálynak az ispita (kórház) quartéléért 8 forintot, várbéli Kómúves Józsefnek a jurátosok (jogászok) kancelláriájától 4 forintot, Fáth Istvánnak az ispitához való felcserk (orvosok) quartéléért 5 forintot, Ormándi Jánosnak a quartély mester quartéléért 4 forintot, Tobok Sándornak sok alkalmatosságért, hogy az tartsák lovakat és magokkal alhatnak lovasokként 2 forintot fizetett.
- ²⁴ VeML V. 102a. Protokollum 1755–1767. fsz. 102. „Miképpen öt verbunkos emberett naponként ételre és italokra légven egy forintért, úgy, hogy ezen egy forintbul azon verbuvánsok közt az legs öregebb gazdálkodgyék és ez is csak azon nap adatik amely nap az verbuválásban munkálkodnak.”
- ²⁵ VeML V. 102a. Protokollum 1755–1767. fsz. 112.
- ²⁶ A poléta alatt azon jegyzék értendő, melyben a fizetni köteles egyéneket, városrészek szerint felosztva irtak össze. De értetett azon cédula is, vagy bejelentési irat is, amelyen a polétás fizetésre való felszólításkor az illetőnek kézbesített. A polétás (szakasz-mester, fertálymester) kötelessége volt az adó- és más ügyben kiadványozott iratoknak a címzettekhez való kihordása, a tanköteles gyermekek összeírása, s a katona beszállások intézése. A XVIII. század elején Veszprémben a poléták száma 19–21 között változott, amivel megegyező volt a polétások száma is. Egyébként a polétásokat nevezték még fertálymesternek is, mert a város fertályokra volt felosztva és mindegyiknek egy-egy városfertály (negyed) jutott. Lásd: Véghely Dezső: *Kik voltak a polétások?* In: *Múltidéző*. Veszprém, 1999. szerk.: Dr. Csiszár Miklósné. pp. 78–85.
- ²⁷ VeML V. 102a. Protokollum 1755–1767. fsz. 112. A jegyzéken nem csak a város által fizetett személyre szóló zsoldot lehet olvasni, de olvashatunk arról is, hogy ki milyen foglalkozású volt, valamint arról is, hogy katonának elsősorban a külföldről betelepült, vagy éppen ott lakó jelentkezett. A névsor szerint katonának állt a poroszországi illetőségű csizmadia inas, kötéljáró, Franciaországból való asztalos legény, Linzből való főss legény, hanoveri illetőségű esztergálos, posztós legények. De jelentkezett a veszprémi Szabó András és Bokor József, valamint a bakonybéli Haveczky János lapátos is.
- ²⁸ VeML V. 102a. Protokollum 1755–1767. fsz. 120.
- ²⁹ VeML V. 102a. Protokollum 1755–1767. fsz. 318.

- ³⁰ VeML V. 102a. Protokollum 1764–1770. fsz. 395.
- ³¹ Nem mindennapi esetnek tekinthető az a bírói rendelkezés, amit Horváth Mihály városi bíró 1772. április 4-én Laidmont őbester (ezredes) kérésének megfelelően kihirdette. Meghagyta, hogy a „*quartérosokat tartó gazdák vagy akár mely városi lakos köcsön*” pénzt ne adjon a katonáknak, mert annak vissza nem fizetése esetén a tisztek nem kártalanítják a lakosokat. A hirdetményt a polétásoknak kellett eljuttatni a városi lakosságnak. VeML V. 102a. Protokollum 1764–1770. fsz. 413.
- ³² VeML V. 102a. Protokollum 1764–1770. fsz. 241.
- ³³ VeML V. 102a. Protokollum 1771–1786. fsz. 71.
- ³⁴ VeML V. 102a. Protokollum 1771–1786. fsz. 405. Külön igazgatási rendszer épült ki a katonaság ellátására, gyakorlatilag minden részterületnek gazdája, un. comissáriusa volt. Például egy 1784. március 6-ai tanácsülés jegyzőkönyvében olvasható, hogy Cseh Szijártó Ádám, ki eddig a katonaság ágyának comissáriusa volt, Szabad Vajdának választották, helyette felügyelővé nevezték ki Klung Jánost és Bainóczki Pált. De a város gondoskodott a katonaság puszkapor-készletének őrzéséről is. 1784-ben a puszkapor raktárt kitelepítették a városból a Csatáron (*Veszprém közigazgatási határán belül, a központtól DDNY-ra elterülő, elsősorban kiskertekből, szőlőültetvényből álló településrész*) épült Janesz Antal pincéjébe, aminek bérletéért a vármegye 10 forint árendát (bért) fizetett. uo. fsz. 415.
- ³⁵ VeML V. 102a.–94 kötet, Bizottmányi ülések. A bizottsági tagok döntésüket azzal indokolták, hogy a városi lakosságnak nagy része az általános pénztelenség és keresetnélküliség miatt a saját fenntartására szükséges élelmet és tüzfát is alig képes beszerezni. Ezért is határoztak úgy, hogy a város költségén főzőhelyeket állítanak fel, s azokat minden készlettel és felszereléssel ellátják. A teljesítés irányításával a Havranek bírót jelölték ki.
- ³⁶ A Felső kaszárnya épülete megítélésem szerint megegyezik a volt József-laktanyával, amely ma a Csermák Antal Zeneiskolának ad otthont.
- ³⁷ VeML V. 102a.–94 kötet. 54. fsz. A városi tanács a tárgyalások lefolytatására választmányt hozott létre. Elnöke Fülöp József volt, tagjai voltak: Pribék József, Bezerédy Gyula, Körössy Lajos, Horváth Sándor, Megyery József, Szalay István és Havranek János.
- ³⁸ A Hadfogó épülete a „Búzapiac”-on, a mai „Hotel-parkoló” szegélyét képező ún Rainprecht-épületben volt, ami viszont további pontosítást kíván.
- ³⁹ VeML V. 102a.–94 kötet 54. fsz.
- ⁴⁰ VeML V. 102a.–95. kötet 142. fsz.
- ⁴¹ VeML V. 102a.–96. kötet 478., 491., 548. fsz. Rosos Antal asztalosmester munkájáért 5 forintot kapott, Kürtli János kőművesmester mind a két kaszárnyánál dolgozott, amelyért 156 ft és 80 fillért kért, de csak 141 ft 12 fillért kapott, Raskó Mihály lakatosmester az alsó kaszárnyában dolgozott és kapott 45 ft 4 fillért.
- ⁴² VeML V. 102a.–95. kötet 184. fsz. A bérleményért – amely egy éves volt – Ottó János veszprémi kádármester 15 forintot fizetett az 1868. 09. 29–1869. 01. 01-ig tartó időszakra. Ugyanakkor a Bizottmányi ülésen felhívják a Városi Bíró figyelmét, hogy a többi helyiséget is adja haszonbérbe, de csak egy éves időtartamra, valamint azzal a kikötéssel, ha a városnak a beszállások miatt szüksége van rá, akkor a bérelt helyiségekből azonnal ki kell költözni.
- ⁴³ VeML V. 172a Veszprém város tanács bizottmányi üléséről vezetett jegyzőkönyv 1873. évről. „*A veszprémi m. kir. 71. honvéd zászlóaljja kezelő bizottsága az Eszterházy- és a Séd laktanyában f. évi január 1-31-ig terjedő időre elszállásolt legénység és lovak után járó háló- és istállópénz fejében 44 frt 96 ½ krt hat darab nyugtával befizetvén...*” 1873. 03. 01-i tanácsülés. De erről olvashatunk korábbról is, bizonyítva, hogy az Izer-féle ház hosszabb ideig laktanyai funkciókat töltött be. Lásd: Veszprém városának jegyzőkönyveit az 1850/51. évről a 836, 976 és a 992. fsz-on. 1852-ben az 569. fsz., 1853-ban a 143. 144. fsz-on. – Ezúton köszönöm meg Molnár Jánosné igen értékes segítségét, aki több összefüggésre is felhívta figyelmemet.
- ⁴⁴ Dr. Gutheil Jenő: Egy régi veszprémi középület, = Veszprémi Hírlap, 1938. február 13. 3–4. pp.

- ⁴⁵ A hadkiegészítésében a területi elv érvényesült, a honvédkerületeket zászlóalj-járásokra osztották. Számuk 1869-ben 94 volt. A gyalog-zászlóaljaknak meghatározott kiegészítési területe volt, amely század-járásokra oszlott. A lovas századok hadkiegészítési területe nem volt lehatárolva. A hadkötelesek ügyeinek intézését az 1869-ben létrejött kiegészítő parancsnokságok intézték. A sorozás évente január és április között zajlott le és sorszámhúzás döntötte el, hogy a hadköteles a közös hadseregbe, a honvédseregbe vagy a póttartalékba osztották be. A 71. veszprémi honvéd zászlóalj kiegészítése Veszprém, Zirc, Városlőd és Tapolca századjárás központú területről történt.
- ⁴⁶ VeML IV. 253/82 Veszprém vármegyei jegyzőkönyvek, 126. fsz. A jelentés elkészítésére a vármegye Kopácsy Viktor főszolgabíró jelölte ki. A kérdéssel Veszprémen kívül megkeresték még Pápa, Tapolca és Devecser tanácsait is.
- ⁴⁷ VeML V. 102a.–96. kötet, 274. fsz. A városi tanács Havranek János bíró elnökletével 1869. június 12-én tárgyalta a vármegye átiratát. A kérés végleges megválaszolását a városi tanács az Állandó Bizottmány hatáskörébe utalta.
- ⁴⁸ VeML V. 102a.–96. kötet, városi Bizottmányi ülés, 19. fsz.. A veszprémi állandó alakulat elhelyezéséről lásd: Dr. Földesi Ferenc: A hetvenegyesektől a harmincegyesekig (Az első állandó honvédalakulat Veszprémben), = Veszprémi Szemle, 2009/3-4.
- ⁴⁹ VeML IV. 253/82 Veszprém vármegyei jegyzőkönyvek, 389. fsz. A város által küldött jelentést elfogadták és továbbították a Budai Kerületi Parancsnoksághoz, illetve bizottságot állítottak fel a kérdéskör koordinálására. Elnöke Késmárky József megyei 2. alispán, tagjai Kopácsy Viktor főszolgabíró, Gaál Dénes megyei mérnök voltak.
- ⁵⁰ VeML IV. 253/82 Veszprém vármegyei jegyzőkönyvek, 390. fsz. Ennek a feladatnak a rendezésével is Kopácsy főszolgabíró bízta meg a vármegye tanácsa. A parancsnoksági leiratban még feltételként szerepelt, hogy az elszállásolásra tervezett legénységet fegyvernemenként egy körletbe kell elhelyezni, a tiszteket pedig azok közelében lévő házakba kell beszállásolni.
- ⁵¹ VeML C. 102a.–96. városi bizottmányi ülések, 20. fsz.
- ⁵² VeML V. 102a.–96. városi bizottmányi ülések, 21. fsz.
- ⁵³ VeML IV. 253/82 Veszprém vármegyei jegyzőkönyvek, 395. fsz. A vármegyei határozatban olvasható, hogy a felső kaszárnyát, habár áldozattal, de szívesen átengedi. Igaz, a Felső kaszárnya egy részét haszonbérbe vette Csapó Kálmán, aki azonban hazafiúi tettekért átengedi a honvédségnek, mint megjegyezte, „közügy tekintetéből, polgári kötelességének magát alá rendelve az általa birtokolt lakrészeket a megye rendelkezésére visszabocsáta”. Egyébként Csapó urat a megye tulajdonában lévő főispáni lakban helyezték el.
- ⁵⁴ VeML V. 102a.–96. városi bizottmányi ülések, 546. fsz
- ⁵⁵ VeML V. 102a.–96. városi bizottmányi ülések, 584. fsz. A város végül a 35 főnek König József káptalani nagyvendéglős, úrkút mellett lévő házát bérelte ki két hónapra, havonként 30 forint bérleti díj fejében.
- ⁵⁶ Veszprém (a továbbiakban: Ve), megyei hivatalos heti közlöny, 1875. 10. 16. 18. p.
- ⁵⁷ A laktanya az Almádi úton, a jelenlegi Megyei Rendőrfőkapitányság helyén épült.
- ⁵⁸ Ve, 1889. 11. 24., 2. p.
- ⁵⁹ Ve, 1889. 08. 18. 3. p.
- ⁶⁰ VeML V. 173b (1901) III. 1183/1901
- ⁶¹ Ve, 1890. 02. 09. 2. p.
- ⁶² Ve, 1890. 03. 02. 2–3. pp.
- ⁶³ Természetesen egy bizottságot létrehoztak. Az elnöke Kováts Imre polgármester lett, tagjai voltak Véghely Dezső, Szabó Imre, Dr. Bezerédj Viktor, Ruttner Sándor, Kenessey Pongrácz, Paál Dénes, Cholnoky László, Androvits Imre és Eszterhay Ferencz városi képviselők. Ve, 1890. 03. 02. 2. p.
- ⁶⁴ A cikkíró írása végén megjegyzi: „Egységes irány, egyöntetű, gyors munkálkodás és mentől kevesebb albizottság! És a kérdés a város javára dől el.” Ve, 1890. 03. 08. 2. p.

- ⁶⁵ A „Szarvas” vendégfogadó a Palotai út 2. szám alatt (a régi Széna tér), a Budapest út sarkán a mai Kossuth L. Általános iskola melletti park keleti oldalán álló épület volt. 1974-ben bontották le. (Forrás: Varga Béla: Veszprém Város Lexikona, Veszprém, 2009.).
- ⁶⁶ A terület kijelölése érdekében – amely 7 holdnyira rúgott – megindultak a városrészek közötti vetélkedések. Egyik rész a felső városon, a másik az alsó városon szeretne volna kijelölni, a harmadik rész a szegényházat kívánta átalakítani kaszárnyának, s a szegényeket átvitte volna a Bíró Sándor-féle házba, a negyedik rész pedig a szegényeket ott hagyta ahol voltak, s a Bíró-féle házat alakítaná át. A „Veszprém” közlöny cikkírójának is volt javaslata: jelölje ki a város a Balog-tón kívül, a szerűskert körül kiválasztott telket, ott aztán a kormány akkora laktanyát építhet, amekkorát akar. Hasonlóképpen vélekedik Bohuniczky Ödön városrészi képviselő is, hiszen mint írja, máshol nem is lehet, csak a város északi, vagy északnyugati részén: a katonaság csak kinyitja a kaput és máris a „placcon” (gyakorlótéren) van. Ve, 1890. 11. 15. 1. p.
- ⁶⁷ Ve, 1891. 07. 18. 1. p.
- ⁶⁸ Ve, 1892. 05. 07.
- ⁶⁹ Ve, 1889. 08. 18., XV. évf. 33. szám, 3. p. De alkalmanként sátortábort alakítottak ki Veszprémben, mint tették azt augusztusban. Mint a Veszprém hetilap írja: „Már készen áll a 18 sátor, mintegy 600 főnyi legénység befogadására. Két század a honvéd laktanyában lesz elszállásolva. Lesznek vagy 900-an, és szeptember 13-ig a helybeli 3. és 4. zászlóaljjal közösen hajtanak végre gyakorlatot. Miután az éjjeli vihar megtépázta a káptalan fáskertje mellett felállított sátortábor, a következő nap a sátrakat már az Aranyos-völgyben, a kertekben állították fel. Ve. 1890. 08. 23.
- ⁷⁰ VeML, Polgármesteri jelentés Veszprém rend. tan. város 1900. évi közigazgatásáról. Szeglethy György polgármester beszámolója az 1901. 04. 01-ei közgyűlésen. Veszprém, 1901. A polgármester beszámolójában írja: Átvonuló katonaság volt, törzstiszt: 48 fő, tiszt: 424 fő, legénység 4758 fő, ló: 544. Tiszti szállások után bevettünk összesen 2527 korona 64 fillért, kiadtunk 5064 korona 76 fillért. A vármegyei törvényhatósági bizottság 1889. október 7-én tartott rendes közgyűlésén Véghely Dezső alispán többek között jelenti: „*a katonabeszállásolási alapunk bevétele volt 7702 firt 77 ½ kr., kiadása pedig 5020 firt 58 kr-ra ment – a maradvány tehát 2682 firt 19 ½ kr. Ezen összeg házi pénztárunkban mint készpénz van meg. A közelebbi napokban azonban ez is folyósíttatni fog.*” Ve, 1889. október 13., 2. p.
- ⁷¹ A laktanyát lebontották, helyén ma a Veszprém megyei Rendőrfőkapitányság épülete áll.
- ⁷² Az épületet a város Kopácsy Viktortól bérelte. Az épület helyén ma részben a Szakorvosi rendelő épülete áll. Bővebben lásd: Molnár Jánosné: Mesélő házak, = Veszprémi 7 Nap, 2004. 06. 25. 7. p.

KÖZLEMÉNYEK

A Szent Anna Római Katolikus Elemi Népiskola

MOLNÁR JÁNOS

Bevezetés

A teljes feledéstől akartam megóvni ezt az iskolát. Ma már csak kevés veszprémi ember emlékszik rá. Most utólag úgy vélem, talán érdemes volt rá időt áldozni az írásom hiányosságai ellenére is.

Munkámból több lényeges dolog hiányzik. Nem találtam nyomát az iskola épületének tervezőjéről, a tanfelügyelőség és az egyházi felettes hatóság ellenőrzéséről, a tanítás értékeléséről. Ugyanez érvényes az egyházi igazgató és az igazgatótanító

A Szent Anna Római Katolikus Elemi Népiskola épülete

óralátogatásaira. Ezért nem vállalkozhattam a tartalmi munka minőségének megítélésére, nem írtam a tanítók oktatói és nevelői munkájáról. Nem találtam a villany bevezetésének az időpontját.

Az iskolai értesítőkből szereztem a legtöbb ismeretet. Bár ezek is a szerkesztő igazgatótanító személyétől függően tájékoztatnak részletesen vagy éppen szűkszavúan a tanév eseményeiről. Kevés lényegeset írtak a havi tanítói tanácskozások témáiról, a szülői értekezleteken tartott előadások címét és az előadók személyét hiányosan említik. A szakmai szervezetek tanácskozásaira is érvényes ez. 1915–1925 között nem jelent meg iskolai értesítő. Erről az időszakról nagyon keveset tudok. Több lényeges ismeretet szereztem az iskolaszék üléseinek jegyzőkönyvéből.

Néhány fontos adatot kaptam a helyi újságokból: a Veszprémi Hírlapból és a Veszprémvármegyéből.

A jótékonyiságról írt fejezetben nem tudtam csak sz Anna iskolát érintő adománnyokról szólni. Ez a rész a város egész katolikus elemi fiúiskoláira érvényes. A jótékonykodók név szerinti felsorolását mégis fontosnak tartom. Ez a dokumentum az önzetlen veszprémieknek állít emléket. Az utókor – különösen, ha valaki talál ismerőst közöttük – tiszteletét méltán megérdemlik.

Az iskola épülete

Veszprémben az államosításig minden elemi iskolát az egyházak tartottak fenn. A katolikusok – Ranolder János püspök jótékonyágának köszönhetően – két leányiskolával rendelkeztek. A fiúk számára a 19. sz. utolsó harmadában még nem volt önálló iskola. Egy-egy tanteremben tanultak a László és a Kopácsy, a Börzsönyi-Halász féle iskolában, egy tantermet kaptak a piarista gimnáziumban, három terem akadt a Vár utca 1. sz. alatti, a város tulajdonában, lévő házban. Összességében az említett helyeken a valamennyi katolikus tankötelest nem is tudtak volna elhelyezni. Ezért nem ellenőrizték szigorúan a népiskolai törvény végrehajtását. A fiúk iskoláztatási körülményei méltatlanok voltak a püspöki és megyeszékhelyhez.

Gyökeres változást ígért Kisovics József kanonok-plébános. Ő veszprémi születésű, nagyon szerette a szülővárosát. Tett is érte sok mindent. Az én fiatal koromban még utcanév emlékeztetett rá. 1879. július 26-án tartott iskolaszéki ülésen ismertette tervét. Az Anna-kápolna melletti és a Kopácsy-alap tulajdonában lévő területen új iskola építését kezdeményezi. Bízik a megyés püspök úr támogató egyetértésében, hogy ezt a területet átengedi iskola építésére. Ennek szükségességéről – jogosan gondolja – senkit sem kell meggyőzni. Elmondta terve kivitelezhetőségét. Az építési költség előzetes számítás szerint 14.000 forint. Vázolta ennek előteremtési módját: 1. a megyés püspök úrtól megnyerhető a Kopácsy-alapnál kezelt pénzből 4.600–4.700 forint 2. a gimnáziumból kiköltöző osztály termét a gimnáziumi alapból 2.000 forinttal megválthatnák. Ugyanis a megürülő teremben a gimnázium berendezheti a régóta áhított rajztermét. 3. a behajtandó iskolai pótdadó régi hátralé-

kainak a harmada is több 2.000 forintnál. Ezt határozottan és kizárólag e célra kell fordítani. 4. a Börzsönyi-Halász féle iskola roskatag állapotban sok gondot okoz. Remélhetőleg 2.000 forintért eladható. Reménykedik, hogy nagylelkű paptársaitól 1.000 forintot tud összegyűjteni. Bízik a városi hatóságban, hogy az építéshez szükséges követ a László iskolához hasonlóan ingyen megkapja. Kéri majd a kegyes főpásztor támogatását is. Mindenkit meglepett és örömmel hangolt az előterjesztés. Minden pontját elfogadták, és jegyzőkönyvileg megörökítették a szülőföldje szellemi felvirágoztatását szíven hordó kanonok-plébános személyét. Megnevezték a küldöttséget, akik a megyés püspök úrral tárgyalnak erről: Késmárky József elnök úr vezetése alatt Pribék István felszentelt püspök, Palotay Ferenc kanonok, Kisovics József kanonok-plébános, Fülöp József, Ruttner Sándor, Ferenczy Károly, Dunst Ferenc, Szente Ferenc, Brenner Lőrinc és Rák János iskolaszéki tagok.

A sikeres tárgyalás után írásbeli megerősítés jött az iskolaszék címére: „*Tekintetes elemi iskolai bizottság! Folyó évi július 28-ról hozzám intézett kérelme folytán megengedem, hogy a “Kopácsi” féle iskolaalap törzstőkéjén felül összegyűlt s tőkésített kamatok a sz. Anna kápolna melletti rokonrendelgetésű házhelyekkel együtt k. elemi iskola-építésre fordíttassanak, azon világos biztosítás mellett, hogy ezen telkek, sem pedig a reájuk emelendő épület soha semmi szín alatt más, mint r. k. czélokra használtathassanak.*

Fogadja a tek. elemi isk. bizottság tiszteletem nyilvánítását Veszprém, 1879. július 29.

Kovács Zsigmond veszpr. Püspök”

Kisovics József jól számított társai segítségére. A káptalan tagjai adományoztak az építkezésre: Tarjányi Ferenc 300 forintot, Pribék István 400 forintot, Kisovics József 200 forintot, Forintos István 150 forintot, Tallián Lázár 150 forintot, Németh József, Kemenes Ferenc, Palotay Ferenc, Spránszky Ferenc, Vogronics Antal és Devics József pedig 100–100 forintot. Az építkezés során néhányszor egy-egy hiányzó kisebb összeget Kisovics József adott, valamint az építkezés befejezése után az iskola felszerelésére 1.000 forintot költött.

A tervek szerint az építkezés nyomán a környék is megszépül. A kocsiút közepét a kápolna elejéig, a másik felét a Bauer-majorig feltöltik, kikövezik. Ez az oldal rendes járdát kap. A munkát élénk érdeklődés kísérte a káptalan, az iskolaszék és a lakosság körében. 1879 szeptemberében a falak a tető magasságáig értek. Brenner Lőrinc építőmester munkásai a szokásos módon zöld ágakkal és egy zászlóval díszítették a falakat. Kisovics József bort ajándékozott nekik. A munkások megélték a kanonok urat. Később jókedvükben táncra is perdültek.

1880. szeptember 8-án nagy ünneppel történt az iskola felszentelése. Az épület feldíszítését egy bizottságra bízta a hitközség. Tagjai: Ruttner Sándor, Szabó Imre, Jánosi Sándor, Husvéth János, Kovács Imre, Krisztián József, Brenner Lőrinc, Gyivis János, Plosszer István és Androvics Imre. A Szent Anna-kápolna és az iskola között óriási diadalkaput emeltek zászlókkal és virágokkal feldíszítve. A diadal-

kapu boltozatán felirat ékeskedett: JÓTEVŐINK EMLÉKÉT MEGŐRZIK A KÖZJÓÉRT VÉGHEZVITT TETTEIK. A kápolnában Kisovics József tartott ünnepi misét. Utána az iskolához mentek. Itt a bezárt kapu előtt Brenner Lőrinc köszöntötte a plébánost, majd átadta az iskola kulcsát. Az avatóbeszédet is a kanonok úr tartotta. Ruttner Sándor és Rák János mondott köszönetet az iskolaszék nevében. A tanulók háláját tolmácsolta rövid mondóka kíséretében Cséby János negyedik osztályos tanuló.

„A sz. Anna kápolna melletti elemi iskola épületére tervezett márványtábla, – amelyben az ezen iskola létrehozására közreműködött jótevők nevei a városi rom. kath. hitközség által megörökítendő leendettek, – a háladatos hitközség legnagyobb sajnálatára, változást fog szenvedni: a mennyiben ugyanis, – mint a t. bizottság elnöke Ruttner Sándor úr által értesültünk – az érdekelt jótevőknek a kiküldött bizottság előtt nyilvánított határozott tiltakozása következtében, a nevek följegyzésének el kell maradnia, s így rajta csak ezen felirat foglaland helyet: „Rom. kath. elemi iskola. Épült 1880-ban.”

Az iskola épülete hat tantermet, egy tanítói tanácskozó termet és egy szolgálólakást foglalt magában.

1882. szeptember 14-én Eszterhay Ferenc, a kereskedelmi testület elnöke kérvényre az iskolaszék engedélyezi, hogy az V–VI. osztály termét vasárnap délutánonként 2–5 óráig a kereskedelmi tanulók előtt megnyitják. Az engedély az 1882/83. tanévre érvényes.

1886. december 1-jén Androvics István iskolaszéki tag beszámolt arról, hogy megbízatásának eleget téve az iskola előtti ligetben kutat ásott. Innen az iskola ivóvízellátása megoldódott. A polgármesterrel megállapodott, hogy a kút működtetési és karbantartási költségét a város vállalja. Ennek fejében a kutat a lakosság is használhatja.

Az 1888/89. tanévben az iskolaszék faiskolát és tornahelyiséget rendezett be az udvaron. Díszes és a célnak megfelelő új termet építtetett az I. osztály részére. Az építési munkálatokkal Horváth Sándor építész bízta meg. A tantestület számára gyűléstermül egy szobát engedett át és bútoroztatott be, amely szertárnak is használható egyben.

Az 1896/97. tanévben egy magát megnevezni nem akaró személy ajándéka: őranagy és Szent Imre képével díszített nagy értékű zászló. Március 25-én dr. Rédey Gyula kanonok-plébános szentelte fel a tanítók, az ifjúság és az érdeklődők jelenlétében.

1899. december 10-én az iskolaszék elrendelte a vízvezeték bevezetését és az illemhelyek átalakítását.

1905-ben az országos selyemtenyésztési felügyelőség kérésére az iskolaszék engedélyezi az évszázó vizsgák után, hogy egy teremben selyemgubókat lehessen beváltani. Erre a munkára egy tanítót alkalmaztak, aki a rendért felelős. A felügyelőség a munka befejezése után levélben mondott köszönetet a segítségért.

Az 1906/07. tanévben Ádám Iván kanonok minden tanterembe feszületet, az iskolának órajelző harangot adományozott.

Az 1907. évi XXVII. tc. 17.§. előírta, hogy minden iskolában a főbejárat felett és a tantermekben megfelelő helyen Magyarország címerét kell elhelyezni. A tantermekben a magyar történelemből vett képek, falitáblák alkalmazandók. A nemzeti ünnepen az épületen a magyar nemzeti címeres zászlót kell kitűzni. A miniszter a tárcája terhére látja el az intézményeket a fenti kellékekkel. A falitáblákat az iskola-fenntartó meghallgatásával válogatják ki és készíttetik el. A történeti képeket a tanítók tanórákon ismertetik a tanulókkal.

1909. április 4-én a Veszprémi Hírlap tudósít a városban dúló nagy kárt okozó tűzvészről. A Szent Anna-kápolna teteje is tüzet fogott. Horváth Sándor honvéd őrmester és Czeczey Nándor tanító hősieles biztonsággal mászott fel és eloltotta a tüzet. A tűz könnyen átterjedhetett volna az iskola épületére.

1914. augusztusában az általános mozgósítással egyidőben a veszprémi katonai állomásparancsnokság az iskola összes tantermét lefoglalta. Az igazgatóság és az iskolaszék utánjárása nyomán csupán a Kopácsy iskola egyetlen tantermét sikerült szabaddá tenni.

1928. szeptember 9-én az iskolaszék ülésén Suly László világi elnök egyetértéssel a felvetéssel, hogy szükségessé vált egy nagy terem létesítése. Az énekkar és a tornaórák számára lenne erre leginkább szükség. Javasolja, hogy az utcai két kis terem és a szolgálai lakás összenyitásából lehetne ezt kialakítani. Az elveszett termet emeletráépítéssel kellene pótolni. Javasolja, hogy az iskolaszék forduljon ezirányú kéréssel a minisztériumhoz segély iránt. A tervek és a költségvetés elkészítésére kérik meg Bokrossy Jenő városi műszaki tanácsost és Linczmayer György mérnököt. Az iskolaszék elfogadta a javaslatot.

1928. december 9-én Suly László jelenti, hogy a miniszteri kiküldött megnézte az iskolát. A segély kérésével azonban elkéstek, mivel a minisztérium ilyen irányú pénze elfogyott.

1929/30. tanévben az iskola kertjében a főregrágtá gyümölcsfákat nemes fákra cserélték, rendezték a kertet. A munkát Horváth Gyula és Mohos Ferenc tanítók végezték dicsérendő szorgalommal.

1930. február 2-án az iskolaszék ülésén Gaal Sándor igazgatótanító bejelenti, hogy dr. Nagy László városi főjegyző az iskolának két zászlót adományozott zászlótartóval együtt. Az egyik zászló nemzetiszínű, a másik fekete. Köszönetet mondott az adományért.

1932. április 14-én az iskolaszék ülésén Huber János tanító ismét felveti, hogy a hiányzó tantermeket az Anna iskolában emeletráépítéssel kellene megoldani. Fedezetül a Kopácsy iskola eladását javasolja.

1933 márciusában elkészült az udvaron az iskola korszerűsített tornateré, amely intenzívebb tornatanítást tesz lehetővé.

1935. február 10-én a Veszprémi Hírlapban F.A. aláírással egy tanító az Anna iskola korszerűsítéséről írt. A bővítés lehetőségeként az emeletráépítést is felveti. Az újság ezen év június 5-én arról tudósít, hogy az emeletráépítést levették a napirendről. Ugyanis 500.000 pengő költséget nem tudtak előteremteni.

Az 1945 tavaszán lebombázott iskolaépület romjai a Jókai Mór utcában

1944. július 30-án a Veszprémvármegye arról írt, hogy az Anna iskolában szükségkórház működik.

1945 márciusában a szovjet csapatok erőteljes bombatámadásokat indítottak a város ellen. Március 17-én súlyos károk érték az Anna tér környékét. Ekkor sérült meg erőteljesen az iskola is.

Kováts Sándor, a veszprémi Dózsa György Általános Iskola ny. igazgatója elmondta, hogy 1945-ben a piarista gimnázium tanulója volt. Az iskolájuk épülete is megsérült a bombázások következtében. Helyes László osztályfőnök vezetésével az osztályuk tanulói lementek az Anna iskolához. A padláson összeszedték a gerendákat, a léceket és egyéb használható építési anyagokat. Felvitték a saját iskolájuk padlására. Az általuk összeszedett anyagból kezdődött el a tető kijavítása. Ugyanezt mondta el a veszprémi születésű Solymosi János, aki a Magyar Rádió nyugdíjas szerkesztője.

A tanítást érintő néhány esemény

1895/96. tanévben Zsák József helyi vendéglős egy új Magyarország falitérképet ajándékozott az iskolának.

1898 októberében br. Hornig Károly megyés püspök királynénk emlékére "Erzsébet" alapítványt hozott létre 5.000 forinttal, hogy ennek kamatait az iskolaszék az elemi iskolák költségére fordítsa. Ugyanezen összeg befizetését megismételte 1899 júniusában.

1901. november 3-án 43 tanulóval ismétlőiskola kezdődött az Anna iskolában. Tanító: Gubicza Lajos.

1908. szeptember 15-én városunkba érkezett I. Ferenc József az őszi hadgyakorlatok vezetésére. Fogadásakor a tanulók tanítóik kíséretében kivonultak. Köszöntötték a királyi vendéget, aki távozásakor 1.000 koronát juttatott a szegény tanulók ruháztatására vallási megkülönböztetés nélkül. A katolikus fiúiskolásoknak 362 korona 70 fillér jutott.

1908 őszén három új tanterem készült el a László iskolában br. Hornig Károly megyés püspök, a káptalan és Ádám Iván kanonok adományából. Ezzel sokat enyhítettek a város iskoláztatási gondján.

1910. október 16-án tartott iskolaszéki ülésen a tanítóttestület véleménye alapján bevezették az egyhuzamos tanítást. Ez azt jelentette, hogy a délelőtti tanításnak nincs délutáni folytatása. A tanítási órák 12 vagy 13 óráig tartanak. A következő tanévekben is évente történt így a döntés, míg végül országosan ez lett a gyakorlat.

Az I. világháború iskoláinkat is kártékonyan érintette. Korábban már szoltam arról, hogy a katonaság igénybe vette az iskolákat. Kevesebb tanteremben váltakozó tanítással, kevesebb tanítási nappal folyt az oktatás. A tanítók, a hitoktatók katonai szolgálatra történő bevonulása következtében váltakozó helyettes tanerőkkel történt a tanítás. Minden bizonnyal megsínylette az oktatás színvonala az ideiglenes állapotot. Azután jött a kommunista diktatúra. Az iskolák több évszázados fundamentumát, a vallásos erkölcsi alapot támadta meg romboló intézkedéseivel. A szülők és a tanítók az iskola védelmére álltak. A néhány hónapos pusztításnak talán nem lett erősen káros, maradandó következménye. Szerencsére a bolsevik uralomnak hamarosan vége lett. Az általuk hozott kártékony rendeleteket a vallás- és közoktatásügyi miniszter visszavonta. Érvénytelenítette a nevelési és oktatási intézetek köztulajdonba vételére, a művelődés és oktatás ügyeinek igazgatásaira vonatkozó előírásokat. A tanintézeteket visszaadta a korábbi iskolafenntartók kezelésébe. Ezen intézmények ügyeinek igazgatása terén a régebbi jogállapot lett újra érvényes. A kommunista közoktatásügyi népbiztosság által engedélyezett és használt tankönyveket eltiltja az új rendelet. A tanév végén beszedett tankönyveket és egyéb könyveket vissza kellett adni.

1919. szeptember 7-én a Veszprémi Hírlap arról ír, hogy az iskolákban nagy a szegénység, tankönyv- és tanszerhiány mutatkozik. A miniszter engedi, hogy a könyvesboltok helyett az iskolák, ifjúsági szervezetek, segélyező egyletek lássák el tanuszerekkel a diákokat. A használt tankönyveket ingyen adhatják a gyerekeknek. A rajzlapok mindkét oldalát használhatják, helyette csomagolópapír is elfogadható.

1929 őszén megnyílt a Szent Imre elemi iskola a Kereszt utcában. Ismételten enyhült kissé az osztályok zsúfoltsága.

1930. június 5-én tanügyi kiállítás nyílt Veszprémben az iparos tanonciskola termében. Az 1929/30. tanév iskolai munkájának az eredményét mutatták be a következő témakörökben:

I. Iskolai munkák: rajzok, fogalmazványok, helyesírási-, szépírási-, és éneklőfüze-

tek, számtan feladványok, kézimunkák, a tanulók vagy a tanulók által készített képek, rajzok, kézimunkák, térképek, gazdasági eszközök.

II. Iskolán kívüli munkák: a tanítók által szervezett ének- és zenekarok, egyesületek, műkedvelő előadásokról készült fényképek. A tanítók méhészeti-, selyemhernyó-, háziinyúl-, baromfi tenyésztését, háziipari foglalkozást bemutató fényképek és tárgyak.

III. A tanítók, tanítónők és óvónők egyéni munkái: irodalmi-, pedagógiai-, művészeti munkák, fafaragás, tankönyvek, szobrászati munkák, üvegfestés, hímzés, fonalmunkák.

A katolikus iskolás tanulók és tanítók munkáin kívül a református, az evangélikus és a zsidó hitközségek iskolái is képviseltették magukat. A tárgyak egy része megvásárolható. A befolyt összeget a vármegyei Tanítók Háza felállítására gyűjtik.

1932. június 11-én nagy sikerrel mutatták be a Petőfi Színházban Lévai Kis menekültek című darabját. A tisztes bevételt a tanítói jóléti intézményekre fordították. A betanítás és a rendezés nehéz munkáját Huber János c. igazgatótanító, Frankó Antal és Horváth Gyula tanítók végezték.

1933. január 15-én a tanulók tanítóik vezetésével kivonultak Gömbös Gyula miniszterelnök ünnepélyes fogadására.

1935/36. tanévben tanügyi kiállítás nyílt Székesfehérváron. A huszonhárom kérdésre adott válaszok ismertették iskoláink életét 1868-tól napjainkig.

1937/38. tanévben Géczi János villanyszerelő egy kitömött gémmadarat ajándékozott a szertárnak.

1938. Budapestten hat napig tartott az Eucharisztikus Világkongresszus. Serák József prépostkanonok a Hősök terén örömmel fedezte fel a nagy tömegben a veszprémi fiatalokat is.

Az 1940. évi XX. törvény alapján dr. Czapik Gyula megyés püspök elrendelte egy leány és egy fiú VII. osztály indítását az 1942/43. tanévben. A fiúk az Anna iskolában nyertek elhelyezést.

A tanítás kezdete

A beiratások és az első tanítási nap időpontját az iskolaszék határozta meg. Ezt a helyi újságban és az értesítőben tették közzé. Az első tanítási nap előtt az évnymise, a Veni Sancte jelezte a tanév indulását. Az első tanév 1880. szeptember 8-án kezdődött. A tanévzáró vizsgákon részt vettek az iskolaszék tagjai, megjelenhettek a szülők és az érdeklődő felnőttek. A tanévet is ünnepélyes szentmise zárta, a Te Deum.

“A népiskola célkitűzése: a virágzó népműveltség. A népoktatás tudatos tervszerűsége kiművelése az értelemnek s ezzel összhangban hazafias, vallásos, munkaszerető, életharcra bátor; kitartásra edzett lelkű, vasakaratu, jellemre erős nemzedék fölnevelése.” (Iskolai értesítő 1927/28. tanév.)

Az 1880/81. tanév osztályai

I–II. osztály	80 tanuló	tanító: Nagy Lajos	hitoktató: Herczeg Chrysolog
III. A osztály	50 tanuló	tanító: Halász Péter	hitoktató: Szabó Lajos
III. B. osztály	54 tanuló	tanító: Cser József	hitoktató: Orsay Lajos
IV. osztály	62 tanuló	tanító és hitoktató: Meszes Polikarp	
V–VI. osztály	60 tanuló	tanító: Rák János	hitoktató: Meszes Polikarp

A tanított tantárgyak és a tanulók értékelése

I–II. osztály: hittan, magyar olvasás, írás, nyelvtan, számtan, beszéd- és értelemgyakorlat, ének és tornászat. Heti óraszám: 22

III. osztály: hittan, olvasás, nyelvtan, földrajz, szó- és írásbeli számolás, német olvasás, szépírás, ének, tornászat. Heti óraszám: 23

IV. osztály: hittan, magyar nyelv, magyar olvasás, német olvasás, fej- és írásbeli számtan, földrajz, történet, magyar-német szépírás, ének, tornászat. Heti óraszám: 24

V–VI. osztály: hittan olvasás, írás, nyelvtan, földrajz, történelem, természettan, természetrajz, polgári jogok és kötelességek, német és latin olvasás, tornászat. Heti óraszám: 26

A tanulók munkáját a következő megjegyzésekkel minősítették:
 erkölcsi viseletre: példás, dicséretes, törvényszerű
 szorgalom: ernyedetlen, kellő, változó, hanyatló, csekély
 általános: jeles, elsőrendű, másodrendű

Igazgatótanítók

Rák János: 1887–1899-ig igazgató. 1880. az egyházi ének vezetője, V–VI. osztályban rajzot, magánrajzot tanít. Az Egyházi Tanítóegylet és a Veszprémvidéki Tanítói Kör világi elnöke. Az angolkisasszonyok tanítónőképződjében helyettes zene- és énektanító. A gimnáziumi bizottság és az iskolaszék tagja és jegyzője. Az iskolai ifjúsági könyvtárnak egyik alapítója. 1899. június 23-án halt meg.

Nagy Lajos: 1899–1912-ig igazgató. Fanemesítést és kertészetet tanít a felsőbb osztályokban. Tanít még a kereskedő és iparos tanonciskolában. Az iskolaszék, a főgimnáziumi bizottság tagja és jegyzője. Az Egyházmegyei Tanítóegylet titkára. A Veszprémvidéki Tanítói Kör társelnöke. 1912-ben vonult nyugalomba.

Sörédi József: 1912–1923-ig igazgató. Egy tanévet tanított az Anna iskolában, utána a Kopácsy iskolába került. A tanulók miséjén orgonált. Az iskolaszék és a főgimnáziumi bizottság tagja és jegyzője. Nevét 1898-ban Skrivanekről magyarosította, 1924-ben vonult nyugalomba.

Szanyi István: 1923–1926-ig igazgató. Középkiskolára képesített énektanár is. Éneket tanít: a tanítónőképzőben, a fiú polgári és kereskedelmi iskolában. A Dávid

Árvaház orgonistája, az elemi iskola tanulóinak miséjén orgonál. Az Egyházi Tanítóegyesület képviselője, később titkára. A Városi Temetkezési Egylet alelnöke. A tantestület könyvtárosa. A Katolikus Kör könyvtárnoka. A Gondviselés számvizsgáló bizottságának tagja. Az iskolaszék tagja és jegyzője. 1925-ben Bene Marenti pápai kitüntetésben részesült. 1926-ban saját kérésére nyugdíjba vonult.

Gaal Sándor: 1926–1936-ig igazgató. 1896-tól két évig segédtanítóként dolgozott a László iskolában. Utána osztálytanítói kinevezést kapott az Anna iskolába, ahol nyugdíjazásáig tanított. Középkolai énektanári és cimbalomból zenetanári képesítést szerzett. Éneket tanít a tanítónőképzőben, a polgári és a felsőkereskedelmi iskolában, az irgalmas nővéreknél. A zeneiskola igazgatója is volt. A Veszprémi Dalegyesület Király-díjas karnagya, az Iparos Dalárda vezetője. Az Országos Magyar Dalosszövetség ezüst- és aranyérmének a tulajdonosa. Zeneszerző. Két daloskönyve jelent meg. Az Egyházmegyei Tanítóegyesület és a Veszprémi Tanítói Kör pénztárosa. A Veszpréme gyházmegyei Fegyelmi Tanácsnak és az Egyházközség Tanácsának a tagja. 1936-ban nyugalomba vonult.

Nacsády József: 1936–1941-ig igazgató. Egyházközségi jegyző, az Actio Catholica tanácsosa. A Katolikus Népszövetség megyei titkára, igazgatósági tagja. A helyi lapokban rendszeresen írt cikkeket. 1941-ben saját kérésére hosszabb szabadságot, illetve fizetés nélküli szabadságot kért és kapott. Ezen idő alatt a Veszprémvármegyei Népjóléti Szövetkezet igazgatójává választották. Ezt az állását tartotta meg, a tanítói munkaköréből a nyugdíjának a megállapítását kérte.

Bálint Péter: 1941–1948-ig igazgató. 1937-től körzeti iskolátogató. Az Általános Tanítóegyesület Veszprém megyei elnöke, a vármegyei törvényhatóság tagja. Tanít még a város iparos tanonciskolájában és a katonai analfabéta tanfolyamon. A Veszprémi Dalegyesület és az Árpád-házi Boldog Margit Vegyeskar tagja, ez utóbbinak a titkára. A városi képviselőtestület tagja. 1935-ben a Veszprémvármegyei Általános Tanítóegyesület elnökévé választották.

Az iskola osztálytanítói

Androvics István: tanítja még a tornászatot az összes osztályban.

Benedek Viktor: képesített ipariskolai tanító. Oktat még az ismétlő iskolában és az iparos tanonciskolában közismereti tárgyakat.

Czeczey Nándor: a felsőbb osztályokban tornát tanít. Tantestületi jegyző, veszprémi járási tűzfelügyelő, a Veszprémvidéki Tanítói Kör könyvtárnoka. 1911. december 10-én a Békés megyei csejtpusztai iskolába távozott.

Czinger Antal: az 1928/29. tanévben c. igazgatótanítói címet kapott. Az 1929/30. tanévben pályázat útján a Szent Imre iskolába került.

Cser József: 1899-ben nyugdíjba vonult.

Drexler Adolf: az 1943/44. tanévben helyettes tanító.

Endrődy Alfréd: az 1942/43. tanévben tanított.

Fok László: az 1935/36. tanévben tanított.

vitéz Forgács Gyula: az 1942/43. tanévtől tanított az Anna iskolában. Az Általános Tanítóegyesület Veszprém megyei titkára, a vitézi gyermekek tanulmányi felügyelője.

Frankó Antal: okleveles kántor, 1935-től c. igazgatótanító, az Actio Catholica veszprémi titkára, az egyházközség tanácsának és az Egyházmegyei Tanítók Fegyelmi Tanácsának tagja, a Tanítók Háza alap pénztárosa, az ifjúsági könyvtár őre. A Veszprémi Hírlapban több cikket írt, iparos tanonciskolai és gazdasági ismétlő iskolai tanító. A Veszprémi Dalegyesület és az Árpád-házi Boldog Margit Vegyeskar tagja, a Pro Ecclesia Pontifice (az egyházért és a pápáért) pápai kitüntetés tulajdonosa.

Gubicza Lajos: c. igazgatótanító, tanít az ismétlő iskolában, az ifjúsági könyvtár és a fizikai eszközök őre. Az Egyházmegyei Tanítóegyesület elnöke, az Országos Katolikus Tankönyvbíráló Bizottság tagja. A Tanügyi Értesítő – a Veszprém egyházmegyei Róm. Kath. Tanítóegyesület hivatalos lapja – szerkesztője, a Budapesten székelő Országos Magyar Kath. Iskolaegyesület igazgató-választmányi tagja. Rendszeresen ír cikkeket a Veszprémi Hírlapban Peperczy álnév alatt. Több cikluson át városi képviselő. 1919-ben Wodianer-díjat kapott. 1926-ban, a nyugdíjba vonulásakor a kormányzó IV. osztályú polgári érdemrend keresztjével tüntette ki. A tantestület legnagyobb szakmai tekintélye.

Gyarmathy Kálmán: tanított az ismétlő iskolában is. Szaktanfolyamot végzett szakrajztanító, az iparos tanonciskolában szakrajzot tanít. A Veszprémvármegyei Általános Tanítóegyesület elnöke, a Magyarországi Tanítóegyesületek Országos Szövetségének elnökségi és igazgatósági tagja. A vármegyei törvényhatóság, a Magyar Tűzoltószövetség elnökségének és igazgatóságának a tagja. Járási tűzrendészeti felügyelő. A jutasi altisztképző intézet egyházi énekkatódja és kántora. A Veszprémi Dalegyesület és az Árpád-házi Boldog Margit Vegyeskar tagja.

Halász Péter: az ezüst érdemkereszt tulajdonosa, 1887-ben betegsége miatt nyugdíjba vonult.

Hegyí Anna: az 1938/39. tanévben helyettes tanítónő.

Horváth Gyula: képesített iparos tanonciskolai tanító, az iparos tanonciskolában közismereti tárgyakat tanít. Tantestületi jegyző. Szívgárda-vezető, a Veszprém Egyházmegyei Tanítóegyesület "Gondviselés" segélyintézetének titkára. Az Országos Magyar Dalosszövetség választmányának tagja, a Veszprémi Dalegyesület helyettes karnagya, a Frontharcos Egyesület intézőbizottságának tagja. 1938–1949-ig az iparos tanonciskola igazgatója.

Jósa Ernő: tanított a Kopácsy iskolában, éneket az angolkisasszonyok polgári iskolájában. Tantestületi könyvtáros, az egyházközség tanácsának tagja. A Veszprémvárosi és Esperesi Kerület Tanító Körének elnöke, a tanítótestület iskolaszéki képviselője. 1938-ban Wodianer-díjat kapott. 1927–1938-ig az iparos tanonciskola igazgatója. 1938-ban nyugdíjba vonult.

Kecskés Lajos: okleveles középiskolai énektanár, tanító, a székesegyház kántora.

V–VI. osztályban éneket tanít. Az Árpád-házi Boldog Margit Vegyeskar karnagya, az egyházközség tanácsának a tagja, az Országos Magyar Dalosszövetség bronzérmének tulajdonosa. A Veszprémi Hírlap szerkesztője. 1943/44. tanévben az egyházzenei téren teljesített sokoldalú, értékes munkájáért egyházzenei igazgatói címet kapott.

Köcsky József: a tanulók miséjén orgonál, tanít az iparos tanonciskolában.

Meszes Polikárp hittant is tanít, Szent Ferenc-rendi szerzetes, házfőnök, az iparos tanonciskola igazgatója 1883–1902-ig, Szentkirályszabadján plébános.

Mohos Ferenc: képesített iparos tanonciskolai tanító, a székesegyház helyettes kántora, tanít az iparos tanonciskolában. A Veszprémi Dalegyesület helyettes karnagya, c. igazgatótanító, az állami fiú felsőkereskedelmi és az állami polgári fiúiskolában egyházi éneket tanít, az “Aranyéremkereszt” tulajdonosa.

Mózner Ferenc: a felsőbb osztályokban tornát tanít, tantestületi jegyző. Figyelemre méltó irodalmi munkásságot folytatott. 1924-ben betegsége miatt nyugdíjba vonult.

Orosz Emília: az 1942/43. tanévben tanított.

Polonyi György: tantestületi könyvtáros.

Sebestyén István: az 1887/88. tanévben helyettes tanító.

Slavicek Márta: az 1943/44. tanévben tanított.

Steidl Klára: az 1941/42. tanévben tanított.

Szatlmayer János: c. igazgatótanító, a Katolikus Kör jegyzője, a Katolikus Népszövetség veszprémi igazgatója és pénztárosa, a Veszprémvárosi Iskolán Kívüli Népművelési Albizottság tagja, az Egyházmegyei Tanítóegyesület alelnöke, a Veszprémmegyei Általános Tanítóegyesület veszprémi járáskörének elnöke, a Veszprém Egyházmegye Fegyelmi Tanácsának a tagja, a Szent Vince Egyesület kinevezett választmányi tagja, rendszeresen írt cikkeiért pályadíjat nyert.

Néhány esemény a tanítótestület életéből

A tanítókat pályázat útján az iskolaszék nevezte ki. A városunkba került tanítók döntő többsége hosszú ideig itt maradt. Ritka kivételként akadtak néhányan, akik innen elpályáztak. Az egyházi iskolákban a tanítók természetesen vallásukat példásan gyakorló emberek voltak. A tanítványaik előtt a vallási meggyőződésükkel és annak gyakorlásával példát mutattak. Fontosnak tartották ismereteik állandó gyarapítását, az iskola jó hírnevének megtartását. Az igazgatótanító vezetésével havonta szakmai értekezletet tartottak. Megtárgyalták a tanulók erkölcsi viseletére és előrehaladására, a tananyag egyöntetű feldolgozására és a tanulás vezetésére vonatkozó egységes eljárásokat. Az iskolák szétszórtsága nem kedvezett az egyöntetű munkának. Az 1943/44. tanévben minden párhuzamos osztálynak azonos tanmenetet adtak a kezébe. Az összes osztály írás és helyesírási anyagát külön kidolgozott füzetekben minden tanító kezébe kapta a tanév elején. A II–III. osztályok rajztanmenetét is füze-

tekbe rögzítve adták oda a tanítóknak. A tanév végén összeállították a következő tanévben használandó tankönyvek és taneszközök jegyzékét. Ezekre felhívták a szülők figyelmét. Ismertették a felsőbb hatóságoktól érkezett rendeleteket.

Rendszeresen jártak a különféle tanítói szervezetek összejöveteleire. Ezekben a helyeken többen tartottak előadást, mintatanítást végeztek. A szeminárium és a tanítónőképző végzős hallgatóinak is rendszeresen tartottak bemutató tanórákat.

A szakmai ismeretek bővítése érdekében megalakították a tanítói könyvtárat. A szűkös anyagi ellátottságuk következtében állományuk lassan gyarapodott. A megrendelt folyóirataik a vizsgált időszakban: Hivatalos Közlöny, Közlöny, Iskolai Ünnepeink, Néptanítók Lapja, Nemzeti Nevelés, Népoktatás, Dunántúli Tanítók, Magyar Nyelvőr.

A tanítótestület, hogy az 1925-ös tantervnek megfelelő szellemben minél jobban működhessen, szükségesnek látta a vármegyei viszonyokat néprajzi, ipari tekintetben tanulmányozni. Ezért időnként kirándulást szerveztek:

1927. október 16-án az iskolaszék ülésén Gaal Sándor igazgatótanító a tehetséggondozásról beszél. Elmondja, hogy a torna, az ének, a rajz és a kézimunka tanítására van képesített szaktanítójuk. Kéri engedélyezni az ő órarend szerinti tanítást. Bizalmat remél a tantestület iránt. A közismereti tárgyak tanítása nem szenved hiányt, az említett tárgyak tanítása pedig magasabb színvonalon folyhat. Az iskolaszék támogatja a kérést.

1929. május 2-án az ajkai üveggyárba mentek. A gyár vezetősége kedvesen, udvariasan fogadta őket. Értő magyarázattal kísérték végig a látogatókat a gyár területén. A szakszerű útbaigazításoknak köszönhetően tartalmas élménnyel lettek gazdagabbak a tanítók. A még fejlődése kezdetén lévő csingeri mangánbányát is megtekintették. A szép vidék csak fokozta jókedvüket. Elhatározták, hogy a jövőben újabb tanulmányi kirándulást szerveznek.

1930. április 2-án a fűzfői papírgyárba vezetett útjuk. Egy mérnök bemutatta és elmagyarázta a termelési folyamatot, amíg a fából papír lesz. Az összes gépi és emberi munka látványa maradandó élményt nyújtott.

1936. május 9-én megnézték a szépen fejlődő Ajka községet: a nemrég épült templomot, a hősök szobrát, az országházlót, a Kossuth-szobrot. Ismét megtekintették az üveggyárat. Onnan vonaton utaztak a szénbányához. A György-tárónál többen bányászruhába öltözve leereszkedtek a bánya mélyébe. Látták a fürdőt, a gépházat, a kőszénosztályozót, a bányából kihordott palahányó hegyeket, amelyek öngyulladásától égve érdekes látványt nyújtottak.

1882/83. Az iskolai könyvtár megalakulásához könyvet adományozott: Rák János, Halász Péter, Meszes Polikarp.

1887. március 2-án az iskolaszék ülésén az elnök indítványozta más városokhoz hasonlóan az oktatás és nevelés egyöntetűbb kezelése, a törvény szerinti összehangoltabb működés, a tanulók sikeresebb munkája céljából a tanítóknak tantestülettel alakulását. Egyiküket vezetői feladattal kell megbízni. Rák Jánost nevezték ki igazgatótanítónak. Hatásköréről, a tanítókkal való együttműködést célzó szabályok meg-

alkotására bizottságot alakítottak. Ennek elnöke: Fejérváry József, tagjai: Léway Imre és Rák János.

1892. április 30-án elhunyt Halász Péter tanító.

1899. június 23-án meghalt Rák János igazgatótanító.

1903. június elején jelent meg Gubicza Lajos Elbeszélések c. kötete.

1907. március 23. A Beke-féle pályázat eredménye: I. díjat, 90 koronát nyert Czecezy Nándor tanító, III. díjat, 50 koronát kapott Köcsky József tanító.

1909. december 25. Gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter az 1907. évi XXVII. tc. 4. §. alapján Nagy Lajos veszprémi igazgatótanítót a népiszkolai tanítás és nevelés terén szerzett kiváló érdemeinek elismeréséül évenként járó, s a nyugdíjba is beszámítandó kétszáz korona személyi pótlékkal jutalmazta meg.

1911. áprilisban megjelent Veszprémi Nóták. Zenéjét szerezte Gaal Sándor tanító. Ára: 2 kor. 50 fill.

1912. júniusban megjelent Dalcokor két- és háromszólamú gyermekdalok a polgári fiú- és leányiskolák számára. Gyűjtötte és részben átírta Gaal Sándor tanító. Ára: 2 kor.

1916. A kis árva – énekes színmű. Írta: Móznér Ferenc tanító, zenéjét szerezte Gaal Sándor tanító. Ára 1 kor.

1918. Meghalt Köcsky József tanító.

1919. április 12. *“Köriirat az összes tanítókhöz. A tanácsok kormányának további intézkedéséig fehivom, hogy amíg más tankönyvek az Iskola rendelkezésére nem állanak, az oktatás mindenütt a forradalom szellemében folyjon. A királyokat és az osztályuralmat szolgáló vagy azokra emlékeztető tanítások, olvasmányok kiküszöbölendők. Az osztályuralom megszüntetésének és proletariátus felülkerekedésének nagyhorderejű kérdése alkalmas órákban és tárgyakban mindenütt kiemelendők. A történelem tanítását már most és lehetőleg át kell alakítani, ki kell hagyni a tanítás kebléből mindent ami a régi társadalmi rend dicsőítése. A hazaszeretnek eddigi sablonos fogalmát pedig be kell illeszteni az emberiség szeretetének szellemébe s a gyerekek lelkébe bele kell oltani a nemzetek egyenlőségének tudatát. Mindenekelőtt pedig az oktató személyzet minden egyes tagja maga sajátítsa el a szocializmus alapelveit. Veszprém 1919, évi március hó 31-én. Neumann Sándor megyei közoktatásügyi politikai megbizott.”*

1919. április 19. *„Tanítók és iskolaszékek figyelmébe. A megyei tanfelügyelőség ezúton is felhívja az iskolaszékek és tanítók figyelmét arra, hogy az iskolákból mindenféle egyházi jelvényeket és királyságra emlékeztető képeket minden további rendelkezés bevárása nélkül távolítsanak el.”* – írta a Vörös Zászló.

1919. július 18. *„A közoktatásügyi népbiztosság a veszprémi tanító elvtársak részére háromhetes átképző tanfolyamot szervez. A tanfolyamon való részvétel a veszprémi tanítóságra nézve kötelező. F. hó 10-én 16 órakor kezdődik az ifjúniskola emeleti termeiben.”*

1919. augusztus 20-án Perényi Antal, az iskolaszék egyházi elnöke meleg szavakkal emlékezett meg a veszprémi róm. kath. tanítóknak a tanácsköztársasági uralom

alatti hithű viselkedéséről. Elismerést nyilvánítva mondott köszönetet a tanítótestületnek e dicséretre méltó magatartásáért.

1921. június 21-én a veszprémi káptalan 500 koronát utalt ki a Kemenes alapból Gubicza Lajos róm. kath. tanítónak eredményes nevelő-tanító munkájáért.

1923. október 7. A Budapesten székelő Magyar Géniusz Nemzeti Kulturát Terjesztő R.T. az 1922. évre kiírt országos regénypályázatán a bírálóbizottság Mózner Ferenc veszprémi r. k. tanító Hamis nyomokon c. társadalmi regényét dicsérő elismerésben részesítette.

1925. január 18. Sörédi Józsefnek 51 éves tanítóskodása alatti munkájáért a valás- és közoktatásügyi miniszter elismerő nyilatkozatot küldött.

1925. július 5. Dr. Rott Nándor megyés püspök ünnepélyes keretek között nyújtotta át Szanyi István igazgatótanítónak XI. Pius pápa által adományozott Bene Merenti kitüntetést a püspöki palota fogadótermében. Megjelentek: dr. Simon György, dr. Radványi Viktor, dr. Lukcsics József, Strausz Antal kanonokok, dr. Komjáthy László polgármester, Szokolszky Rezső kir. tanfelügyelő, a róm. kath. tanítói kar és az iparosok 60 tagú küldöttsége.

1929. szeptember 4-én meghalt Nagy Lajos igazgatótanító.

1929. október 2-án a tanítótestület a tanácsszobában leleplezte Gubicza Lajos ny. c. igazgatótanító nagytárgyfényképét.

1929. július 7. Meghalt Mózner Ferenc tanító.

1932. március 21-én meghalt Gubicza Lajos tanító.

1931/32. tanévben Gubicza Lajos emlékéért emlékfával örökítette meg a tantestület.

1932/33. Gubicza Lajos a tanítótestületnek hagyományozta a könyvtárát. Ennek rendezését befejezték. Az állomány 1133 mű, 1292 kötet.

Kötelező iskolai megemlékezések

Október 6. Az aradi vértanúk ünnepe. Először 1925-ben említi az értesítő.

Április 11. Az 1848 áprilisi törvények szentesítése. Az 1898. évi V. tc. írta elő. 1918-ig volt érvényben.

1927. évi XXXI. tc. március 15-ét nemzeti ünnepé nyilvánította. Ettől kezdve április 11-ét nem ünnepelték.

1906. évtől a népiskolákban megemlékeztek a madarak és a fák napjáról. Leggyakrabban a jutasi erdőbe vonultak ki. Itt valamelyik tanító szólt a madarak és a fák megbecsüléséről, védelméről.

1924. XIV. tv. május utolsó vasárnapját a hősök emlékünnepévé tette.

1940. május első vasárnapja anyák napja lett.

Kapcsolat a szülőkkel

A tanítótisztában volt azzal az egyszerű ténnyel, hogy a szülőkkel való jó kapcsolat alapvető feltétele az eredményes nevelői, tanítói munkának. Sokféle tevékenységükkel próbálták az együttműködést erősíteni. Sajnos helyhiány miatt ünnepi megemlékezésekre nem vagy csak korlátozott számban tudtak meghívni szülőket, vendégeket.

Az 1868. évi XXXVIII. tc. a népoktatásról és az 1876. évi XXVIII. tc. a népiskolai hatóságokról szóló rendelkezések írták elő a 12. életévig terjedő tankötelezettséget. Hiába írták elő ennek megszegőivel szemben a büntethetőséget. Nagyon sok fáradozásba került a mindennapi iskolába járást elérni. Teljesen nem is lehetett. A sok szegény család rákényszerült gyermekei munkájára. A megélhetésükhöz sajnos erre is szükségük volt. A háborús időszakban még fokozottabban így volt. A szegény családok a büntetést sem tudták volna kifizetni. Embertelen dolog lett volna velük szemben eljárást kezdeményezni. Az 1921. évi XXX. tc. meghosszabbítja a tankötelezettség időtartamát: 6 tanéven át elemi népiskola, 3 tanéven át ismétlő iskola a kötelező. A tanítónak kimutatást kell készíteni az igazolatlan mulasztókról. Az iskolaszék ezt továbbítja a városi előljárásának, amely figyelmeztet, pénzbüntetést szab ki. A bírság a szegény gyermekek segélyezésére fordítandó. Erről a tanév végén az iskolaszék számadásban elszámol a közigazgatási bizottságnak. Erről a tevékenységről nem találtam kimutatást.

1924. július 15-én az iskolaszék ülésén jelentette be Szanyi István igazgatótanító, hogy a következő tanévben szülői értekezletet szándékozik összehívni. Az iskolaszék dicsérendőnek és támogatásra érdemesnek tartotta a kezdeményezést. 1927. október 16-án az iskolaszék ülésén Gaal Sándor igazgatótanító elmondta, hogy az elmúlt tanévben elkezdett szülői értekezletet folytatni fogják. Erre meghívják az iskolaszék tagjait. Kéri, hogy a szülőknek példát mutatva minél többen jöjjenek el. A szülői értekezletek egy részét az Anna iskolában tartották. Rendszeresen kéri a szülőket, hogy minél nagyobb számban jelenjenek meg a szülői értekezleteken. Ha közvetlen az érintkezés a szülő és az iskola között, a nevelőmunka is eredményesebbé válik.

Iskolai kirándulás

Iskolai kirándulásról először az 1926/27. tanévben találtam feljegyzést. Akkoriban keveset utaztak az emberek. Sok szegény család élt, ezért nem nagyon lehetett a kirándulás költségével terhelni őket. Lehetséges, hogy a korábbi tanévekben csupán a madarak és fák napján tett túra jelentette a kirándulást.

1927. május 28-án Balatonfüredre indultak vonattal. Megtekintették a település nevezetességeit. A Kisfaludy-szobornál Gyarmathy Kálmán tanító ismertette Balatonfüred múltját, jelenkori fejlődését. A Jókai gőzhajó Tihanyba vitte őket. Látták az apátság szép templomát, I. Endre király sírját. A visszhang kedves mulatságot nyújtott. Gyarmathy Kálmán beszélt a kolostorról, a remetelakásokról, elmondta a kecskekörmök, a visszhang, a Helka és a Kelén regéjét. Az aszófői állomásra menet ugyancsak ő beszélt a madarak és fák védelméről.

1929. június 10. Vonattal utaztak. A Cuha völgyén át Csesznek várához gyalogoltak. A dombon olyan gyorsan közelítették meg a várat, mintha a törököktől kellett volna visszafoglalniuk. Szlotta József tanító beszélt a várról. Az erdei tisztáson Bálint Péter a madarak és fák-napi megemlékezést tartotta.

1930. május 31-én a Balaton partján utaztak Badacsonyig. Gyönyörű látványt nyújtott a Balaton. Megtekintették a Kisfaludy-házat. A gyerekek boldog örömmel jegyezték be nevüket a látogatási könyvbe. Visszafelé jövet a cserkész táborozás helyén a házigazdák vendégszerető kedvessége jóvoltából friss gulyást ettek. Utána helyi tanulókkal futballoztak. Szülők is voltak velük.

1931. június 6-án vonattal utaztak Balatonalmádiba. Ott hajóra szálltak. Fonyód felé látták Veszprém, Zala és Somogy gyönyörű panorámáját. Keszthely felé a víz és az ég ölelkezése látszott. Badacsonyban játszottak. Visszafelé a Helkán jöttek. Tíz óras hajóutat tettek meg ezen a napon.

1936. április 2-án az V–VI. osztályos tanulók gazdasági kirándulásra mentek Miklósháza pusztára. Özv. Velthy Miklósné tulajdonos végigkalauzolta a gyerekeket a gazdaság minden ágán. Látták a sajtkészítést, a malacokat, a tiszta tehénistállót, a keltetőgépeket, a kicsirkéket. A gazdaságtan órán tanultakat most a valóságban megismerhették.

Az 1941/42. tanévben Mohos Zoltán tanító vezetésével a Bakony természeti szépségeivel ismerkedtek.

Felettes szervek

Egyházi hatóság alatt álló iskolák igazgatását az egyházi főhatóság látta el. Fontos döntésekben azonban érvényesült az állam irányító szerepe. A tantervek, a tankönyvek, a taneszközök meghatározása előtt a vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízottja – a tankerületi főigazgató – jóváhagyását kellett kérni. Az állami szervekhez néhány jelentési kötelezettségük volt: az iskolai statisztika, a tanítóállomány változása, az iskolaszék tagjainak a névsora. A királyi tanfelügyelő pedig évenként látogatta az egyházi iskolákat is.

Az egyházi főhatóság élén a püspök állt. A legfontosabb döntéseket, a másodfo-

kú hatóság intézkedéseit a kezében tartotta. Kinevezte az egyházmegyei tanfelügyelői hivatal tagjait: az egyházmegyei főtanfelügyelőt, a kerületi tanfelügyelőket és a kerületi iskolalátogatókat. Főbb feladataik:

- az egyházmegyei főtanfelügyelő a székeskáptalan tagjai közül került ki, vizsgálta a tantervet, az órarendet, gyűjtötte és elemezte a statisztikai adatokat, törzskönyvet vezetett az iskoláról és a tanítókról, véleményezte az iskolák építési terveit pedagógiai szempontból, támogatta a tanítói egyesületek munkáját.
- egyházmegyei tanfelügyelőnek egyházi vagy világi férfiakat alkalmaztak, ők a főtanfelügyelő irányításával dolgoztak.
- a kerületi tanfelügyelők a kerületi papság tagjaiból lettek, végrehajtották az egyházi főhatóság rendeleteit, közvetítő szerepük volt az egyházi főhatóság és a helyi iskolai hatóság között, felügyelték a népiskolákban folyó munkát.
- a kerületi iskolalátogatókat a tanítók közül választották, a kerületi tanfelügyelő segítői voltak, az iskolalátogatás végeztével jegyzőkönyvben rögzítették tapasztalataikat, amelyet tantestületi értekezleten ismertettek.

Az iskolaszék az iskola helyi hatósága. Hivatalból tagja volt a plébános, a hitoktató és az igazgatótanító. A többiek az egyházközség férfi tagjai és a tanítók közül választás útján kerültek ki. Fontosabb tisztségviselők: az egyházi és a világi elnök, a gondnok és a jegyző. Az egyházi főhatóság a jegyzőnek és a gondnoknak tiszteletdíjat állapíthat meg. Az iskolaszék havi ülései zártkörűek voltak. Megállapították az iskolai beiratkozás időpontját. Építkezést kezdeményeztek, szerveztek, ezek anyagát jóváhagyás végett felterjesztették az egyházmegyei főhatóságnak. Munkáltatói jogot gyakorolt. Elkészítette az éves költségvetést. Ellenőrizte ennek betartását és a pénztár vezetését. Felügyelt az iskola épületére, a helyiségekre, a felszerelésre, javításokat és beszerzéseket eszközölt. Gondoskodott az ingatlan bérbeadásáról. Az iskola vagyonát leltár szerint átvette, felszereléseit leltár mellett a tanítóknak átadta. A jegyző őrizte az iskolaszék irattárát. Ellenőrizte a mulasztási napló vezetését, az igazolatlanul mulasztó tanulók szüleivel szemben szankciót kezdeményezett. Engedélyt adott a túlkoros tanulók magánvizsgájára. Örködött a tankötelezettség betartásán.

1900/01. tanév

a./ Iskolai előljáróság

Egyházmegyei főtanfelügyelő: Kránitz Kálmán kanonok

Egyházi igazgató: Újváry Ferenc apátkanonok

Királyi tanfelügyelő: Papp Sándor

b./ Iskolaszék

Egyházi elnök: Újváry Ferenc apátplébános

Világi elnök: Rainprecht Antal püspöki jószágkormányzó

Alelnök: Szabó Imre országgyűlési képviselő

Jegyző: Nagy Lajos igazgatótanító

Rendes tagok:

Androvics István osztálytanító, a tanítótestület képviselője, Bezerédy Viktor tiszt. isk. sz. tag, Benacsek Béla főkönyvelő, Bossányi József, dr. Csolnoky Ferenc orvos, Bokrossy Viktor kereskedő, dr. Csete Antal városi ügyész, Eszterhay Ferenc kereskedő, Fejérváry József apát-kanonok, iskolaszéki gondnok, Fáró Ede városi pénztáros, Fehér Sándor iparos, Fehér István iparos, Garay Mihály iparos, Hets Ferenc takarékpénztári pénztáros, Szili Horváth Pál magánzó, dr. Jánosi Sándor ügyvéd, dr. Kerényi Károly ny. megyei főorvos, Kováts Imre magánzó, Kolossváry József alispán, dr. Kőszeghy József ügyvéd, Kránitz Kálmán kanonok, Kubai Hubert kávé, Laczkó Dezső főgimn. tanár, Móznér Ferenc vendéglős, Nagy Károly nyugalm. jószágkormányzó, dr. Óváry Ferenc ügyvéd, országgyűlési képviselő, Palotay Ferenc praelátus-kanonok, Papp Ferenc ügyvéd, Perényi Antal Dávid-árvaházi igazgató, főgimn. pénztáros, Schreiner János jószágkormányzó, Szalay Mihály apát-kanonok, Szalai Ferenc magánzó, Szegelethy György polgármester, Takács József főgimn. igazgató, Tölcséry Ferenc főgimn. tanár és Velti Ferenc kőfaragó.

Jótekonyság

Az 1887/88. tanévtől kezdve ír az iskolai értesítő jótekonysági akciókról. Az iskola történetét felölelő időszakban nagyon sok szegény család élt városunkban. Nem volt ritka a kora tavasztól késő őszi mezítláb iskolába járó gyerek. Télen egyetlen gyerekcipőben naponta más-más testvér jutott el az iskolába. Nagy segítséget jelentett a Városi Szegényügyi Bizottság az Ipartestület szervezésében a rászorulóknak nyújtott ingyenes cipőjavítás, talpalás. Több szervezet ruha- és cipőosztással, tankönyv, író- és rajzeszközök adományozásával jótekonycodott: Szociális Missziónársulat, Veszprémi Nőegylet, Veszprémi Takarékpénztár, a papság, a káptalan, a Szent Vince Társulat Homoray Béla elnök vezetésével.

A Paulai Szent Vince /Irgalmas nővérek/ zárdájában a téli hónapokban ingyenes ebédet osztottak. Szokolszky Rezső kir. tanfelügyelő kezdeményezésére városi összefogással az 1929/30. tanévben ingyen tejet kaptak a rászorulók. Több magánházban ingyenes ebéddel várták őket. 1922-ben a Méhes Társbirtokosság vendéglőjében 250 koronát gyűjtöttek a szegény tanulók írószereire. Ezt hálásan köszönték az Anna iskola III. osztályos tanulóit tanítójukkal együtt.

Az 1929/30. tanévben a dr. Rada István nevét viselő Diákmenza alap kamataiból ingyenes ebédet adtak a beérkezett kérvények alapján: Albrecht József, Dálóki

János, Frühbauer István VI. osztályos, Antal Géza, Simon János V. osztályos, Földing Elemér IV. osztályos tanulóknak.

Az iskolaszék a szülők kérésére rendszeresen elengedte a szegény családoknak a tandíj befizetését. Például 1900/01. tanévben 202 tanulónak, ez az összlétszám 44%-a, az 1901/02.- tanévben 224 tanulónak, ez a beiratkozottak 44%-a., az 1903/04. tanévben 256 tanulónak, a létszám 46,5%-a.

A polgármester 60 tanuló ebédeltetését biztosította az 1941/42. tanévben. Mindennapos jelenség volt az éhező gyerek. A tanítók ösztönözték a jómódú diákokat, hogy tízóraijukat osszák meg szegényebb társaikkal.

Jótejkony célú rendezvényeket szerveztek. Az egyházközség teaestjének a bevételeiből téli kabátot adtak az 1935/36. tanévben. Az 1943/44. tanévben az Anna iskola IV. osztályos tanulóinak a műsoros délutánja bevételeiből 57 pengőt a szegény társaik ruházatára fordítottak.

A karácsonyi ünnepélyen különféle szervezetek rendszeresen ajándékokat, karácsonyfát szaloncukorral együtt osztottak. 1933 decemberében Mohos Ferenc és Horváth Gyula tanítók által rendezett pásztorjáték, a következő évben Mohos Ferenc és Szatlmayer János által betanított pásztorjáték bevételeit jótejkony célra fordították. A Credo Egyesület 1927. decemberi gyűlésén elhangzott felhívás után a Veszprémi Hírlapban is közzétett kérelemre a város nemesen érző családjai és egyesületei révén bensőséges szeretetebédben és ajándékokban részesítettek sok szegény tanulót. A jótévközösök között említendő még az Egyházmegyei Könyvkereskedés, a Magyar Királyi Kormány, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, a Kálmán Cég, a Hanga Szövetkezet, a Balatonalmádi Fürdőbizottság.

Zita királyné koronázási adományából a hadsegélyező bizottság 170 pár cipőt küldött a veszprémi szegény gyerekek részére 1917-ben. 92 pár bőrtalpú volt, a többi fatalpú.

1924. szeptember 11-én a Veszprémi Hírlapban a tanítók felhívást tettek közzé a hadiárvak megsegítésére. Ugyanis az említett évben az Állami Gyermekmenhely útján már alig kaptak támogatást az írószerek, a tankönyvek vásárlásához. Az állami támogatás csupán 8–10 tanulón tudott segíteni. Kérték a polgármester és a társaskörök nemes szívű tagjainak a támogatását.

Burghardt János és neje alapítványt tett a szegény sorsú, jó tanuló diákok segélyezésére vallási megkülönböztetés nélkül. Erről az utolsó adatot a Veszprémi Hírlap 1916. július 1-jei számában találtam. Azt írta, hogy az alapítvány kamataiból 10 tanuló részesült. Neveket azonban nem közölte. 1925/26. tanévben újra készült iskolai értesítő, az alapítványról már nem írt. Valószínűleg a háborús évek és az azt követő infláció tönkretette ezt is.

Az Anna iskola jutalmazott tanulói:

1899/1900. 5 koronát: Szücs Ferenc és Tóth Orbán V. osztályos, Léber János és Niemetz Béla IV. A. osztályos Czégényi Lajos és Király László IV. B. osztályos,

Horváth György és Rozs János III. A. osztályos, Rábaközi Ferenc és Dráspó József I–II. osztályos tanulók.

1900/01. 5 koronát: Segesdi Sándor és Gebics Ferenc VI. osztályos, Czégényi Lajos és Pap Imre V. osztályos, Simon János, ifj. Niemetz Sándor és Csermák István IV. A. osztályos, Horváth Görgy, Kungl János, Brazsil Sándor és Rozs János IV. B. osztályos, 3. kor. 49 fillért Szlávik János IV. A. osztályos tanulók.

1901/02. 6 koronát Zsidedg Zsolt VI. osztályos, Simon János és Rozs János V. osztályos, Nagyvári Gyula, Ilcsik Gyula, Németh Lajos IV. A. osztályos, Fenyő János, Ebele János és Csalló Ernő IV. B. osztályos, 5 koronát Kovács Sándor IV. B. osztályos tanulók.

1902/03. 5 koronát: Énekes János VI. osztályos, Ebele István és Csalló Ernő V. osztályos, Dráspó József, Szilágyi László IV. A. osztályos, Leiner Vince, Gombai Károly IV. B. osztályos, Happl György III. A. osztályos, Szöllősi János III. B. osztályos, 6 kor. 87 fillért Ross János VI. osztályos tanulók.

1903/04. 5 koronát: Szabó Jenő, Nagyvári Gyula, Grund István VI. osztályos, Knollmayer Ferenc, Zámbo István IV. A. osztályos, Sóttonyi István, Szöllősi János IV. B. osztályos, Tuli József III. A. osztályos, 6 kor. 35 krajcárt Szilágyi László V. osztályos tanulók.

1904/05. 6 koronát: Szöllősi János, Sóttonyi István, Ébel József V. osztályos, Peintler József, Rékai Sándor IV. A. osztályos, Dráspó Ferenc, Kungl József IV. B. osztályos, Szalay Mihály III. A. osztályos, Marvel Károly III. B. osztályos, 6 kor. 35 fillért Dráspó József VI. osztályos tanulók.

1905/06. 5 koronát: Nagy Gyula, Dráspó Ferenc, Gombai Pál V. osztályos, Horváth János, Fekete László IV. A. osztályos, Ács György, Kandikó Péter IV. B. osztályos, Párizs István III. A. osztályos, Vlk József III. B. osztályos, 6 kor. 35 fillért Sóttonyi István VI. osztályos tanulók.

1906/07. 5 koronát: Kungl József VI. osztályos, Simon István, Kandikó Péter V. osztályos, Arany István, Gábor Mihály IV. A. osztályos, Párizs János, Horváth Lajos IV. B. osztályos, Kungl István III. A. osztályos, Blaski József III. B. osztályos, 6 kor. 35 fillért Dráspó Ferenc VI. osztályos tanulók.

1907/08. 5 koronát: Horváth József III. A. osztályos, Kákli Mihály III. B. osztályos, Kungl István, Blaski József IV. A. osztályos, Simon István, Grund Gyula IV. B. osztályos, Párizs István, Vlk József V. osztályos, Primus Félix VI. osztályos, 6 kor. 40 fillért Kandikó Péter VI. osztályos tanulók.

1908/09. 5 koronát: Sifter István III. osztályos, Skrivaneck Béla, Moguly József, IV. osztályos, Lennert János, Kancz Lajos V. osztályos, 15 kor. 65 filléren osztozott Kun Pál és Gábor Mihály VI. osztályos tanulók.

1909/10. 5 koronát: Kukonya József, Kolaszek Ferenc IV. osztályos, Magyar Ferenc, Németh András V. osztályos, 12 kor. 26 filléren osztozott Lennert János és Molnár József VI. osztályos tanulók.

1910/11. 5 koronát: Vlk Gyula III. osztályos, Szarka Gyula IV. osztályos, Baráth

Ferenc, Czeczey László V. osztályos, 11kor. 33 filléren osztozott Sulmán Sándor és Magyar Ferenc VI. osztályos tanulók.

1911/12. 5 koronát: Kukonya Ferenc III. osztályos, Lakatos Károly, Czeczey Imre IV. osztályos, Hortoványi Gyula, Molnár István V. osztályos, 11 kor. 36 filléren osztozott Gergely Károly és Kukonya József VI. osztályos tanulók.

1912/13. 5 koronát: Horváth István III. osztályos, Vajda Jenő, Vágó Géza IV. osztályos, Lakatos Károly, Kocsis József V. osztályos, 11 kor. 36 filléren osztozott Bernáth István, Bata György VI. osztályos tanulók.

1913/14. 66 koronát: Hideghéti Béla III. osztályos, Ficzek László, Pintér Rudolf IV. osztályos, 18 kor. 37 filléren osztozott Horváth Ferenc V. osztályos, Bertók Imre, Steigler Ferenc, Farkasházi Gyula VI. osztályos tanulók.

1914/15. az alapítvány kamataiból ebben a tanévben is részesültek tanulók. Az iskolai értesítőben azonban a nevüket nem sorolták fel.

Jótejkonykodó magánszemélyek

Albrecht László, Albrecht Lászlóné, Angeli Györgyné, Anty Illés, Asztalosi Istvánné, Bajánovics János, Balázs István, Balázs Istvánné, Bálint Péterné, Balogh Jánosné, Bándi Lajos, Bándy Lajosné, Bártfai László, özv. Benkő Jánosné, dr. Benkő Károly, Bertalan Vince, Biczi Károlyné, Bíró János, Bodajki Lajos, Bódiss Józsefné, Bodó Ferenc, Bodó Ferencné, Bognár Kálmán, Bognár Mihály, Bokrossy Elemér, Bokrossy Elemérné, Boross Lajos, Botár Béla, Breyer Józsefné

Czeczey Imre, Czeczey Imréné, Czigler Zoltánné

dr. Csete Antalné, dr. Cseresznyés József, dr. Csolnoky Ferencné

Darvai Elekné, Dobrovoszky Vilmos, Dóczi Ferenc, Domján József, dr. Dréher Endre

Ébel Dénes, Ébel Károlyné, Egerszegi Pál, Énekes Zoltán, Ersing Jánosné

Farkas Dezsőné, Fekete Gyuláné, Filip Józsefné, Frick Mihály, Fű Ferenc, Fű Ferencné

Gaal Sándorné, Galambos Józsefné, dr. Gróff Elemérné, Groff Józsefné, Grósz Ferencné, dr. Grünner Lászlóné

Gyenis Ernőné, Gyepes Mihály, Gyivis Jánosné, Györgydeák Ernőné

Harasztovics Lajos, Hauer Ferencné, Hegyi Lajos, Hegyi N-né, Héjgy Gyula, Herczeg Istvánné, Hideghéti Dezsőné, Hidvégi Antal, Hollóssy Lászlóné, Horánszky Lajosné, Horváth György, Horváth Györgyné, Horváth József, Horváth Lajosné, Horváth Rozália, Huber Jánosné, Hübner Béla

Jánosi Józsefné, Józsa Viktorné, Jegedits Józsefné

Kádi Gáborné, Kecskés Lajos, Keller Mihályné, Kirmann József, Kisfaludi Gézőné, Kizmann Ottóné, Kletzár Miksa, Komjády Ferenc, Korein Adolfné, Kovács Antalné, Kovács Hubertné, Kovács Józsefné, Kozarits György, Kozma Ferenc, Kövesi Károly,

Krausz Ferenc, Krausz Ferencné, Krebsz Tivadarné, Kulcsár Károlyné, Kupecz Istvánné, Kupecz Mihályné, Kürthy László, vitéz Kürthy Lászlóné

Lányi József, özv. László Gyuláné, Létmányi Antal, Ley Józsefné

Malasits Józsefné, Marczinka Gáborné, Margalit Jenőné, Matics Imréné, Matics Mihály, Matics Vendelné, Mihályi János, Moldoványi Jenőné, Molnár Benőné, Molnár Ferenc, Molnár Lászlóné

Nacsády Józsefné, Nagy László, dr. Nagy Lászlóné, Nagy Ödön, Nagy Ödönné, Németh Ferenc, Németh János, Németh Jánosné, Németh Kálmán, Németh Károlyné, Németh Kálmán, Németh Károlyné, Németh Péterné, Neumayer Károlyné, Noszlopy Gyuláné

Oblat Rudolfné

Pakrócz Ákosné, Palotay Károly, Pendli István, Pereczes Józsefné, Pethő Istvánné, Péti Szilveszter, Pintér János, Pintér Jánosné, Pityin Lászlóné, Pósa Endre, Primmer Lajosné, Prohászka László, Puchinger Lajosné, özv. Punka Ferencné

Quirikó Pálné

Rajky N-né, Reinprecht Antalné, Révfalusi József, Rittmüller Dénesné, Róland Károly, Rosztovitz Józsefné, Rothauser Lipótné, dr. Rott Nándor

Sámos Istvánné, Sándor Jánosné, Say Dezsőné, Say Józsefné, Scherlein Béla, Schiberna Károlyné, Schingloff Károly, Schmiedt Lajosné, Schröder Györgyné, Schröder József, Segesdi Imre, Segesdi Imréné, Seyer Antal, Simon József, Simon Lajos, Simonkay Ferenc, Simonkay Ferencné, Somlai Sándor, Steiner Zoltán, Stekker László, Stelczer Istvánné, Stirczky Józsefné

Szabó János, Szabó József, Szalmásy Antalné, Szalóky Rezső, dr. Szeiberling Rezső, Székely Ferencné, vitéz Székely János, Szélesi Dánielné, Szemerey János, Szlabey Dezső, Szlotta József, Szlotta Józsefné

Takács Károly, Tasner Gézőné, Tasner N., Tihanyi László, Tolnay Józsefné, Tóth Gyula, Tóth Gyuláné, Tóth Jánosné, Tóth Lajos, Tóth Lajosné, vitéz Tóth Vendel, Tóth Vendelné, Tuli Istvánné

Vágner János, Vámos Istvánné, Varga Lajos, Varga Sándorné

Wéber Károlyné, Wolf Lajos, Wolf Lajosné, Wacheti Györgyné

FORRÁSOK

Veszprémi Hírlap 1894–1944

Veszprémvármegye 1898–1910

A veszprémi róm. kath. elemi fiú iskolák értesítője 1880–1944

A veszprémi róm. kath. elemi fiú iskolák iskolaszékének jegyzőkönyvei 1880–1931

A Táborállás Daloskör tizenöt éve

BALOGH FERENC

MÁR TÖBB MINT 15 ÉVE HIRDETI A KIS DALOSKÖR A TÁBORÁLLÁS nevet. Ezt a területnevet a hagyományok tartották fenn, de eredetét teljes biztonsággal nem ismerjük. Annyit tudunk, hogy talán a honfoglalás utáni időktől a 19. század végéig hol itt, hol ott bukkant föl terület, tér vagy utcanevként, ám egy 1927-ben megjelent várostérképen a vasútállomástól déli irányban, a Séd által határolva húzódó területet *Táborállási legelő* címmel jelölték.

De most következék a daloskör. 1995 januárjában a Helyőrségi Klub nyugdíjas könyvtárosa a Tiszti Klub énekelni szerető tagjait daloskör létrehozására biztatta. A csapat gyarapításában nagy szerepet töltött be Balogh Lajos, aki a 13 főből álló kis, de egyre bővülő éneklő csoportját katonadalokra tanította meg, s ezzel március 7-én már szerepeltek is. A nőnapon, március 10-én is színpadra álltak. 1995-ben összesen hatszor szerepeltek.

Hetenként, hétfőn két órán át tanultak, gyakoroltak. A HEMO volt könyvtárosa, Hogy Györgyné kapcsolatai révén engem kért fel ennek a kis csoportnak a vezetésére, és mivel nyugdíjasként már szabad voltam, ezt a feladatot el is vállaltam.

1997 elején névadásunkra készültünk. A sok jó ötlet között Hogy Györgyné a „Táborállás Daloskör” nevet javasolta. Elgondolása nemes volt, mert ezt a már-már feledésbe merülő nevet valamiképpen fel kellett támasztani. A névadó ünnepség végén 1997. febr. 23-án Hogyáné Ica a kezembe adott egy magánoszalagot, amelyről később szólok.

A HEMO vezetősége hamarosan szép emblémát készíttetett számunkra, melyet minden szerepléskor kitűztünk.

Itt jegyzem meg, hogy a HEMO vezetősége minden kérésünket teljesítette az elmúlt 15 év alatt. Így a hölgyek kaptak fehér blúz és fekete szoknyaanyagot, amelyből egyenruhát varrathattak. Majd végleges próbatermet biztosítottak számunkra, amelyben pianínó is van. Utazásainkat finanszírozták, a kottamásolást engedélyezték, a karve-

zető tiszteletdíját folyósították. Munkámat 1997-től minden évadban munkatervben rögzítettem, melyet a vezetőségnek adtam be jóváhagyásra.

De mi volt a hangszalagon, melyet Hogyáné, Ica adott át a névadási ünnepségen? Nem más, mint a Jutasi Altisztképző indulója. Az indulót kottába szedtem, s így énekeljük megfelelő alkalmakkor. Jó pár év múlva levelet kaptam Szentendréről, ahol létrejött egy altisztképző intézet, s onnan kérték, hogy küldjek nekik egy másolatot. Küldtem is, s ők újra hangszerelték fúvószenekarra. Úgy emlékszem, hogy egy ünnepségen játszották is. Szövegét és kottáját mellékelem.

A „Kinizsi Pál” jutasi Altisztképző
Indulója

Ha hazaszeretet él szívémben, élni fog e hon.

Szép országom végleg, úgy szeretlek, úgy imádtak téged!

Drága hazám örömet neked adom utolsó csapp vérem.

Míg magyar kővel lehel, s benne szív dobog,

Élni fogsz, szép hazám, míg a Föld forog!

Rajta ifjú nemzedék, itt az alkalom,

Munka és erő után a siker hatalom.

A Kinizsi Pál Jutasi altisztképző indulója

A kis kórossal folyó munka nem volt könnyű, de a dalos társak kedvesek és nehezebb feladatokra is vállalkozó személyek voltak. Idős emberek lévén egyetlen képzési lehetőségem maradt, a hallás utáni tanítás. Tőlem elfogadták a ritmust, a tempót, a dinamikát, a hangterjedelmet, s főként a dallamot, sőt a többszólamúságot is, melyek között az idők folyamán nehezebb is akadt. A heti egyszeri próba, gyakorlatilag 90 perc, azonban kevés volt. Elsősorban azért, mert egy hét alatt is könnyen el lehet felejteni a szokásosnál nehezebb, idegenebbnek tűnő dallamot. A létszám folyamatosan nőtt, de sosem volt több tag, mint 18 fő.

A teljes kórus 1996-ban

Mikor elkezdtük az együttműködést, akkor még csak a régi repertoárt ismételtük. A csapat zöme alkalmas volt arra, hogy az egyszólamúságból a többszólamúság felé induljunk el. A kórus jól fejlődött, kiderült, hogy vannak szép szoprán, kellemes alt női hangok, a férfiak bariton és basszus magasságban tudtak énekelni. Már terveztem, hogy legalább a háromszólamúsáig eljussunk. Kezdetben a kétszólamú nyomkövető magyar népdalkánonokat tanultuk meg. Egy ízben fel is léptünk e dalokkal. Innen átléptünk a közismert háromszólamú, sorkövető kánonokra, melyek neves szerzők művei. Pl.: Mozart: *Csalogány kánon*, Schubert: *Már olvadó a csúnya hó* stb. Ezek segítségével eljutottunk a háromszólamúsáig.

Utána igazi madrigált tanultunk: Oratio Vecchi: *Rajta hát, cimborák...* Ez a szöveg Rajcs István fordítása. Ismertebb változata ugyanezre a dallamra Nádasy Katalin

szövege: *Néked zeng ez a dal...* (Ezzel a szöveggel is énekeltük.) Egyre merészebbé váltunk, s négyszólamú művekkel is próbálkoztunk. (Ilyenkor a tenor szólamot egyedül én énekelttem.) Ilyen volt: Friderici: *Van három jó barátom...*, Gervaise: *Táncnóta*. Ezek közül az utóbbit elő is adtuk, míg Friderici művét csak a saját szórakoztatásunkra szólaltattuk meg.

A népdalcsokrokat egy-kettő-, ritkán három szólamban énekeltük. Az is előfordult, hogy az egyszólamú csokor végére kánon vagy többszólamú népdal is beépült. Jó népdalcsokrot nem kis feladat összeállítani.

Egyházi műveket is énekeltünk. Mivel az új református templomban voltam kántor, néhányszor itt is szerepeltünk. Évente, átlagosan hétszer álltunk hallgatóság elé.

A 15 év alatt Veszprémben: a HEMO-ban harmincszor, de a város más színhelyein is: a Petőfi-emléktáblánál hatszor, a VMKK-ban négyszer, az Idősek Otthonában kétszer, de szerepeltünk az egyetemi aulában, a megyei önkormányzat Szent István-termében, a megyei könyvtárban, a szakmunkásképző épületében, a Margit-templomban, a kórház nyugdíjas klubjában, a múzeumban, a Városi Nyugdíjasok Érdekvédelmi Egyesülete és az Egry József Baráti Kör termében, a Dózsa városi könyvtárban stb.

Szerepeltünk évente néhányszor Veszprém megye más városaiban, falvaiban, így pl. Ajka, Alsóörs, Balatonfüred, Balatonfűzfő, Gyulafirátót, Herend, Királyszentistván, Márkó, Öskü, Peremarton, Pétfürdő, Szentkirályszabadja, Zánka, Zirc. Kiemelem a zirci szerepléseinket. Itt a bazilikában 2002-től évente megrendezik az amatőr dalkörök, kórusok bemutatóját. Ezen az alkalmon hétszer léptünk fel, többször orgonakisérettel is. Nagy sikert jelentett számunkra, hogy egy néger spirituálé refrénjének éneklésébe a jelenlévőket is bevontuk.

Veszprém megyén kívül Abasáron léptünk föl a „Katonai és Bordial Fesztiválon” hat esetben. Az abasári eseményekről egyik dalostársunk, Lendvai Árpád írt alapos összefoglalót. Odafele legtöbbször beéneklést, próbát is tartottunk menet közben. Abasáron volt időnk míg ránk került a sor, addig bejártuk a falut, s főleg óriási borospincéit, de a falu történetét is meghallgattuk a program szerinti időpontban. Hazafelé egyszer Fóton jártuk körbe a várost, de legfőképpen hatalmas, romantikus stílusú templomát néztük meg kívül-belül, alaposan. Máskor a gödöllői, volt Grassalkovich kastély már restaurált részeit tekintettük meg.

A Veszprém megyei Napló is írt többször a daloskör ténykedéséről s most egy rövidített idézetet szeretnék kiemelni a 2004. évi abasári szereplésünkről: **”Dalosok sikere.** A Helyőrségi Művelődési Otthon Táborállás Dalosköre is ott volt ... Abasáron ... A veszprémiek szereplése formabontó volt, ...repertoárjukban középkori katonadalok szerepeltek Tinódi Lantos Sebestyéntől és Kődi Farkas Jánostól. A kör tagjai szép élményekkel érkeztek haza...” Ez az idézet igényli, hogy a többi, rólunk szóló írásról, fényképről, a helyi TV adásairól is szóljak. A 15 év alatt összesen 32 írás jelent meg rólunk, ebből 18 fényképes. A veszprémi TV-ben négyszer bukkantunk föl rövid időre a Híradóban. A Táborállás Daloskör emblémája mindenhol, még a TV-ben is jól látható volt.

Szerepléseinket emléklapokkal, dísz tárgyakkal ismerték el.

A daloskörrel 2001. nov. 17-én Öskүн szerepelt a kórus, engem pedig a „Ki mit tud?” országos vetélkedőjére hívott meg a Nyugdíjas Klubok és Idősek „Életet az éveknek” Országos Szövetsége. 2004. október 28-án Budapesten volt a 6. Országos „Ki mit tud?” vetélkedő. Két citerára átírtam Kodály Zoltán: *Kádár István* című balladájának zongorakiséretét. A mű magyaros, de modern zene, s a citerákon is jól hangzott. A zsűri elnöke, Kővári József, nagy tudású zenei tehetség volt, s díszoklevelemre a kiváló minősítést írta.

Kedveltük a bemutatókat és az úgynevezett „szomszédolást”. Ez abból állt, hogy a már ismerős csoportokat meghívtuk éneklésre, falatozásra, magnó-zenére táncolni, vagyis kellemes együttlétre, barátkozásra. Máskor meg ők hívtak meg minket. A dalkör fennállásának tizedik évfordulóján jelen voltak a veszprémi Csolnoky Ferenc kórház nyugdíjas klubjának női kara és a márkói daloskör. Jártunk azonban más közeli községekbe is szomszédolni. Kezdetben vasárnaponként úgynevezett batybálokat rendeztünk, s alaposan összeismerkedtünk. Külön dalunk volt a köszöntéshez, de néha Vecchi-Nádas: *Néked zeng ez a dal...* is elhangzott. Arra is volt példa, hogy a városon kívül valamelyik közeli településen, ahol az ünnepelt dalostársnak nyaralója, kertje volt, meghívást kaptunk, s ott köszöntöttük őt. Merre jártunk? Gyulafirátóton, Felsőörsön, Alsóörsön, Csupakon, Bakonybélben többször is. Ha az idő rosszra fordult, akkor az ünnepelt behozta a kínálnivalót a próbaterembe, és kb. húsz-harminc percet köszöntésére szántunk. Később ez a változat vált gyakorlattá.

Sajnos a vigalmakat szomorú tények is megszakították. Elsőként az, hogy Balogh Lajos, aki az alapításban, kezdetben a vezetésben is részt vett, részletes, képekkel, szövegvivágásokkal díszített kórusnaplóját csupán 1998. október 24-ig tudta vezetni, mert váratlanul elhunyt. Szomorú szívvel kísértük végső nyughelyére a csopaki temetőbe, ahol el-elcsukló hangon énekeltek az örökre távozó búcsúénekét. Dr. Pfitznerné Sárka pedig saját versét mondta el. Dr. Pfitzner György, aki betegsége miatt már 1998-ban távozott a kórusból. 1999. novemberében meghalt. Őt a Vámosi úti temetőben kísértük végső útjára. Szívünk tele volt fájdalommal, mivel 1999 őszén Pálfi László dalostársunk lett beteg, és sajnos 1999. december 23-án ő is elhunyt. Karácsony után (december 30-án), a behavazott Vámosi úti temetőben helyezték örök nyugalomra. Mi az Old Black Joe című amerikai ének dallamára írt gyászénekekkel, Pfitznerné Sárka pedig egy verssel búcsúzott tőle.

Aztán egy rövid időre fellélegeztünk, mindenkit egészségesnek, aktívnak találtunk a próbákon, de nem így volt. Kovács Ferencné, Terike, aki gyakran hívott bennünket felsőörsi házába, kertjébe, beteg lett. Őt 2000. október 26-án búcsúztattuk az egyre telítődő Vámosi úti temetőben. Azokkal az énekekkel sirattuk végig, melyeket ő kért. Pfitznerné Sárka az ő búcsúztatására is írt verset. Aztán 2006-ig elkerült a „kaszás” bennünket.

Dr. Pfitzner Györgyné Cseh Sarolta a dalostárs Balogh Lajos, Pálfi László, Kovács Ferencné temetésére szép verseket írt, szavalt el a temetéseken, de volt önálló bemutatkozása is a VMKK-ban. Ezen az alkalmon mi is jelen voltunk és szere-

EMLÉKLAP

A HM Honvéd Kulturális Szolgáltató KHT.
Veszprémi Intézménye (HEMO)

TÁBORÁLLÁS DALOSKÖR-ének 10. évfordulóján

Balogh Ferenc művészeti vezető

.....
részére

Veszprém, 2005. március 13.

Balogh Ferenc
BAKCSI ANDRÁS
igazgató

A daloskör tagjai balról jobbra. Nők: Balog Teréz, Kárpáti Lőrincné, Fehér Lászlóné, dr. Simon Katalin, Kun Zoltánné, Cseh Istvánné, Pálfi Lászlóné, dr. Pfitzner Györgyné, Balogh Lajosné, Steierlein Istvánné, dr. Seres Andrásné; férfiak: Balogh Ferenc, Gyimesi Gyula, Moór Gyula, Turi Mihály, Bakos Ferenc, Péntek József, Kárpáti Lőrinc

peltünk is. Meglepetésként a *Táncba hívogató* című, általam három szólamra megzenésített versét is elénekeltük. Őt 2006. szeptember 8-án temettük férje mellé. Verset is írt saját temetésére: *El kell mennem* címmel, melyet Balogh Terike dalostársunk és kiváló szavalónk mondott el, mi pedig énekszóval folytattuk, így köszöntünk el tőle.

Egy év múlva, 2007. augusztus 13-án búcsúztattuk a mindenkinél jobban becsült dalostársunkat, dr. Seres Andrásné, Rózsikát, akinek hirtelen, férje karjai közt állt meg kimondhatatlanul tiszta szíve Bakonybélben. Itt, a római katolikus templomban volt urnás búcsúztatója. A 2007. év kegyetlen volt, mert még egy társunk, Németh Lajos, szeptember 17-én meghalt. A kórus szintén az Old Black Joe dallamára írt szövegemet énekelte, többek között. Így búcsúztunk tisztességgel Németh Lajostól.

Mindezek után a daloskör tevékenységének számszerűsíthető tényeit is fontosnak tartom. Az adatokat a Táborállás daloskör naplójából veszem. A naplót Balogh Lajos fektette föl, majd halála után Fehér Lászlóné, Nóra vette át, aki a kórus fennállásáig egyszer sem hiányzott a próbákról vagy a szereplésekről, ezért nagyon pontosak az adatok. Nóra gyűjtötte a képeket, az emléklapokat és a tárgyutalmakat is.

A tizenöt év alatt kerekítve 600 próba volt. Ez elvben kétszer 60 perc, de gyakorlatilag különböző okok miatt átlagosan 90 percre csökkent. Így összesen 8000 óra alatt tanultunk meg 96 többversszakos népdalt, melyből kb. 25 népdalcsoportot lehetett kialakítani. Magyar népdalkánokból kilencet tanultunk meg, műzenei kánokból tizenegyet. Kétszólamú magyar népdalból 16 került a repertoárba, míg a háromszólamúakból 11. Háromszólamú magyar és külföldi miniatűr mesterműből tizennyolcat tanultunk meg. Az egyházi művek száma 27 volt. Külföldi népdalokból kilencet ismertünk meg. Ez összesen 180 énekelhető zene, melyeket (különösen a népdalokat) citera, furulya, egy alkalommal trombita kísért. A szintetizátor arra volt jó, hogy az orgonát helyettesítse. A zirci bazilikában kétszer szintetizátoron, kétszer orgonán vezettem dalosaimat. Egyik dalostársunk, Molnár Árpád néhányszor tangóharmonikán kísérte a dalokat fellépéskor, kirándulásokon többször is. Ha az összes tanulási időt elosztjuk 180 részre, akkor 44,4 perc jut átlagosan egy műre. A gyakorlatban ez azonban úgy volt, hogy a népdalokat hamar megtanultuk, míg a többszólamúakat, különösen a háromszólamúakat sokkal több ideig kellett összedolgozni. Azonban egy jó népdalcsoport összeérése is elég időigényes.

2010. januártól június végéig már új művet nem tanultunk. A legkedveltebbeket sorjában raktam, a 23 címből álló összefoglalót mindenkinek átadtam. Ebben a félévben már nem voltunk Abasáron és Zircen sem a bazilikában.

Utóirat

Már 2009 őszén bejelentettem a dalosoknak, később a HEMO vezetésének is, hogy év végére szeretném befejezni a kórus vezetését. Mind a dalosok, mind a veze-

tőség úgy gondolta és kérte, hogy ezt az évadot 2010. június végéig még vezessem végig. Így is történt.

A végső elbúcsúzás előtt azonban egy dalostársunk, Péntek József azzal állt elő, hogy a Táborállás daloskör nem szűnik meg, mert aki akar, az vele tart. Kissé meglepődtem, sőt vitáztam is Jóska barátommal, végül pedig arra gondoltam, adok ötletet hogyan folytassák azokkal, akik maradni akarnak.

2010. június 28-án, az utolsó hétfői napon rendkívül kedvesen, barátságosan elbúcsúztattak. Az ünnepség vége felé azt javasoltam, hogy Péntek József legyen az ügyvezető, aki tartja a kapcsolatot a HEMO vezetőségével, az eddig megismert dalos körökkel, Molnár Árpádot, aki vizsgázott tangóharmonikás, arra biztattam, hogy legyen a zenei vezető, tanítson és kísérje a dalosokat harmonikáján. 2011. január 3-án meglátogattam őket. Volt már saját katonadal-csokruk, és egy már nagyjából megtanult, szórakoztató programjuk. Egyszólamban, harmonika kísérettel mind a két csokor jól hangzott. A létszám 10 főre csökkent, de egy új tagot már sikerült felvenniük. Remélhetően a tagság gyarapodni fog, és kívánom, hogy folytassák úgy, ahogy ők elképzelik ténykedésüket, s érjenek el sok sikert a Táborállás daloskör nevében.

Veszprémi szükségpénzek (1919–1920)

ELEK MIKLÓS

AZ EZERÉVES MAGYAR PÉNZVERÉS MELLETT A PAPIRPÉNZEK forgalma csupán 250 éves múltra tekint vissza Magyarországon, kezdetben osztrák bankjegyek formájában. Az első igazán magyar bankjegy, a Magyar Kereskedelmi Bank 2 forintos, 1848-ban került forgalomba. Ezek a bankjegyek és a későbbiekben kibocsátott államjegyek korlátlan forgalmú, törvényes fizetési eszközök voltak, amelyek a különböző rendeletek és törvények alapján elfogadási kötelezettséggel bírtak az ország egész területén. Napjainkban ilyen törvényes fizetési eszközök a Magyar Nemzeti Bank által kiadott forint bankjegyek. Amikor a mindennapokban használt törvényes fizetési eszköz mellett, bizonyos esetekben megjelennek a korlátozott forgalmú (területi, időbeli, személyi feltételekhez kötött) alkalmi vagy helyi pénzek, akkor beszélünk szükségpénzről.

„A szükségpénz egy konkrét történeti szükséghelyzetben kialakult, abszolút vagy relatív fizetőeszköz-hiány kiküszöbölésére egy államon belül meghatározott területre, időbeli korláttal, a törvényes pénzhez viszonyított pénzhelyettesítő eszköz, amely átveszi a pénz vagy államilag elismert általános pénzhelyettesítő – bankjegy – forgalmi eszköz és fizetési eszköz funkcióját.”¹

Általában rendkívüli körülmények, helyzetek hatására keletkeznek. Ezek lehetnek:

- háborús állapotok miatt fellépő aprópénz hiány,
- az országos pénzforgalomból történő kirekesztődés (hadműveletek, megszállás stb.), rendészeti okok (hadifogolytáborok),
- pénzkímélési vagy propaganda cél (pl. pannonhalmi pengők)

A kiadott szükségpénzekért, melyeknek formája lehet utalvány, elismervény, nyugta, csekk, bon stb., a kibocsátó kezességet vállal. Alakja, anyaga lehet nyomtatvány, erre a célra készült egy, vagy többszínű nyomat, teljesen szövegezett, vagy kitöltendő példány, blokk, de lehet kézírásos, bélyegzős kartonpapír is, vagyis „kevés befektetést igénylő, gyors előállítású, utánzást akadályozó ellenjegyes, számozott pénzforma”.² További jellemzője, hogy névértéke magasabb az előállítási költségénél és gyakori, hogy semmiféle fedezete sincs.³

Az első magyarországi papírszükségpénzek a napóleoni háborúk idején, 1811-ben jelentek meg Pesten, Dárdán és Gattendorfban (Káta, Lajtakáta). Nagyobb tömegben az 1848/49-es szabadságharc idején találkozunk velük. Több ezerre tehető az első világháború után kiadott szükségpénzek száma, de jelentek meg a második világhá-

borút követően is. Napjaink „szükségpénz” termékei a különböző rendezvényekre, eseményekre kiadott alkalmi pénzek⁴ gazdag sorozata (pl. a Veszprémi Egyetemi Napok pénzei⁵, a Pápai Éremgyűjtő Csoport pénzhelyettesítői⁶), vagy a különböző vásárlási, étkezési utalványok (pl. Veszprémi Nyomda Rt.), bonok (pl. Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet).⁷

Veszprém város első szükségpénz kibocsátása az 1919-es magyarországi tanácsköztársaság idejére esik. Az országosan fellépő aprópénzhiány okozta pénzügyi nehézségeken a város akkori politikai vezetése, a pápaihoz hasonlóan, a pénzügyi intézetek által kibocsátott pénztárjeggyel kívánt segíteni. A Vörös Zászló 1919. június 14-i száma közli a kibocsátók hirdetését a 10 koronás pénztárjegyek megjelenéséről. A hirdetésben úgy fogalmaznak, hogy egyelőre 10 koronás pénztárjegyeket bocsátanak ki, de a későbbiek során más címletű pénzjegyek kiadására nem került sor! Pontos ismertetik a pénzjegyek szövegét, formáját, sőt a sajátkezü aláírók neveit is. A Veszprémi Takarékpénztár részéről Sári vagy Gratzl, a Veszprém Megyei Takarékpénztár részéről Popper vagy Vég, a Közgazdasági Bank és Takarékpénztár részéről Wertheim tisztviselők; ezenfelül ellenjegyezve vannak a pénzügyi intézeteknél működő ellenőrző megbízottak által. A hirdetés hangsúlyozza, hogy a pénzjegyeket Veszprém mindenki köteles elfogadni, aki hamisítja, vagy fizetesképpen nem fogadja el, azt forradalmi törvényszék elé állítják. Összesen 400.000 korona értékben bocsátottak ki 40.000 db. 10 koronást. Mindhárom pénzügyi intézmény a ráeső harmadrészt vette át és fedezetül ezen intézmények garanciája szolgált.⁸

A pénzkibocsátást több táviratváltás is megelőzte a Pénzügyi Népbizottsággal. Az 530–1919.sz táviratban Lengyel bankkormányzó⁹ engedélyére való hivatkozással távirati választ vár a Veszprém vármegyei körzeti népbiztos, hogy az előállításra a Posner Cég¹⁰ 20–25.000 koronás árajánlatát miből fedezhetik. A választávirat egyértelművé teszi, hogy az előállítás költségei a kibocsátó pénzügyi intézeteket terhelik.¹¹

A pénztárjegyek betöltötték szerepüket, féléves forgalmuk ideje alatt enyhítették az aprópénz hiányt. December 9-ig bevonták a 10 koronásokat és ellentétben a pápai csekkekkel¹² elégették azokat.

A Veszprémi Hírlap 1919. december 11-ei száma Tűzhalál címmel számol be a beváltott 10 koronások megsemmisítéséről: „A Veszprémi Takarékpénztárban az elmúlt hét szerdáján gyűjtogattak. A tűz egész délelőtt égett. [...] December 9-ig ugyanis bevonták a helybeli pénzügyi intézetek által kibocsátott tízkoronás pénztárjegyeket és elégették. Sok volt a szennyes, gyűrött.[...] Elpusztult valamennyi, talán mind a negyvenezer.”¹³

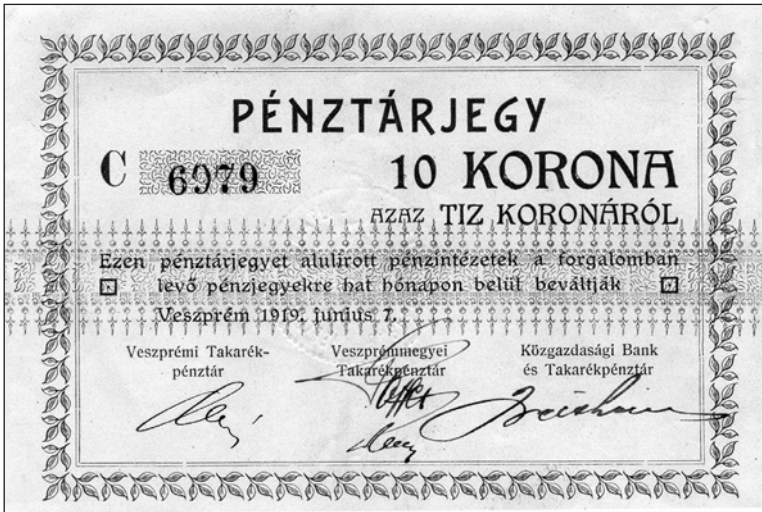
A következő évben a fém váltópénzek teljes eltűnése és az árak állandó emelkedése mellett az is nehezítette a pénzügyi helyzetet, hogy az aprópénz vissza nem adása árdrágításnak minősült. Az Országos Árvizsgáló Bizottság azt ajánlotta, hogy a kereskedő a visszajáró fillérekről cédulákat (bonokat) adjon, amelyeket azután vagy beszámíthat, vagy ha bizonyos mennyiség összegyűlt beválthat. Ennek hatására az országban tömegével jelentek meg az aprópénzt pótló szükségjegyek. Ilyen

magánkiadás volt Veszprémben Pósa Endre¹⁴ könyvkereskedésének 20 fillérese. Minden valószínűség szerint – hiszen ez a természetes – saját nyomdájában állították elő a szükségpénzt. Eddig 800 fölötti a legmagasabb sorszám amivel találkoztam, így elképzelhető hogy maximum 200 korona értékben került kibocsátásra.

Több veszprémi magánkiadásról jelenleg nincs tudomásunk.

KATALÓGUS

Veszprém: Pénztárjegy (1919)

Előlap: fehér papír közepén húzódo vízszintes, barnás alapnyomaton kék felülnyomattal, olajágas keretben:

Szöveg: PÉNZTÁRJEGY / C – fekete gépi számozás / 10 KORONA / AZAZ 10 KORONÁRÓL / Ezen pénztárjegyet alulírott pénztárszervezetek a forgalomban / levő pénzjegyekre hat hónapon belül beváltják / Veszprém, 1919. június 7. / Veszprémi

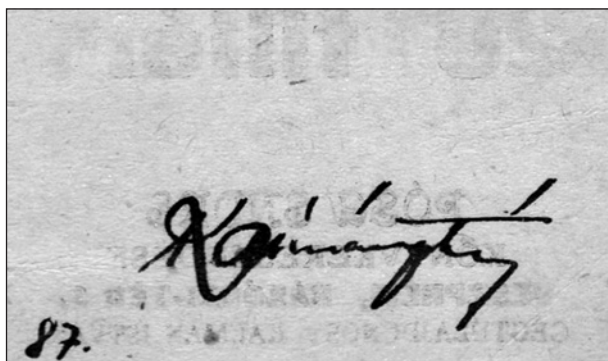
Takarék- / pénztár / Veszprémmegyei / Takarékpénztár / Közgazdasági Bank / és Takarékpénztár /, négy tintaaláírás. Középen: VESZPRÉMI TAKARÉKPÉNZTÁR RÉSZVÉNYTÁRSASÁG – méhkasos 28 mm átmérőjű szárazbélyegző.

Hátlap: 37 mm átmérőjű, lila gumibélyegző kettős körében: Pénzügyi népbiztos
* Veszprémmegye körzeti megbízottai

Keretméret: 107 × 73 mm

Megjegyzés: a sorozatjel A, B, C, D, a sorozatszám 4 számjegyű. Aláírásváltozatok léteznek.

Pósa Endre (1920)

Előlap: sárgásbarna papíron fekete nyomás.

Szöveg: 20 fillér. / PÓSA ENDRE / KÖNYVKERESKEDÉSE / VESZPRÉM, RÁKÓCZI-TÉR 3. / CÉGTULAJDONOS: KÁLMÁN ISTVÁN.

Hátlap: közepén: Kálmán István, fekete tintairásos aláírás, a bal sarokban: fekete tintairásos sorszámozás.

Méret: 65 × 46 mm

Változatok:

– sárga papíron¹⁵

Megjegyzés: a számozás folyamatos, 1–3 számjegyű.

JEGYZETEK

- ¹ Kahler Frigyes: A szükségpénz fogalma és funkciói. = *Az Érem*, XXX. évf. (1974) 1. sz. 35.
- ² Ambrus Béla – Kupa Mihály: Vasi szükségpénzek. = *Vasi Szemle*, XVIII. évf. (1964) 4. sz. 563–564.
- ³ Zombori Lajos: A magyar bárcák osztályozása. = *Numizmatikai Közöny*, XC–XCI. évf. (1991–1992). 188.
- ⁴ Simon László: A szükségpénz és az alkalmi pénz szétválasztásának ismérvei. = *Éremtani Lapok*, XXI. évf. 119. sz. 20–23.
- ⁵ Elek Miklós – Molnár Mihály: A Veszprémi Egyetemi Napok pénzei. = *Veszprémi Szemle*, XI. évf. (2009) 3–4. sz. 141–156.
- ⁶ Lóky György: A Pápai Éremgyűjtő Csoport pénzei (1998–2011). – Pápa, 2011.
- ⁷ Balaton Pál – Leányfalusi Károly – Takács István: Börtönpénzek. Büntetőintézeti szükségpénzek Magyarországon. – Bp., 2001. – 32.
- ⁸ Ambrus Béla: A Magyarországi Tanácsköztársaság pénzrendszere. – Bp., 1979. – 206.
- ⁹ Lengyel Gyula (1888–1941), a magyarországi tanácsköztársaság alatt az Osztrák–Magyar Bank budapesti alkalmazója, pénzügyi népbiztos.
- ¹⁰ A vidéki papírszükségpénzek elkészítésére a budapesti Posner Grafikai Műintézet kapta a legtöbb megbízást.
- ¹¹ Ambrus B.: i.m. 205.
- ¹² Elek Miklós: Szükségpénzek Pápán és Csóton (1849–1920). – Pápa, 2011. – 8.
- ¹³ A város élni akar. Veszprém 1919–29. / szerk. Csiszár Miklós – Veszprém: 2008. – 14.
- ¹⁴ Pósa Endre (1862–1941) nyomdatulajdonos, könyv- és papírkereskedő. Bővebben: Bándi László: *A veszprémi nyomdászat két évszázada*. – Veszprém, 1989. – 100–110.
- ¹⁵ Adamovszky István: *Magyar szükségpénz katalógus 1723–1959*. – Bp., 2008. – 247–248.

FORRÁSKÖZLÉS

A Veszprém-jutasi katonai repülőtéren összpontosított m. kir. 101/3 honi vadászrepülő-század bevetési-könyve

(1944. május 10–1945. május 16.)

II. rész

VERESS D. CSABA

1944. szeptember 1., péntek: Veszprém
Idő: párás, vékony felhőtakaró.
Új pilóták gyakorló repülése. Szücs tizedes az egy óra harminc perces repülés után a W-032. sz. gépével hasra kényszerleszállt.

1944. szeptember 2., szombat: Veszprém
Idő: erősen párás, változó felhőzet.
Új repülőgép-vezetők további kiképzése.

1944. szeptember 3., vasárnap: Veszprém
Idő: teljesen borult; alacsony felhőzet, délután eső, vihar.
Hanrich [német–Sz.] ezredes [a német 4. légiflotta parancsnokságának egyik tisztje – Sz.] megsejmelte a [m. kir. 101. „Puma” honi vadászrepülő-osztályt – Sz.], és Heppes őrnagynak [osztályparancsnoknak – Sz.] az EK. I.-et [Vaskereszt I. osztályú kitüntetést – Sz.] nyújtotta át.

1944. szeptember 4., hétfő: Veszprém
Idő: borulat, erős szél, délután: enyhülés.
Átképzés: Domján őrmester a W-026.-ost [repülőgépet – Sz.] startberpördülés folytán összetörte.

1944. szeptember 5., kedd: Veszprém
Idő: párás, derült.

Riadó alatt a gépek [szilánkvédő – Sz.] karámban.

Délelőtt a század részére gyalogsági kiképzést tartottak. Délután gyakorló repülés az új pilótáknak.

1944. szeptember 6., szerda: Veszprém

Idő: párás, derült.

Gyakorló repülés az új hajózóknak.

1944. szeptember 7., csütörtök: Veszprém

Idő: erősen felhős, délután esőzés.

1944. szeptember 8., péntek: Veszprém

Idő: borult.

Gyakorló repülés során Domján őrmester a W-027-et start-bepördülés miatt összetörte. (2. eset!) A repüléstől eltiltva!

1944. szeptember 9., szombat: Veszprém

Idő: erős szél, változó felhőzet.

Új pilóták részére gyakorló repülés.

1944. szeptember 10., vasárnap: Veszprém

Idő: erősen felhős, délután derült.

Új pilótáknak gyakorló repülés.

A század három darab új gépet kapott. Így hat darab gépe vár berepülésre. A RAB pilótái hétfőn hajtják végre az átvételt.

1944. szeptember 11., hétfő: Veszprém

Idő: derült.

A század bevetésben nem vett részt. Gyakorló repülések.

1944. szeptember 12., kedd: Veszprém

Idő: derült, párás.

A századhoz került a szolnoki osztálytól négy gép és hat hajózó. Az új gépek átvételét a RAB megkezdte. Az átvett gépek öt órás berepülése megkezdődött.

1944. szeptember 13., szerda: Veszprém

Idő: derült.

A század bevetésben nem vett részt; gyakorló repülések folytatva.

1944. szeptember 14., csütörtök: Veszprém

Idő: derült.

A gépek biztonsági berepülése folytatódik; Erdész őrvezető leszálláskor a W-043-mal átvágódott; könnyebben megsérült.

1944. szeptember 15., péntek: Idő: derült. A század bevetésen nem volt; gyakorló repülés folytatva.	Veszprém
1944. szeptember 16., szombat: Idő: derült. Bebetés nem volt. Berepülések folytatva.	Veszprém
1944. szeptember 17., vasárnap: Idő: derült. Berepülések folytatva. A század bevetésben nem volt.	Veszprém
1944. szeptember 18., hétfő: Idő: derült. Riadó alatt a gépek karámokban; bevetésben a század nem volt.	Veszprém
1944. szeptember 19., kedd: Idő: tiszta, derült. A század bevetésben nem volt; berepülések folytatva.	Veszprém
1944. szeptember 20., szerda: Idő: derült. A század bevetésen nem volt; gyakorló repülések század kötelékben. Erdész őrvezető a W-038-cal leszállásnál beperdült.	Veszprém
1944. szeptember 21., csütörtök: Idő: derült. A század bevetésen nem volt; berepülések folytatva.	Veszprém
1944. szeptember 22., péntek: Idő: borult, délután eső.	Veszprém
1944. szeptember 23., szombat: Idő: teljesen borult; zárt felhőzet; esőzés. Repülés nem volt; bevetés sem!	Veszprém
1944. szeptember 24., vasárnap: Idő: borulat. Repülés – üzemanyaghiány miatt – nem volt.	Veszprém
1944. szeptember 25., hétfő: Idő: zárt felhőzet, eső.	Veszprém

Repülés nem volt.

A század megkapta a téli Messerschmitt repülési ruházatot.

1944. szeptember 26., kedd:

Veszprém

Idő: változó.

Repülés nem volt.

Megalakult a 101/II. vadászipülő-osztály.

Az 5. század részére átadva két repülőgép-vezető: Nánási és Bélavári hadnagyokat plusz tizennégy repülőgép-szerelőt.

1944. szeptember 27.; szerda:

Veszprém

Idő: derült, változó felhőzet.

Repülés nem volt; csak a motorcserés W-021-et repülték be.

A század hajózáiról mértéket vettek, mert bőr pilótaruhát kapnak.

1944. szeptember 28., csütörtök:

Veszprém

Idő: változékony.

Repülés nem volt.

A századhoz átképzésre vezényelt 4. századbeli hajózők a mai napon Kenyeribe [ti. az ottani repülőtérrre – Sz.] bevonultak.

1944. szeptember 29., péntek:

Veszprém

Idő: borús, esős; alacsony felhőzet.

A W-032-es [gép – Sz.] berepülése; más nincs.

1944. szeptember 30., szombat:

Veszprém

Idő: borús, zárt felhőzet.

Géppár gyakorló repülés. Nagy Lajos hadnagy a W-039-cel leszállás közben bepördült. A század a Vöröskereszttől szeretetsomagokat kapott (cigaretta, cukorka, keksz, konyak).

1944. október 1., vasárnap:

Veszprém

Idő: eső, alacsony felhőzet.

Repülés nem volt.

1944. október 2., hétfő:

Veszprém

Idő: esős, borult.

1944. október 3., kedd:

Veszprém

Idő: viharos, esős, alacsony felhőzet.

Repülés nincs. Elméleti oktatás az új repülőgép-vezetők részére.

1944. október 4., szerda: Veszprém
Idő: borulat, esőzés.
Repülés nem volt. A század hajózoói Balatonalmádiból Veszprémbe költöztek.
1944. október 5., csütörtök: Veszprém
Idő: derült, páras.
Nyolc géppel raj-kötélkérepülés gyakorlása.
1944. október 6., péntek: Veszprém
Idő: derült, páras.
Átképző repülés.
1944. október 7., szombat: Veszprém
Idő: talaj menti köd, borulat.
Gyakorló-repülések.
1944. október 8., vasárnap: Veszprém
Idő: talaj menti köd, borulat.
Délután gyakorlórepülés; Nagy Lajos hadnagy a W-022-vel leszállás közben bepördült.
1944. október 9., hétfő: Veszprém
Idő: talajköd, borulat.
14 óra: bevetés: Pávay főhadnagy, Boldizsár szakaszvezető, Huszár zászlós, Nánásy hadnagy, Dániel hadnagy, Szücs tizedes, Bélaváry hadnagy, Kovács hadnagy.
1944. október 10., kedd: Veszprém
Idő: felhős.
13.30 óra: bevetés: Pávay főhadnagy, Halasi főhadnagy, Tobak hadnagy, Bélaváry hadnagy, Dániel hadnagy, Kovács hadnagy, Szücs tizedes, Huszár zászlós.
1944. október 11., szerda: Veszprém
Idő: felhős.
Bebetés: Pávay főhadnagy, Halasi főhadnagy, Huszár zászlós, Mátyás őrmester.
Huszár zászlós ellenséges [szovjet – Sz.] találatok miatt Kisteleknél [Szeged É – Sz.] hasra szállt a W-021-gyel.
1944. október 12., csütörtök: Veszprém
Idő: derült.
Bebetés: Bejczy főhadnagy, Halasi főhadnagy, Nánási hadnagy, Tobak hadnagy, Dániel hadnagy, Bélaváry hadnagy, Mátyás őrmester, Boldizsár szakaszvezető, Szücs tizedes, Erdész őrvezető.

Műszaki hiba miatt visszatért: Dániel, Mátyás, Szücs. Kényszerleszállt Nánási hadnagy Csupaknál a W-049-cel, leszorították; Erdész örvezetőt Pétnél a W-88-cal lelőtték USA Mustangok [P-41. „Mustang” kísérő vadászgép – Sz.]

Hősi halált halt: Bélaváry Pál hadnagy; W-52. sz. gépét [USA – Sz.] Mustangok lelőtték Veszprém légterében. [Eltemették: Budapesten október 20-án – Sz.]

A Mustangok a (Veszprém-jutasi – Sz.) repülőteret és az alacsony támadásból visszatérő [magyar – Sz.] gépeket alacsony támadták.

1944. október 13., péntek:

Veszprém

Idő: derült

10.30-tól 17 óráig hétszer volt riadó, mely a foglalkozást megbénította.

1944. október 14., szombat:

Veszprém

Idő: reggel köd, utána derült.

10.30-tól 14 óráig: nagyobb ellenséges kötelék [USA – Sz.] miatt riadó. A század bevetve nem volt.

1944. október 15., vasárnap:

Veszprém

Idő: derült.

Riadó nem volt. Kormányzói proklamáció [hadparancs – Sz.], mely szerint az oroszoktól fegyverszünetet kért. Vörös vezérezzes, a Honvéd Vezérkar parancsára a harcot tovább kell folytatni, mert a fegyverszünetet még nem kötötték meg!

1944. október 16., hétfő:

Veszprém

Idő: derült.

11–14 óra: nagy ellenséges kötelékek miatt riadó.

Repülés a századnak kiutalt új gépekkel (W-102, 99, 94) = Halasi főhadnagy, Nánási hadnagy, Huszár zászlós.

Az uralmat, illetve az államvezetést Szálasi Ferenc vette át. A harc tovább folyik.

1944. október 17., kedd:

Veszprém

Idő: derült.

Bevetés amerikai kötelékek ellen. Bejczy főhadnagy, Nánai hadnagy, Tobak hadnagy, Szücs tizedes. Légiharc nem volt

A bevetett tizenegy gép a reptér felett körözött 3.000 méteren; startnál az osztályból három gép összetört. A 3. századnál Kovács hadnagy W-76-ossal bepördült. Ok: erős oldalszél.

1944. október 18., szerda:

Veszprém

Idő: derült.

Riadó: többször, rövid ideig; bevetés nincs.

1944. október 19., csütörtök: Idő: délelőtt eső, délután: borús. 60 perces készütség.	Veszprém
1944. október 20., péntek: Idő: borús Gyakorlórepülés. Erdész őrzetető nem tért vissza a 103 jelű géppel. Bélaváry budapesti temetésén Dániel hadnagy vett részt.	Veszprém
1944. október 21., szombat: Idő: derült. 10.00–12.00, 14.00–15.00 óra: riadó. Gyakorlórepülések. Erdész őrzetető a W–103-sal Ferihegyről bevonult.	Veszprém
1944. október 22., vasárnap: Idő: köd, borulat. Gyakorlórepülések.	Veszprém
1944. október 23., hétfő: Idő: egész nap eső. A század letette az esküt Szálasi Ferencre.	Veszprém
1944. október 24., kedd: Idő: köd, eső. Repülés nincs.	Veszprém
1944. október 25., szerda: Idő: köd, borulat. Berepülések (Tobak, Dániel).	Veszprém
1944. október 26., csütörtök: Idő: eső, köd. Gyakorlórepülések. A századhoz az 5. századhoz ment Kenyeribe Nánási K. hadnagy. A századhoz bevonult Pintér Gyula hadnagy, Szücs Lajos hadnagy és Sűrű Béla zászlós.	Veszprém
1944. október 27., péntek: Idő: esőzés. Repülés nincs	Veszprém

1944. október 28., szombat: Veszprém
 Idő: köd, eső.
 Gyakorlórepülés
1944. október 29., vasárnap: Veszprém
 Idő: köd, eső.
 Repülés nincs.
1944. október 30., hétfő: Veszprém
 Idő: borús, esős.
 09.30 órától startkészültség, bevetés nincs.
1944. október 31., kedd: Veszprém
 Idő: felhős.
 Gyakorlórepülések (Pintér hadnagy, Szücs hadnagy, Sűrű zászlós).
1944. november 1., szerda: Veszprém
 Idő: derült.
 Egész nap készültség; az 1. és 2. századtól egy-egy raj repülőterbiztosításra bevetve.
1944. november 2., csütörtök: Veszprém
 Idő: borulat, eső.
 13.30 órától startkészültség, de csak az 1. és 4. századok bevetésben.
 Halasi hadnagy Me-109-eseket [ti. ilyen típusú vadászrepülőgépeket – Sz.] repült át Szentkirályszabadjára. [ti. az ott épülő repülőtérré – Sz.]
1944. november 3., péntek: Veszprém
 Idő: borulat, szemetelő eső.
 Bevetés orosz [ti. szovjet csapatok által megszállott – Sz.] légtérbe: szabadvadászat (Halasi főhadnagy, Hoy szakaszvezető).
 A század megkapta tizennegyedik gépét: a W-125-öst.
1944. november 4., szombat: Veszprém
 Idő: derűs.
 Bevetés: egy raj szabadvadászaton Budapest és Szolnok között.
 „Indulás: 09 órakor: Bejczy főhadnagy, Boldizsár tizedes, Tobak hadnagy, Huszár zászlós. Ellenséges gépekkel nem találkoztak. Az idő egyre rosszabb. Abonytól D-re heves légvédelmi tüzet kaptunk. Az első sorozat eltalálta Bejczy [József századparancsnok – Sz.] főhadnagy gépét, mely égve, meredek szögben zuhant a föld felé; az égés megszűnt, a gép lapos szögben ért földet. Bejczy főhadnagy valószínűleg hősi halált halt.” Délután az egész osztály szabadvadászaton Budapest légtérben.

Ellenséges gépekkel nem találkoztak. Nem tért vissza Kovács hadnagy, aki üzemanyaghiány miatt Székesfehérvárott leszállt.

194. november 5., vasárnap:

Veszprém

Idő: derűs.

„12.30 órától az egész osztály – németekkel együtt – USA kötelékek ellen bevetési parancsot kapott. A 3. század nyolc géppel startolt: Debrődy, Tobak, Dániel, Kovács hadnagyok, Domján őrmester, Hoy, Szücs, Boldizsár szakaszvezetők, Erdész tizedes. A Liberator [USA négy motoros bombázó-repülőgépek – Sz.] köteléket kb. Tapolca magasságában támadta meg az osztály. Légi győzelmet aratott: Debrődy [a 31. sz. ezredparancs 1945. február 11-én a győzelmet törölte – Sz.], Boldizsár szakaszvezető; hősi halált halt: Hoy szakaszvezető; [lelőtték – Sz.] ejtőernyővel ugrott: Domján őrmester [aki viszont lelőtt egy USA P-51. mintájú egymotoros vadászgépet – Sz.]; Dániel hadnagy Tapolcán kerékre kényszerleszállt.

Halasi hadnagyot az 1. századhoz helyezték; a 101/3. vadászrepülő-század új parancsnoka: vitéz Debrődy György hadnagy lett.

1944. november 6., hétfő:

Veszprém

Idő: borús, párás.

10.50 órakor bevetés amerikaiak ellen németekkel együtt. Szórványos esetektől eltekintve légi harc nem volt. Kovács hadnagy üzemanyaghiány miatt Budaörsön kényszerleszállt, Nagy hadnagy pedig Sóstón. A gépek nem sérültek meg.

1944. november 7., hétfő:

Veszprém

Idő: borús.

A 3. század öt új gépet kapott: W-132, W-135, W-137, W-138, W-142.

Berepülésük megkezdődött.

1944. november 8., szerda:

Veszprém

Idő: derült.

Az új gépek berepülése és metanolra való átállítása folytatódott.

1944. november 9., csütörtök:

Veszprém

Idő: borús, esős.

Repülés nem volt. Közös összejövetel volt a német vadászrepülőosztály [52/II. vadászrepülőosztály – Sz.] hajózoival.

1944. november 10., péntek:

Veszprém

Idő: borult, szemerklő eső.

Repülés nem volt.

1944. november 11., szombat: Veszprém
Idő: derült.
Új gépek berepülése.
A század a W-103. [számú gép – Sz.] helyett újat kapott: W-131.
1944. november 12., vasárnap: Veszprém
Idő: borús, ködös.
Repülés nem volt.
1944. november 13., hétfő: Veszprém
Idő: derült.
Bebetésen a század nem volt; gyakorlórepülések.
Délután az osztály 100. légi győzelmének megünneplésére bajtársi vacsora volt a németekkel együtt. [A volt veszprémi Korona étteremben – Sz.]
1944. november 14., kedd: Veszprém
Idő: borús, esős.
A rossz idő miatt repülés nincs.
- [1944. november 15–30. között a bevetési napló hiányos! Bevetési naplón kívüli adat: 1944. november 18-án a m. kir. 101/3. honvéd vadászrepülő-század új parancsnokává Halassy Sándor ht. rep. hadnagyot nevezték ki. Hadtörténeti Levéltár, Budapest: M. kir. 101. honvéd vadászrepülő-ezred iratai. 44. sz. ezredparancs. 1944. november 18.]
1944. december 1., péntek: Veszprém
Idő: borult, párás.
Repülés nincs.
1944. december 2., szombat: Veszprém
Idő: derült, majd borús.
Repülés nem volt.
1944. december 3., vasárnap: Veszprém
Idő: borús, esős.
Repülés nem volt. Az oroszok elérték Siófokot, ezért az osztály parancsot kapott az anyagok összecsomagolására. [Egy esetleges visszavonulás esetére – Sz.] Holnap készenlétben és készségszolgálatban az összes hajózók!
1944. december 4., hétfő: Veszprém
Idő: borús, párás.
Bebetés: alacsony támadás Kaposvár és Siófok között szovjet orosz földi célok ellen:

a „Drótkéfétől” [ti. a 101/3. századtól – Sz.] 12.30 órakor hat gép elstartolt: Halasi főhadnagy, Tobak, Szöcs hadnagyok, Domján őrmester, Pozsonyi szakaszvezető, a 6. gép a „Zongorától” – a 101/1. századtól startolt, Benkő Lajos hadnaggyal. Start után Szöcs hadnagy motorhiba miatt hazatért. Andocs községben kb. húsz [szovjet – Sz.] gépkocsiból álló oszlopot alacsonytámadtunk és nagy részben kilőttünk. Halasi hadnagy gépe találatot kapott gyalogsági fegyverből. A bevetés egy óráig tartott, minden gép visszatért.

Az osztály és a század nehéz anyagának rakodása megkezdődött. Holnap készenlétben az összes hajózik.

1944. december 5., kedd:

Veszprém

Idő: borús.

Bevetés: stukák [német zuhanóbombázók – Sz.] biztosítására Ercsi térségében, légi harc nem volt. Az egyik raj 13.55 órakor indult és 14.55 órakor érkezett: Halasi főhadnagy, Huszár zászlós, Boldizsár őrmester, Pozsonyi szakaszvezető. Minden gép visszatért.

A század anyagának berakodása befejeződött. A szerelvény feltehetően éjszaka indul. Holnap is teljes készülség.

1944. december 6., szerda:

Veszprém

Idő: derűs, párás.

A rossz idő miatt bevetés nem volt.

Az osztály a továbbiakig marad Veszprémbe, de a nehézanyag útba indul Kenyeribe. Holnap is teljes készülség.

1944. december 7., csütörtök:

Veszprém

Idő: sűrű köd, eső.

Bevetés nem volt. Az osztály anyagát szállító szerelvény elindult.

A századnál csak a bevetésekhez legszükségesebb anyag és legénység marad. Holnapra is teljes készülség.

1944. december 8., péntek:

Veszprém

Idő: borult, magas felhőzet.

Az osztály ma nagy légitervekenységet fejtett ki. A 3. század két bevetést hajtott végre. Az elsőre négy gép indult: Halasi főhadnagy, Boldizsár szakaszvezető, Szöcs hadnagy, Pozsonyi szakaszvezető. Start: 10.20 óra, leszállás: 11.25 óra. Szabadvadászat volt, légi harc nélkül, a gépek mind visszatértek. Délután ismét szabadvadászat. Start: 13.00, leszállás: 14.25 óra: Halasi főhadnagy, Tobak hadnagy, Huszár zászlós, Boldizsár szakaszvezető. Légi harc nem volt, páncélosok gyülekezését biztosítottuk a Velencei-tó térségében. Holnap is teljes készülség.

1944. december 9., szombat: Veszprém
Idő: borult.
14.10 óra: egy raj szabadvadászatra és légtérbiztosításra: Halasi főhadnagy, Boldizsár szakaszvezető, Tobak hadnagy, Huszár zászlós. Leszállás: 15.35 óra. Jak-9-esekkel (négy-öt darab) találkoztunk, de elmenekültek. Délután IL-2-es [egy-motoros, kétszemélyes szovjet csatarepülőgépek – Sz.] támadták a jutasi pályaudvart, nem sok eredménnyel. Holnap is teljes készülség.
1944. december 10., vasárnap: Veszprém
Idő: köd, eső.
Repülés és bevetés nem volt. Holnap is teljes készülség.
1944. december 11., hétfő: Veszprém
Idő: derült.
Bevetések: először stukákat [német zuhanóbombázókat – Sz.] kellett volna biztosítani, de ez elmaradt. 12.30 órakor szabadvadászatra indult négy gép: Halasi főhadnagy, Szócs, Tobak hadnagyok, Domján őrmester, Székesfehérvár–Budapest között szabadvadászat, légiharc nélkül. Leszállás: 13.30 órakor. Minden gép visszatért.
15.30 órakor: riadóstart egy rajnak (német Heinkel) He-111-esek biztosítására, melyek Nagytétény térségében bombáztak: Halasi főhadnagy, Tobak hadnagy, Huszár zászlós. Huszár zászlós késve indult el, visszafordult és leszállt. A bombázó köteléket nem találták meg. Leszállás: 16.20 órakor.
1944. december 12., kedd: Veszprém
Idő: köd, esőzés.
Bevetés nincs.
1944. december 13., szerda: Veszprém
Idő: esős, ködös.
Bevetés nem volt Nagy Lajos hadnagyot áthelyezték a repülőtér-parancsnoksághoz.
1944. december 14., csütörtök: Veszprém
Idő: felhős, párás.
A 3. század repülőtér-védelmi készülségben.
09.00–10.00 óra: riadóstart Il-2-ek [szovjet csatarepülőgépek – Sz.] ellen: Halasi főhadnagy, Tobak hadnagy, Dániel hadnagy, Domján őrmester, Szócs szakaszvezető.
11.10–11.55 óra: újra riadóstart: Tobak és Dániel hadnagyok, Szücs szakaszvezető. Légi győzelem nincs, a gépek visszatértek.
1944. december 15., péntek: Veszprém
Idő: borult, havazás.

Bevetés [szovjet – Sz.] II–2-ek ellen (Halasi főhadnagy), légi győzelem nem volt.

1944. december 16., szombat: Veszprém
Idő: köd, borulat.

Bevetés nem volt; a 3. század délelőtt reptérvédelmi készültségben.

1944. december 17., vasárnap: Veszprém
Idő: köd.

Bevetés, repülés nem volt. A 3. századhoz bevonult Fuszek Rezső hadnagy.

1944. december 18., hétfő: Veszprém
Idő: eső, alacsony felhőzet.

Bevetés és repülés nem volt.

1944. december 19., kedd: Veszprém
Idő: köd, eső.

Bevetés és repülés nem volt. Egy raj ülőkészültségben.

1944. december 20., szerda: Veszprém
Idő: alacsony felhőzet, párásság.

09.15–09.35 óra: riadóstart négy gépnek: Huszár zászlós, Boldizsár szakaszvezető, Dániel hadnagy, Pozsonyi szakaszvezető; légi győzelem nem volt, mert a [szovjet – Sz.] II–2-esek [csatarepülők – Sz.] behúztak a felhőbe.

07.55–08.40 óra: gyakorlórepülés közben Halasi főhadnagy és Huszár zászlós bevétési parancsot kaptak. Ellenséges [szovjet – Sz.] gépet nem láttak.

10.40–11.45 óra: szabadvadászat a HR légtérben; légi győzelem nem volt (Halasi főhadnagy, Huszár zászlós, Dániel hadnagy, Pozsonyi szakaszvezető).

1944. december 21., csütörtök: Veszprém
Idő: borús.

07 órától a 3. század start-készültségben; zöld rakétajelre riadóstart; pirosra a németek indulnak.

10.15–11.30 óra között két raj szabadvadászatra Székesfehérvár, Várpalota, Balaton légtérben. Ellenséges [szovjet – Sz.] nem láttak: Halasi főhadnagy, Boldizsár szakaszvezető, Huszár zászlós, Pozsonyi szakaszvezető, Tobak hadnagy, Dániel hadnagy, Fuszek hadnagy, Szücs szakaszvezető. Pozsonyi szakaszvezető a W–137-tel üzemanyaghiány miatt kényszerleszállt.

13.30–14.35 óra: ha gépünk az előbbi légtérben szabadvadászatot: két darab Jak–9-es [szovjet vadászgépet – Sz.] láttak; utolérni nem tudták (Halasi főhadnagy, Tobak és Dániel hadnagyk, Huszár zászlós, Szücs szakaszvezető, Boldizsár szakaszvezető).

1944. december 22., péntek:

Veszprém

Idő: derült, lógó felhőkkel, párásság.

13 óraker: értekezlet: az osztály tekintetbe jöhet vadászbombázó feladatokra.

12.35–14.40 óra: riadóstarttal – az előbbi légtérbe – egy raj bevetve (Tobak hadnagy, Boldizsár szakaszvezető, Fuszek hadnagy, Halasi főhadnagy).

Légi harc: Tobak hadnagy lelőtt egy Jak–9-es [szovjet vadászgépet – Sz.] és egy II-es [szovjet csatarepülőgépet – Sz.]; a W–131-es (Tobak gépe) több találatot kapott (a gép leírva!), Tobak hadnagy bal kezén és bal lábán megsebesült egy [szovjet – Sz.] Jak–9-es találatától.

1944. december 23., szombat:

Veszprém

Idő: derült, párás.

Bevetés: 10.40 óraker: Halasi főhadnagy, Boldizsár szakaszvezető, Huszár zászlós, Pozsonyi szakaszvezető. Cél: stukák [német zuhanóbombázók – Sz.] biztosítása Vál községig. Halasi főhadnagy gépének futója nem jött be, visszatért. Pozsonyi szakaszvezető nem tért vissza: Csóron leszállt, s délután folyamán gépével együtt bevo-
nult.

1944. december 24., vasárnap:

Veszprém

Idő: derült, párás.

Bevetések:

09.40–10.40 óra: stuka és vadászbiztosítás, ellenséges gépeket nem láttak. A stukák orosz páncélosokat támadtak Székesfehérvártól ÉNy-ra (Halasi főhadnagy, Szénássy főhadnagy, Huszár zászlós és Szöcs hadnagy).

11.30 órától egy raj ülőkészültségben; 12 óraker riadóstart Székesfehérvár és Érd légtérben szabadvadászat. Ellenséges [szovjet – Sz.] gépeket nem láttak. 13 óra leszállás. (Halasi főhadnagy, Fuszek hadnagy, Szücs és Boldizsár szakaszvezetők.)

14.05–15.10 óra: Dániel hadnagy a „Retekhez” – a m. kir. 101/2. vadászrepülő-századhoz – negyediknek stukabiztosításra ment: LA–5-tel [egymotoros, egyszemélyes szovjet vadászgép – Sz.] légi harcban, de lőhelyzetet elfoglalni nem tudtak.

Különös esemény: a m. kir. 3. magyar honvéd hadsereg parancsnokság Veszprémre elrendelte az I. fokú készültséget: együtt-tartás, kimenőtialom, szállásőrség, stb. Esetleges orosz betörésnél védekezés a végsőkig!

Az oroszok zavarórepülés keretében az elmúlt éjjel – reggelig – bombázták a várost. [ti. Veszprémet – Sz.] Makó Tibor hadnagy fejére egy két kilogrammos bomba esett: meghalt („Kovách”-osztálytól).

1944. december 25., hétfő:

Veszprém

Idő: derült, párás.

Bevetések:

07–10 óra: ülő- és startkészültség.

Riadóstart: 13.35–14.20 óráig. Szénássy főhadnagy, Fuszek, Dániel hadnagyok, Domján őrmester, Szücs szakaszvezető. Ellenséges [ti. szovjet – Sz.] gépekkel nem találkozottak.

14 órától: stuka biztosítás (Halasi főhadnagy, Boldizsár szakaszvezető). Bicske légtérben hat darab I. A. R. típusú [IAR–80 vagy IAR–81 típusú román vadászrepülőgép – Sz.] vadászrepülőgéppel légi harc. Halasi főhadnagy az egyik IAR gépet lelőtte. Tanú: Boldizsár szakaszvezető. Leszállás: 15.20 óra. Halasi főhadnagy a [Veszprém–jutasi – Sz.] repülőtéren hasra szállt, mert a gép (W–125) jobb futója nem jött ki. A 3. századhoz utaltak egy új – W–181 – gépet.

1944. december 26., kedd: Veszprém
Idő: egész nap köd.

1944. december 27., szerda: Veszprém
Idő: egész nap köd.

1944. december 28., csütörtök: Veszprém
Idő: köd, 200 méteres felhőalap.
Elrendelték a II. fokú riadót, előkészület egy három órás áttelepüléshez, az itt maradó anyag felrobbantásához. Bevetés nincs.

1944. december 29., péntek: Veszprém
Idő: borús, köd.

A 3. század egész nap ülőkészültségben.
A 3. század új gépeket kapott: W–182, W–184.

1944. december 30., szombat: Veszprém
Idő: köd.

1944. december 31., vasárnap Veszprém
Idő: havazás.
Bebetés nincs.

1945.

1945. január 1., hétfő: Veszprém
Idő: havazás, szél.

Bebetés: a „Zongora” a 101/1. vadászrepülő-század és a „Retek”, a 101/2. vadászrepülő-század egy-egy raja ülőkészültségben.

1945. január 2., kedd: Veszprém
Idő: [ua.]

Bebetés: 14.35 óra: egy raj Budapest ÉK-i légtérbe szabadvadászatra (Huszár zászlós, Fuszek hadnagy, Boldizsár szakaszvezető, Pozsonyi szakaszvezető). Légi győzelem nincs.

1945. január 3., szerda:

Veszprém

Idő: felhős, párás.

Bevetés:

08.50–09.50 óra: szabadvadászat Budapest légtérben. (Halasi főhadnagy, Huszár zászlós, Domján őrmester, Boldizsár szakaszvezető.) Boldizsár szakaszvezető Vöröstónál hasra szállt.

09.30–10.55 óra: szabadvadászat Budapest ÉK (Szóts hadnagy, Erdész szakaszvezető).

12.15–13.25 óra: szabadvadászat Budapest légtérben (Halasi főhadnagy, Szócs hadnagy, Erdész szakaszvezető és Bernardt hadnagy a 2. századtól). Szóts hadnagy gumija [az egyik futómű kerekének gumija – Sz.] kipukkadt, nem indult el. Erdész nem találta meg a köteléket! A Halasi–Bernardt géppár kb. harminc „Bostonnal” [USA gyártmányú kétmotoros szovjet bombázógép – Sz.] és tizenöt LA–5-össel [egymotoros, egyszemélyes szovjet vadászgép – Sz.] találkozott; a légiharcot nem vették fel.

13.25–13.45 óra riadóstart (Halasi főhadnagy, Domján őrmester, Szücs szakaszvezető). A két utóbbi [ti. a felszálláskor – Sz.] bepördült; a W–181. gép leírva [ti. a roncsolódás miatt – Sz.]

Fuszek Rezső hadnagy W–158-asa a leszállásnál elkapta az iránymérő [épület – Sz.] kéményét, [a gép – Sz.] a hátára esett; 18 órakor Fuszek meghalt.

1945. január 4., csütörtök:

Veszprém

Idő: derült.

Bevetések:

10.15–11.15 óra: szabadvadászat Budapest légtérben: Szóts hadnagy és Domján őrmester légiharcban (eredmény nincs!), Halasi főhadnagy, Huszár zászlós, Szücs és Pozsonyi szakaszvezetők. Leszállásnál Huszár zászlós W–101-e bepördült (leírva a gép).

12.10–13.25 óra: stuka biztosítás (Szóts hadnagy, Erdész szakaszvezető), eredmény nincs.

13.35–14.30 óra: stuka kísérés (Huszár zászlós, Pozsonyi szakaszvezető), stukák sehol.

14.30-tól szabadvadászat (Domján őrm., bepördült a W–78), Szücs szkv.

1945. január 5., péntek:

Veszprém

Idő: köd.

1945. január 6., szombat:

Veszprém

Idő: köd.

Bevetés:

15.00–15.55 óra: szabadvadászat Tata–Bicske légtérben (Dániel hadnagy, Huszár zászlós, Pozsonyi szakaszvezető), légiharc nincs.

1945. január 7., vasárnap: Veszprém
 Idő: havazás.
 Bevetés: nincs.

1945. január 8., hétfő: Veszprém
 Idő: felhős, párás.
 Bevetés:
 10.15–11.30 óra: szabadvadászat ellenséges [szovjet – Sz.] légtérben (Halasi főhadnagy, Boldizsár szakaszvezető, Huszár zászlós, Pozsonyi szakaszvezető, Dániel hadnagy, Szücs szakaszvezető, Bárány őrmester).
 Légiharc: Székesfehérvár ÉK: Dániel hadnagy lelőtt egy LA–5-ös [vadászgépet – Sz.]; tanú: Szücs szakaszvezető.
 13.15–14.50 óra: bombázó kísérés Budapest légtérbe, majd szabadvadászat (Halasi főhadnagy, Szöts hadnagy, Huszár zászlós, Domján őrmester). Légi győzelem nincs.
 15.30–16.10 óra: szabadvadászat Bicske légtérben (Dániel hadnagy, Szücs szakaszvezető, Boldizsár szakaszvezető, Erdész szakaszvezető), légiharc nincs.
 Fuszek Rezső hadnagyot a veszprémi közkórház melletti temetőben – Ditróy Csaba hadnagy sírja közelében – eltemették.

1945. január 9., kedd: Veszprém
 Idő: havazás, köd.
 Bevetés: nincs.
 Gépállomány: hét darab Me–109-es, egy „Levente”.
 Bevethető: öt darab, műhelyben: W–106, W–139.

1945. január 10., szerda: Veszprém
 Idő: köd.
 Bevetés nincs.

1945. január 11., csütörtök: Veszprém
 Idő: felhőzet, helyi köd, délután eső.
 Bevetés:
 10.20–11.30 óra: szabadvadászat Zámolynál (Halasi főhadnagy, Boldizsár szakaszvezető, Huszár zászlós, Erdész őrmester), légiharc kb. húsz Jak–9-es vadással. Huszár zászlós lelőtt egy Jak–9-est. Tanú az eltűnt Erdész őrmester, aki 10.50 órakor W–182. gépével Zámoly légtérben eltűnt.
 12.30–13.03 órakor: majd 14.20 óráig szabadvadászat Budapest légtérben (Dániel hadnagy, Szöts hadnagy, Domján őrmester). Köd, ellenséget nem láttak.
 15.15–16.00 óráig: szabadvadászat Zámoly, majd a Balaton déli térségében. Ólmos eső; ellenséget nem láttak (Halász főhadnagy, Dániel hadnagy, Huszár zászlós, Boldizsár szakaszvezető, Dániel őrmester, Varjas tizedes).
 Gépállomány: hat darab Me–109, plusz egy „Levente”.
 Bevethető: három darab (műhelynél: W–106, W–109.)

1945. január 12., péntek:

Veszprém

Idő: köd.

Bevetés: nincs.

Gépállomány: négy darab, műhelyben: W–106, W–109.

Szomor László ht. törzsőrmentest, Domján Pál ht. őrmestert, Pozsonyi Nándor, Boldizsár László és Szücs Ferenc szakaszvezetőt önként jelentkezés alapján a századparancsnok tisztí kiképzésre javasolta.

1945. január 13., szombat:

Veszprém

Idő: alacsony felhőalap, reptér a talaj miatt alkalmatlan. Bevetés nincs.

Gépállomány: hat darab Me–109-es, plusz egy „Levente”.

Bevethető: öt darab Me–109.

A 3. századhoz bevonultak: Orosz Attila, valamint Gáspárfalvi József hadnagyok.

1945. január 14., vasárnap:

Veszprém

Idő: alacsony felhőalap.

Bevetés:

11.40–12.25 óra: szabadvadászat Zsámbék légtérben, saját páncélosok biztosítása (Dániel hadnagy, Boldizsár szakaszvezető, Szóts hadnagy Huszár zászlós).

14.25–15.30 óra: bombázó kötelék biztosítása (Huszár zászlós, Boldizsár szakaszvezető, Szóts hadnagy, Domján őrmester).

1945. január 15., hétfő:

Veszprém

Idő: ködös.

Bevetés:

13.50–14.05 óra: riadóstarttal egy „Böingre” [USA Boeing B–17 E Flying Fortress típusú négymotoros bombázógép – Sz.] Huszár zászlós W–139-es gépének kabintetője leesett; Dániel hadnagy, Szóts hadnagy, Domján őrmester. Az USA gépet nem érték el; a légtérben „Mustangok” [USA P–41. „Mustang” kísérő vadászgépek – Sz.] is; [a magyar vadászok – Sz.] leszállási parancsot kaptak.

Gépállomány: kilenc darab Me–109., plusz egy „Levente”.

Bevethető: hat darab Me–109., plusz egy „Levente”.

Kenyeriben a W–180, W–184, W–190. gépek.

Hajózó állomány: tizenöt fő (tizenegy tiszt és négy fő legénység).

Bevethető: hat fő (kilenc fő beteg).

1945. január 16., kedd:

Veszprém

Idő: párák, felhős.

Bevetés:

10.30–11.40 óra: szabadvadászat Budapest–Székesfehérvár légtérben (Boldizsár szakaszvezető, Szóts hadnagy, Domján őrmester).

14.45–15.40 óra: szabadvadászat ugyanott (Szóts hadnagy, Domján őrmester, Buday

szakaszvezető, Nagy hadnagy). Velencei-tó délen Szóts hadnagy és Buday szakaszvezető egy-egy Jak–9-es [vadászgépet – Sz.] – igazoltan – lelőttek.

Gépállomány: kilenc darab Me–109, plusz egy „Levente”.

Bevethető: négy darab Me–109. Kenyeribe átrepültek: W–180, W–190.

1945. január 17., szerda:

Veszprém

Idő: ködös.

Bevetés nincs.

Bevethető: három darab Me–109-es.

Bevethető: nyolc fő (hét fő beteg).

1945. január 18., csütörtök:

Veszprém

Idő: alacsony felhőzet, párák.

Bevetés:

09.00–10.20 óra: szabadvadászat Székesfehérvár légtérben (Halasi főhadnagy, Huszár zászlós) Huszár gépe puska-találatot kapott.

11.15–12.20 óra: szabadvadászat HR légtérben (Dániel hadnagy, Szücs szakaszvezető).

12.30–13.00 óra: szabadvadászat ugyanott (Boldizsár szakaszvezető, Szóts hadnagy, Domján őrmester).

14.15–15.00 óra: szabadvadászat ugyanott (Dániel hadnagy, Szücs szakaszvezető, Domján őrmester).

Gépállomány: kilenc Me–109. és egy „Levente”.

Bevethető: öt Me–109-es gép.

Bevethető hajózó: nyolc fő.

Deschloch vezérezzredes a megindult német ellentámadás [Konrad–III. – Sz.] alkalmából az osztályt [m. kir. 101/I. honvéd vadászpülő-osztály – Sz.] megszemlélte és kijelentette: a 101. vadászpülő-osztály minden tagjára a legnagyobb mértékben számít!

Orosz és Gáspárfalvy hadnagyok bevethetők.”

*A folytatás – a III. rész – a „Veszprémi Szemle”
következő számában olvasható!*

Veszprém végnapjai 1945 márciusában Benkő Lajos naplója alapján

B. STENGE CSABA

A KÖZELMÚLTBAN A VESZPRÉMI SZEMLÉBEN részleteiben bemutatásra került Benkő Lajos¹ (1920–1975), veszprémi származású, a 101/1. vadászrepülő században szolgáló vadászpilóta élettörténete. Benkő Lajos 1945-ben egy ideig naplót is vezetett, mely fennmaradt. A naplót 1945. március 2-ától írta, mely napon letartóztatták, majd egyből elengedték, de a szolgálat alól felmentették és volt ideje ezzel foglalkozni. A részletes naplóírást 1945. október elején hagyta abba, mikor a pockingi amerikai hadifogolytáborból hazaindult Magyarországra.

Ezen napló eleje, 1945. március 2-től március 22-ig jelentős helytörténeti értékkel is bír és több szempontból is érdekes adalékokat szolgáltat Veszprém utolsó napjairól, mielőtt a várost kiürítették és elfoglalta a szovjet Vörös Hadsereg. Ezért – a család egyetértésével és engedélyével – a napló ezen része változtatás nélkül, számos magyarázó jegyzettel együtt leközlésre kerül. A naplóban felbukkanó nevek közül igyekeztem a közeli hozzátartozók, illetve közvetlen század-, valamint katonatársak mindegyikét beazonosítani. A szövegben néhány rövidítés is – a közérthetőség kedvéért – feloldásra, illetve kiegészítésre került.

„Veszprém, 945. március 2. péntek

Az Irányi féle üggyel kapcsolatban² reggel dd. pcs.-noki [dandár-, illetve helyesen ekkor már repülőhadosztály-parancsnoki] rendeletre letartóztatnak. Délben 2-kor közlik velem, hogy a letartóztatás megszűnt, további parancsig szolgálatból felvagyok mentve, és lakásomon kell tartózkodnom. A Vár 23. alatt lévő szobámban egyedül lakom, fűtenek, küldöncök állandóan kéznél, kosztolás a gimnáziumban lévő legénységi konyháról.

Veszprém, 945. márc. 5. hétfő

Habár látogatók fogadása tilos, Magda³ meglátogat és a hiányos koszt pótlására tésztát hoz. Penkov Ivánnak⁴ írok, hogy készítse el azokat a recepteket, melyekre a Mama orvosságát meg tudom csináltatni. Mamának Sáskára elküldöm a szokásos 100.-, Gyurinak Nagycenkre az 50. P.-t.⁵

Veszprém, 945. márc. 6. kedd

Gyuritól Nagycenkről ismét levelet kapok, áthelyezését ismét kéri. Miklós állítólag elintézte, ezt mindjárt meg is írom neki. Magda délután meglátogat.

Veszprém, 945. márc. 7. szerda

Mamának postára adom az orvosságot, Csomayéknál ebédelek, utána Frickékhez megyek. Nagy náluk az elkeseredés, az átvonulási szálláson náluk lévő német katonáktól megtettesedtek. Szemtelen és lealázó viselkedésük miatt Szidi néni azt a kijelentést teszi, hogy a bomba csapna ide úgy, min vasárnap az ifjú Radácsékhoz. Nem mernék ilyen kijelentést tenni, mert minden éjjel megjelenik egy-két Iván, és ledob egy 50-250 kg-os bombát anélkül, hogy előzőleg riadót fújjanak. Már jól megdobálták a várost, az Újtelep kapta a legtöbbet. Este Magda jön és hozza a szokásos kosztot. Nagyon szerelmes lehetek, mert jóval a megbeszélt időpont után érkezik és nagyon ideges lettem emiatt. Nagyon megszoktuk egymást, otthonosan mozog a szobában, mindent rendbe tesz, mindennek ismeri a helyét, varr, mossa a poharat, Árpádot letolja, Pétert megdicséri, parancsolgat mindkettőnek.⁶ Este a fiúk megjönnek, megbeszéljük a napi eseményeket, a bevetés alatt történeteket. Megtudom, hogy minden nap e. ü. sétára mehetek. Ennek ürügyén felváltva ebédelek Ilus néniéknél és Mariska néniéknél.

Veszprém, 945. márc. 8. csütörtök

Saskára levelet írok. Elviszem bedobni, közben nagyriadót fújnak. A városházi óvóhely előtt ismerősök újságolják, hogy Frickék házát találta el az éjjel ledobott két bomba. Felmegyek, látom, hogy a kapujuk mellé csapott be egy kb. 250 kg-os bomba és a másik oldalra egy kisebb. A mi házunknak a még megmaradt ablakai mentek be, a konyha vakolata esett le a plafonról, a záruk kiszakadtak és a cserepek egy része összedobálódott. Megyek a mérnöki hivatalba cserepet és üveget igényelni. Magda este persze jön.

Veszprém, 945. márc. 9. péntek

Ilus néniéknél ebédelek, Magda délután feljön. Szabó Pistát⁷ lelövik, a vonal felett kiugrik és a szél átviszi orosz területre. Bari⁸ is kiugrik, de saját részen. A szomszéd szobában törzstisztek részvételével nagy vacsorát tartanak. A cigányzenét az ajtón át hallgatjuk Magdával.

Veszprém, 945. márc. 10. szombat

Hazulról és Gyuritól levelet kapok. Radácsékat meglátogatom. Tibiről nem tudnak semmit, éppen úgy mint Jancsi, Pesten maradt.⁹ Laci a Halálfejes Légióba ment el. Magdával vacsorázunk otthon. A fiúk jönnek haza, mondják, hogy Asztalos Karcsi¹⁰ nem tért vissza bevetésről.

Veszprém, 945. márc. 11. vasárnap

Mariska néniéknél ebédelek. Magdának Párkányról menekült rokonai érkeztek, kik az orosz megszállás alatt eltöltött két hétről beszélnek. Magdával sétálni megyek, a bombázott részeket nézzük meg. A Tüzér utcán át megyünk haza Málcsihoz, utána hozzám.

Veszprém, 945. márc. 12. hétfő

Magda a rokonokkal Fűzfőre hazamegy. Ígéri, hogy egy hét múlva visszajön. Mariska néniéknél ebédelek, Gyuritól és Matild nénitől levelet kapok.

Veszprém, 945. márc. 13. kedd

Ilus néninél ebédelek. Miklósnak Gyuri áthelyezése érdekében írok. Este 7-kor nagyriadó, Sztalinygyertyás¹¹ kivilágítás. Pálffyéknál vagyok, leszaladok a pincébe, mikor meglátom a kivilágítást. Budapesti emlékeim még elég világosan élnek bennem.¹² Nem tévedtem, háromnegyed órás bombázás következik. A szembe lévő ház udvarára Fallerékhoz bevág egy 500 kg-os légiakna. Halottak vannak.

Veszprém, 945. márc. 14. szerda

Rososéknál ebédelek, haza levelet írok. Este a szokásos bombázás. A Cserhát és a Temetőhegy csúnya.

Veszprém, 945. márc. 15. csütörtök

Ilus néninél ebédelek, Gyurinak levelet írok. Este ismét bombázás. Ma nem a Vár 23. pincéjében ülök, hanem autóbusszal kimegyünk a szabadi útra. Gyönyörű és félelmetes színjátékban van részünk. Kivilágítás és bombázás. Nem az Újtelep kapja most a bombákat, hanem a város belső része.

Veszprém, 945. márc. 16. péntek

Mariska néniéknél ebédelek. A szokásos esti bombázás nem marad el. A törvényszék, a tornaterem, a Cserhát u., a Hosszú u. ronda. A hangulat a városban feszült. Mindenki megy ki este a városból. Benkőék jókor mentek ki a Sashegybe, másnap pár légiakna esett az utcába és a szemben lévő házat elvitte.

Veszprém, 945. márc. 17. szombat

Csomayéknál ebédelek. Magda délután visszajön Fűzfőről. Riadó, megyünk le a pincébe. Nem bombáznak. Cserni Miklós és Buday Lajos nem jönnek vissza bevetésről.¹³ Magda itt marad, lehet hogy ismét bombáznak éjjel. Az emberek nagy tömegben minden este hatkor indulnak a nyilvános óvóhelyekre táskákkal és székekkel. Az ágyúzás a frontról egész közléről hallatszik. A móri áttörés miatt az oroszok elérték Várpalotát és Kisbért.

Veszprém, 945. márc. 18. vasárnap

Rosos Miklós feljön és kérdezi, hogy maradjanak-e vagy menjenek, hogy áll a front. Tanácsolom, hogy a városból menjenek ki, mert életveszélyes a további ott-tartózkodás. Tétováznak. Magda délután téstát hoz.

Veszprém, 945. márc. 19. hétfő

Este bombázás. Kigyulladt a Vártól K-re lévő oldalon egy ház, nappali fényben áll a város. A péti olajfinomító és a hajmáskéri állomás fénye ide látszik, valamint a

torkolati villanások. Érzem, hogy már nem sokáig maradhatunk itt. Magdát nem engedem haza.

Veszprém, 945. márc. 20. kedd

Délben felkelünk, Magda főz, délután Bárány Budaynéval és Juju¹⁴ menyasszonyával meglátogat. Mindegyik nő félőrült a folytonos bombázástól. Egy ajtó becsapódására felugranak. Miklós ismét feljön, és a frontot kérdezi. Közben riadó, fut a gimnáziumba, oda mentek Mariska néniék a menzára. Budaynéval közlik, hogy megtalálták Lajos holttestét. Idáig reménykedett, de most, az aprólékos dolgait látva nagyon sír.

A szokásos esti bombázás véget ért, Magdát hazakísérem, de nem szívesen. Éjjel háromkor ismét kisriadó. Sztalingyertyák kifüggesztve. Lerohanok a pincébe, megismétlődik az esti nagy támadás. Furdal a lelkiismeret, hogy Magda most egy vacak földszintes házban van, és óvóhely legközelebb a Davidikum pincéjében.

Veszprém, 945. márc. 21. szerda

Este a szokásos riadó. A front már egész közel van. Az emberek riadtan futkosnak egymáshoz tanácsért. Meneküljenek-e vagy nem az oroszok elől, ez a kérdés mindenkinél. Fél 6-kor áttelepülési parancsot kapunk. Este a pilóták már nem jönnek haza, a reptérről az üzemképes gépekkel áttelepültek Kenyeribe. Riadót fújnak, este 7 óra. Megjelenik az ablaktalan autóbusz, az a parancsa, hogy a pilóták csomagjait felrakni, azonnal indul Kemenesutgasiba. A harcálláspont kocsija jön, Bárány, Raposa,¹⁵ Budayné Szeleiékkel elmenni az öreg Galambos bácsival. Az autóbusz időközben megtelik és egy szünetben, mikor nincs gépbűgás elindul. Magdához bemegyek az Eszterházi utcába. Az ajtó zárja kiszakítva, őrzi a házat, amíg a nagybácsi a lakatossal ideér. Délután feljön, megfürdik, közben csomagolok. Ideges ő is, én is. Kifogásolja, hogy miért az ő jelenlétében csomagolok. Úgy határozunk, hogy a Fűzfőiekkel megy ki Németországba. Érezzük, hogy ez az utolsó nap, amit együtt töltünk. Az idegek mindenkinél fel vannak borzolva. Az állandó bombázás, a front közelsége, a riadó nélküli alacsony támadások teljesen kikészítettek mindenkit. Magda először sír, mikor megkapjuk az áttelepülési parancsot, majd belenyugszik, segít csomagolni, tanácsot ad, hogy mit vigyek, mit hagyjak itt. Még van valami abból a borból, amit Gábor¹⁶ Badacsonyból hozott. Ezt elfogyasztva rózsásabbnak látjuk a helyzetet. Éjjel ismét kapunk egy második bombatámadást. Lemegyünk a pincébe, a megszokott embereket már nem látjuk. A kolozsvári vonalparancsnokság is áttelepült a híradós hölgyekkel.

Veszprém, 945. márc. 22. csütörtök

A szobám mellett minden szoba üres. Ajtókat zárni nem lehet, ablak nincs, elég hűvös az éjszaka. Három küldönc és én maradtunk itt. A házbeliek és az itt maradt hozzátartozók sokat zavarognak, állandóan érdeklődnek és hűsszor megígértetik velem, hogy nem hagyom itt őket. Ígérem, de még magam sem tudom, hogyan.

Várom, hogy az este elment teherkocsik visszaérkezzenek. A víz és villanyszolgáltatás megszűnt. Magda reggel elmegy Málcsihoz hogy megnézzze, szülei nem jöttek-e be Fűzfőről. 8-ra beszéljük meg a találkozót ismét, a Vár 23-ba. Közben én elmegyek Pálffyékhoz elbúcsúzni, és egy ládát kérni. A bőrt, amit odaadtam Mama cipőjéhez visszaadja, és talpat is ad hozzá. Nagy és Faludi¹⁷ menyasszonya lógó orral várnak, Magda pedig sír. Szülei nem jöttek be, fél, hogy már a kiürítési vonatot nem találja Fűzfőn. Megnyugtatom, hogy abban az esetben velünk fog jönni Sárvarra és onnan Szombathelyre unokanővérehez. Megbeszéljük tehát, hogy most lemegy Fűzfőre és ha szülei már elmentek, 2 órára visszajön és együtt elmegyünk. Így is történik. Málcsihoz bemegy, összecsomagol és utána megpróbál kerékpárt szerezni. Dél előtt 9-kor láttam Magdát a Vár É-i lejtőjén lemenni.

Éjjel a bombázás nagy károkat okozott. A viadukt kisebbik pillérje leszakadt. A forgalom a Hosszú utcán át történik. A Pósa elé bevágott egy 500 kg-os. Még a Tűztorony óráját is betörte a légnyomás, a Sziklai borozóhoz, az Anna templomhoz és a Komakút térre nagyméretű bombák estek. Mindkét állomás és a villanytelep leégett. A főutcán megyek Mariska néniékhez. Az úton három oszlopban a visszavonuló németek. Az úttestet vastagon borítja a föld. Az üvegcserep ropog az ember lába alatt, vigyázni kell, hogy a lelógó kábelekkben hasra ne essen az ember. Mariska néniéknél csak egy kis cselédlányt találtam egy némettel. Az egész lakást otthagyták mindenestül. Gyuri kivitte őket Csopakra kocsival. Kapujuk nincs, vakolat és cserep mindenfelé. A Kossuth utcán felfelé menet látom a legutóbbi Boston támadás nyomainait. Az összes üzlethelyiséghez be lehet menni a kirakaton át.

Polgári ruhás egyént nem látni. Kevés a mozgás, már a visszavonulás is megtörtént. 12-re a várost minden csapat elhagyja. Egy Tigris a kisposta előtt állásban van. Rohamsisakos németek itt-ott feltűnnek. Egy magyar csendőrt látok puskával a vállán a Stiffel előtt. A gk. forgalom teljesen megszűnik. Az emberek költöznek a pincébe, sokan mennek a német és magyar katonaság által kiürített Várba. Ilus néniéket lázas csomagolás közben találok az autóra. Mégis menekülnek. Koporsót visznek. Minden nap a téglagyárhoz jártak ki a riadó miatt aludni. Tegnap oda is becsapott a bomba és a Sipos, valamint a munkavezető törzs zls.-a meghaltak. A gyárkérmény bedűlt.

Egy-két akna becsap az Újtelepre. Két sebesült német jön az állomás felől. Kérdezik, merre menjenek, hogy az oroszoktól minél távolabb kerüljenek. Egy másik áll az Angeliék előtt, mutatja hogy kocsija rossz, gyalog mehet tovább. Az Újtelepen valami lőszerraktár ropog. Látom, amint az ismerősök mennek a bankba, és a Vár óvóhelyeire. Közel hallani a géppuskázást. A nagytrafikot kiárusítják. Mindenki négy-öt, 100-as doboz szivart visz a hóna alatt. Odamegyek, de nincs időm sorba állni. Hazamegyek a Vár 23-ba. Végre befut délre egy 3 tonnás. Mindent felrakatok, mindenkit elindítok Szentgyörgyi Kálmánnal.¹⁸ Nagy a forgalom a Várban. Rengeteg pilóta ismerős van, aki mind el akar velünk jönni. Fantasztikus dolgokat ígérnek a szállításért. Alvilági alakokat lát az ember. Vödörben, kannában hordják a bort, amit a plébánián és a kanonoki házaknál kiárusítanak. Papokat lát az ember

imakönyvvel a kezükben. Egy öreg kanonok ismerősöm búcsúzik tőlem. Megsimogatja arcomat és a viszontlátásról beszél. Jólesik, talán könnyezem is. Biztosra veszem a viszontlátást. 2-kor befut Michna Gyuri¹⁹, hozza az itt maradt gépek átrepülésére a pilótákat. Levelet írok Magdának, hogy kimegyek a reptérre és visszafelé bejövök érte a városba. Ezt a levelet az asztalon hagyom. Málcsiékhöz lemegyek, az udvarban lévő tüzerek mondják hogy látták Magdát F[űzfő]re elmenni, de még nem jött vissza. Fél négykor kimegyek a reptérre. Kérkezve észrevesszük, hogy gépek keringenek felettünk. Il-2-esek nyomják a márkói utat, utána a repertet. Kiugrálunk a kocsiból, lövöldöznek, de senki nem sebesül meg. A gépeket átrepülik, a kocsival indulunk vissza a városba. A repülőtér útjáról már látni a Gelemér mellett égő páncélosokat. A hozzátartozókat veszem fel. Megyünk az Eszterházi utcába. Magdát keresem, még mindig nem jött vissza. Levelet írok és leteszem az asztalra. A Vár meredek oldalán felmegyek, remélem ott fog várni. Ott sincs. Levelet írok és a Német néni lányát megkérem, ha Magda jönne, mondja meg, hogy este 6-ig vártunk, de tovább nem maradhattunk. Sír és ígéri, hogy átadja az üzenetet. Indulunk. Az elfogyasztott alkohol hatására mindenki hangos és jókedvű, látszólag. Az ismerősök elköszönnek. Márkó felé kimegyünk, de a kilőtt kocsik miatt elakad a forgalom. Az autóbusszal megfordulunk és Tapolca felé fogunk menni. Magdáék háza előtt megyünk el, még mindig nem jött vissza. ¾ 7. Már riadót fújnak. Füred felé indulunk, rogyásig megrakott kocsival, nehéz szívvel. Ezen az úton nincs olyan nagy forgalom, mint a Grácín. Füredet még nem érjük el, Veszprém már ki van világítva. Almádi és Fűzfő irányából is bombázás hallatszik. A holdvilágos éjszakában a Veszprém-Tapolcai út fölé néhány Sztalingvertya van kiakasztva. Egy orosz gép lövi az előttünk lévő kanyarban futó gk. oszlopot. Tapolca is bombatámadást kap. Felettünk keringenek a gépek. Tapolca előtt pihenőt tartunk. 11 óra után átmegyünk Tapolcán. Szeretnék Sáskára haza ugrani, már karácsony óta nem voltam otthon, akkor is csak két órára egy Gólyával.²⁰ Sümeg előtt 5 km-rel a kocsi hátsó kerekének csavarjai elnyíródnak, kiszállunk és egy pajtában elszállásoljuk magunkat.”

JEGYZETEK

¹ Életéről, katonai pályafutásáról lásd bővebben Becze Csaba: Benkő Lajos – egy veszprémi vadászpilóta a második világháborúban. = Veszprémi Szemle, 2010 13–31. o.

² Az „Irányi-ügy” rendkívül furcsa és részleteiben ismeretlen története véleményem szerint feltétlenül megér egy külön tanulmányt, amely előreláthatólag a Veszprémi Szemle következő számában fog megjelenni.

³ Magda, Benkő Lajos akkori barátnője volt.

⁴ A veszprémi kórházban 1942-től praktizáló fiatal, bolgár származású dr. Penkov Iván (1914–1982) a 101. vadászpilóta ezred pilótáival nagyon jó személyes kapcsolatban volt, az ezred pilótái őt „saját” orvosuknak tekintették.

⁵ A Benkő családnak a Tapolcától északra lévő kicsiny zsákfaluban, Sáskán is volt egy háza. Benkő Lajos édesanyja, Udvardy Katalin ekkor ott tartózkodott. Az itt először említett Gyuri, Benkő György (1923–2010), Benkő Lajos két öccse közül a fiatalabb.

- ⁶ Árpád és Péter valószínűleg két küldönc a 101. vadászrepülő ezred állományából (esetleg egyikük Benkő Lajos tisztiszolgája). Keresztnév alapján beazonosításuk lehetetlen.
- ⁷ Szabó István hadnagy a 101/1. vadászrepülő század egyik legfiatalabb (1944. augusztus 20-ai avatású) pilótája volt. Eltűnése (szovjet fogságba esése) után konkrét hír nem érkezett róla, a háború után nem tért haza. Hősi halottnak tekintendő.
- ⁸ „Bari” Bárány József őrmester repülő beceneve volt, aki a 101/1. vadászrepülő század pilótája volt, majd 1944. december közepén a 101/I. vadászrepülő osztály törzsébe helyezték át. Lásd erről Hadtörténelmi Levéltár (továbbiakban HL) 101. vadászrepülő ezred iratanyaga 1944/62. ezredparancs, 1944. december 16.
- ⁹ Tibi Radács Tibort jelenti. Jancsi Benkő János (1922–1947), a három Benkő testvér közül a középső, aki Budapesten esett szovjet hadifogságba és egy szovjet fogolytáborban halt meg.
- ¹⁰ Ez az adat egy napos csuszással, előre lett írva a naplóban. (Valószínűleg Benkő Lajos utólag írta be ezt a mondatot és emiatt rossz naphoz). 1945. március 10-én a 101. vadászrepülő ezred iratanyaga szerint a magyar vadászok nem repültek harci bevetést. Asztalos Károly zászlós egyébként Szabó János évfolyamtársa volt, szintén 1944. augusztus 20-ai avatású tisztként került a 101/1. vadászrepülő századhoz. Ő az ezred iratanyaga szerint másnap, 1945. március 11-én tűnt el. A háború után nem tért vissza, szintén hősi halottnak tekintendő. Lásd erről részleteiben HL 101. v. rep. e. bevetési könyve 1945. márc. 11-ei bejegyzések, illetve 1945/49. ezredparancs, 1945. március 16.
- ¹¹ „Sztálin gyertyának” a szovjet éjjeli bombázók által ledobott ejtőernyős világítóbombákat hívták, melyeket a célzás megkönnyítésére használtak.
- ¹² Benkő Lajos 1944. augusztus 9-ei sebesülése után 1944. augusztus közepétől október végéig Budapesten tartózkodott gyógykezelésen és ezalatt nyilván számos – brit és szovjet – éjjeli bombatámadást élt át a fővárosban. Veszprémet 1945 márciusában egyébként csak szovjet gépek bombázták éjszakánként.
- ¹³ Cserny Miklós hadnagy (1921–2007) és Buday Lajos tisztjelölt őrmester (1922–1945) is a 101/1. vadászrepülő század pilótái voltak. Mindkettejüket lelőtték a bevetés során: Cserny Miklós fél lábát veszítette, Buday Lajos hősi halált halt. Lásd erről bővebben Becze Csaba: Elfelejtett hősök. A Magyar Királyi Honvéd Légierő ászai a II. világháborúban. Budapest, Püldo, 2006. – 98. o.
- ¹⁴ „Juju” Nagy József szakaszvezető (1922–1983) beceneve volt, aki szintén a 101/1. vadászrepülő században szolgált és augusztusi sebesüléséig Benkő Lajos állandó kísérője volt. Életéről lásd bővebben B. Stenge Csaba: „Juju” – egy tatabányai vadászpilóta a második világháborúban. In: Férfiportrék a XX. századból. Tatabánya, Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára, 2011. – 83–106. o.
- ¹⁵ Raposa Zoltán őrmester Bárány őrmesterhez hasonlóan az 101/1. vadászrepülő század állományába tartozott 1944. december közepéig, majd onnan a 101/I. vadászrepülő osztály törzsébe helyezték át. Raposa Zoltán 1945. március 28-án halt meg, amikor egy futárgépet repülve, leszállás közben elütötte egy rásikló Messerschmitt. Lásd erről HL 101. vadászrepülő ezred iratanyaga 1945/62. ezredparancs.
- ¹⁶ Az itt említett személy véleményem szerint minden bizonnyal Péntek Gáborral azonos, aki a 101/1. vadászrepülő század tartalékos tisztje volt és futárpilótaként szerepelt a század állományában, harci bevetésre azonban nem került. Péntek Gábor egy régi pécsi vendéglős dinasztiából származott, ezért tapasztalatánál fogva a beszerzések egy részét is ő intézte a századnál.
- ¹⁷ Faludi Károly szakaszvezető (1923–1993) szintén a 101/1. vadászrepülő század egyik pilótája volt.
- ¹⁸ Szentgyörgyi Kálmán (1921–) a 101/2. vadászrepülő században szolgáló Szentgyörgyi Dezső zászlós (1915–1971), a legeredményesebb magyar vadászpilóta öccse.
- ¹⁹ A ma is élő Michna György hadnagy (1921–) szintén a 101/1. vadászrepülő század pilótája volt.
- ²⁰ A „Gólya” egy Fi 156 típusú „Storch” („Gólya” becenevű) futárgépet jelent. Benkő Lajos Repülő Leírásának tanúsága szerint erre a hazarepülésre 1944. december 22-én került sor.

Szilánkok Veszprém 1943–1946 közötti történetéből

Nemes Antal kanonok visszaemlékezése

BÁNDI LÁSZLÓ

A TÖRTÉNÉSZEK LEÍRÁSAIT, KÖVETKEZTETÉSEIT OLVASVA, TANULMÁNYOZVA régóta támadt hiányérzetem. Ezért is foglalkoztatott már ifjú korom óta az a gondolat, hogy le kellene jegyezni idős embereknek a visszaemlékezéseit. Ezen beszélgetések rögzítésével az utókor is érzékelhetné egy-egy esemény személyes töltésű háttérét.

Barátaink veszprémi lakásán találkoztam először Nemes Antal tb. kanonokkal, c. esperessel. Találkozásaink során először csak akkor üdvözlöttük egymást az idős pappal, ha a lakás folyosóján találkoztunk. Érdeklődésemre a házigazda rokonok röviden beavattak Nemes Antal mindennapjaiba. Nyugdíjazása után került Veszprémbe, ahol kialakította „szigorú” napirendjét: rendszeresen itt is misézett és idejének jelentős részét olvasással töltötte. Örömmel értesültem arról, hogy életéről szívesen beszélgetne velem. A 90. évében járó Nemes Antal 2001. július közepén teljes szellemi frissességnek örvendett, ezért a beszélgetéseinket magnetofonszalagra rögzítettük, majd ezután került sor az írásos szöveg szerkesztésére és a szükséges pontosításokra.

„Nemes Antalnak¹ hívnak, Kisberzsenyben (Veszprém megye) születtem 1912. június 7-én. Édesapámat Nemes Györgynek, édesanyámat pedig Gerecs

Máriának hívták. Sokan voltunk testvérek. Szép, nagy család volt a miénk. Édesanyámnak 12 gyermeke volt és heten ismertük egymást. Három fiú és négy lány van az élők sorában, én az ötödik gyermek vagyok. Testvéreim nevei születési sorrendben: Károly, Anna, Erzsébet, Irma Mária, Antal, Géza és Linuska.

Nemes György egyszerű földművesként dolgozott. Saját földdel rendelkezünk, néha még bérletet is vettünk mellé. A 8-as út felől a falu szélén laktunk. A földünknek a 80 százaléka egy tagban volt közvetlenül a házunk mellett. Kijárhattunk a hátsó kapun is a mezőnkre. Nekünk ez kényelmes volt, nem kellett sokat utazni, úgyhogy mire más a távol lévő földjére eljutott, mi már megszántottunk egy holdat. A család minden tagja fiatal korától munkába állt. Mi gyerekkorunktól libát őriztünk, azután 8–9 éves korunkban szarvasmarhákat legellettünk a tagon. Már ősszel nagyon szép legelő, kaszáló területe volt Kisberzsény községnek.

Kisberzsényben az én gyerekkoromban négyszázan laktak. Földművelésből élő, szorgalmas, jó gazda hírében álló emberek éltek a Somló-hegy közelében. A falunk híres volt a hizott ökréről. Édesapám is úgy tanítatott minket, hogy mindig eladta ősszel a hizott ökröket. Addigra már volt utánpótlás, fiatal tinók, ökrök meg lovak álltak az istállónkban. Tanult a családból Erzsike nővérem, tanultam én, meg tanult az öcsém, sőt később születve – 8 év volt a különbség közöttünk – Linuska is. Az egész községgel együtt a mi családunk is vallásos volt, katolikus. Tüskevárhoz tartozott Kisberzsény plébániailag és onnan járt ki a pap ellátni a teendőket.

Már akkor is szép kis templomunk volt. Láttam a könyvekben leírásról. A Nemes család olyan „vezető család” volt a faluban. Édesapám templomatyai, meg iskolaszéki elnöki funkciókat is ellátott. A bátyám és nővérem fiatal korukban mindig benne voltak a közösségi, ifjúsági vigalmakban, szerepeltek a színdarabokban. A bátyám – a Kari – remekül muzsikált, hegedült. Ha kialakult egy kis táncmulatság, a bátyám húzta a talpalávalót. Ilyen volt a családunk.

1918-ban a forradalmi idők miatt nagyon hiányos volt a tanítás. Fehér Márton tanító a párttal nagyon szövetkezett. Az nem tetszett a népnek. Például levette a falról a magyar koronát meg a keresztet és bedobta a szekrény alá. Amikor megszűnt az a helyzet, akkor ő elment a faluból.

Közvetlen utána szlovákiai származású tanítónk lett. Ő a trianoni időkben hazament Szlovákiába. Majd egy egészen fiatal tanító, a dácai Vér Gyula jött. Ha jól tudom, ő meg annyira gyerekes, fiatal volt, hogy többet játszott a gyerekekkel, mint tanított. Ő sem maradt sokáig.

Utána jött Visi Sándor. Ő egy csodálatos kántortanító volt. Nagyon szerette a népet, meg ő is a falut. Nagyon felkarolta a község fiatalságát. Összegyűjtötte azokat a gyerekeket, akik iskolakötelesek voltak és alkalmasnak találta továbbtanulásra és magánúton tanította ezeket. Az elemi Kisberzsényben jártam. Az első polgárit magánúton végeztem el. Akkor hatan voltunk ilyenek a faluban. Az izraelita polgáriban vizsgáztunk Pápan, a Petőfi utcában. Így végeztem el a második polgárit is. Nyáron

különbözetit tettem a gimnázium első és második osztályából. A harmadik és negyedik gimnáziumot Pápán a bencéseknel végeztem, majd az ötödik gimnáziumi osztályba jöttem át ide Veszprémbe a piarista atyákhoz. Így lett nemcsak Pápa – ahonnan indultam – a diákvárosom, hanem Veszprém is. Itt érettségiztem 1933-ban, majd papi pályára indultam. Kértem a felvételem Veszprémbe a teológiára, melyet itt is végeztem el 1938-ban. Ebben az évben szentelt pappá a veszprémi székesegyházban dr. Rott Nándor megyéspüspök úr.

Káplánnak Somogyba, Iharosba kerültem. Nagykanizsa közelében van ez a plébánia. Ott voltam három évig, majd áthelyeztek a Kaposvár melletti Kadarkútra, ahonnan Zákányba kerültem. Majd innen helyezett át dr. Czapik Gyula² püspök úr a veszprémi várplébániára – a székesegyházhoz – karkáplánnak. Zákányt nagyon szerettem. Mindenben követtek a fiatalok, különösképpen ha ünnepséget tartottunk. Bárkit bármire kértem, azonnal jöttek a hívásomra. Futbalcsapatom, Kalot (legény) és Kalász (leány) egyesületeim voltak. Egyszer a zákányi futbalcsapatomat elvittem az első kápláni helyemre, Iharosba. Nagy meccset vívtunk. Hát, a zákányiak győztek. Nagyon összeforrtam Zákánnyal. Idősebb plébános volt a főnököm. A hívek is érezték, hogy szeretem Zákányt és szinte megígértették velem, hogyha üresedés lesz, akkor én leszek a papjuk, plébánosuk. Nem ígérhettem meg persze becsületszóra, de valahogy azért kifejeztem a szimpátiámat. Ezért, amikor 1943-ban ide helyeztek Veszprémbe, bár az elhelyezési püspöki papíron rajta volt, hogy minél előbb foglalja el új helyét, én nem indultam el mindjárt Zákányból. 21-én jött az áthelyezésem és csak 25-én délután érkeztem meg Veszprémbe. Babics Endre kanonok³, apátplébános úr fogadott. Ő lett itt a főnököm, mint a várplébánia plébánosa. Kedvesen, mosolyogva mondta:

– Isten hozta Tónim. Mi már latolgattuk, hogy miféle ember lehet ez a Nemes Antal, aki onnan a határszélről nem siet elfoglalni a püspöki székhelyen lévő állást, a legelőkelőbb kápláni helyet?!

Én csak azt mondtam rá:

– Nagyon szerettem Somogyot. Erre elmosolyodva megölelt.

Köszöntöttek, mivel már itt voltak azok a káplántársak, akiket velem együtt helyeztek különböző helyekről ide. Huszár János, Németh Antal, Révai József és jó magam lettünk itt a Várplébániának a kápláni munkásai. Hamarosan összeültünk és megtárgyaltuk a tennivalókat a kanonok úrral. Úgy nagyjából vázolta mindegyikünknek a teendőit. Akkor még a kanonoki kar működött, akik közösen énekelték a zsolozsmákat és imádkoztak a székesegyházban. Nekem, mint karkáplánnak az volt a kötelességem, hogy részt vettem ezeken a szertartásokon és vezettem az éneklést, meg az imát. Ez volt a káptalan és püspökség felé a kötelességem. Ezen kívül feladatunk volt a lelkipásztori kötelesség, a hívőkkel való foglalkozás. Hitoktatás, egyesületi élet, szívgárda a gyermekeknél, legény- és leányegylet vezetése, sőt cserkészcsapatot is vezettem, mert volt cserkészői képesítésem. Hát, nagyon összeforrtunk itt is a hívekkel.

1943 júniusát írtuk. Csendes volt még a politikai légkör. Nyugodtan végezhattük

a lelkipásztori munkánkat Babics kanonok úr irányításával. Akkor Veszprémben két plébánia működött. A mienk a Várplébánia volt, az ősi plébánia, a másik pedig a Viadukt mellett, az 1941-ben alapított Szent László plébánia.

1943 augusztusában egy ünnepélyes összejövetelre emlékszem. Az eseményen Mécs László szavalt az Angolkisasszonyok iskolájánál. Bizonyára sokan hallottak róla, talán látták is. Egy rendkívüli, tüneményes szerzetes volt, egyéniségében és szellemiségében premontrei tanár. Nekem megvan minden verse, összes kötete.

Ebben az évben is kiemelkedő programnak számított a karácsony, amikor a székesegyházban a város katolikus intézményeinek énekkarai együtt szerepeltek. Csodálatos karácsonyi műsort adtak, amit szinte mindenki megemlegetett a városban. Ilyen eseményekkel értünk el szilveszterkor az év búcsúztatásához, amikor boldogan kívántunk mindenkinek, minden családnak boldog újesztendőt.

Szívünkben jó érzéssel, egymás iránti szeretettel, de távlatilag aggodalommal virradt ránk az 1944-es esztendő. Politikai dologra gondolok. Akkor már a szomszéd országok nagy részét megszállták a németek és bizony fenyegető volt számunkra is a megszállásuk. Személy szerint én aránylag nagyon hamar megtapasztaltam a náci Németországnak ezt az agresszív módszerét.

Ez nem Veszprémben történt. Az egyik osztálytársam meghívott engem 1944. március 13-án egy hétre lelkigyakorlat tartására a Kaposvár melletti Jutára. Szépen folyt a mi lelkigyakorlatos programunk, amikor 1944. március 17-én, pénteken beszélgettünk a szobában és hatalmas robbanást hallottunk. Mintha szörnyű jégverés verte volna végig a tetőzetet. Kiszaladtunk, hogy megnézzük, mi történt. Ekkor a falu népe már seregett, kiabáltak: bombát dobtak a falu végére! Mi is mentünk a faluvégre, ahol elénk tárult egy hatalmas, félelmetes bombatölcsér, talán a falu végétől 200 méterre. Szétszórva százával a bombarepeszek, melyekből egyet felvettem. Tenyéryni volt az a sárgaréz ötvözetes repesz, de annak a szélén körös-körül, mint ha millió tű ágaskodott volna.

– Istenem – mondtam – milyen szörnyű, gyilkos emberölő szerszám ez!

A plébánia egy magaslaton feküdt és onnan leláttunk a Kaposvár felé vezető országútra, ahol sorakoztak a német tankok és felettük úsztak a repülőgépek. Tehát megszállták már ekkor Magyarországot Somogy megyénél. Bennem rögtön feltámadt az aggodalom és szinte sajgott a szívem, hogy mi lehet Veszprémben, ahol én lakom, ott most mi történhetett?! Ott is megbombázták talán a várost vagy a város szélét? Ilyen gondolatok és érzések emésztettek, amikor másnap hazaértem. Német csapatokkal találkoztam a városban, de Veszprém és a Veszprém-külsői repülőtér, a vasútállomás és a laktanyák sem kaptak bombatámadást.

A repeszdarabot hazahoztam Veszprémbe. A várbéli paptársaim szinte kézzelre adták. Ők magasabb kort megért paptestvérek voltak, de ilyet még ők sem láttak. Az ember eliszonyodott akkor attól, hogy ilyen fröccsen szét, amikor bombáznak. Hogy micsoda gyilkos dolog ez és a háború milyen szörnyű átok az emberre, amikor ilyen gyilkos szerszámokkal dolgoznak!

Azt rögtön lehetett látni, hogy a németek megszállták Veszprémet. Masíroztak

minden nap, zengett a pattogó énekük. Bejárták szinte minden nap a várost. Ami nagyon szomorú volt, hogy szinte egy csapásra megváltozott Veszprém városának a légköre. Egészen más lett a hangulat az emberek között. Szinte benne rezgett a levegőben, hogy ennek szomorú következménye lesz.

Különösen a zsidóság érezte ezt a nyomasztó légkört és a fenyegetettséget, mert a nációk és itteni politikai szövetségeik a nyilasok, nagyon támadták a zsidóságot. Nap-nap után, mint lelkipásztorok jártuk a várost, mentünk hitoktatásra, temetni, meg egyéb lelkipásztori teendőket végezni, tehát úton-útfélen vagy üzletekben találkoztunk zsidó emberekkel. Jóban voltunk velük, tiszteltek bennünket. Sokszor szinte sírva kérdezték, hogy mi lesz a veszprémi zsidósággal és hogyan tudnánk segíteni rajtuk?

Többször felvetették, hogyha megkeresztelkednének, segítene-e? Azt mondtam, hogy meg kellene próbálni. Szívesen várjuk őket, hívjuk zsidó testvéreinket. Jöjjenek el a plébániára. Mi, amikor lehet, szívesen rendelkezésükre állunk és megpróbáljuk menteni mindenképpen a zsidóságot. Jöttek is úgy körülbelül negyvenen. Nem egyszerre, amikor ráértek.

Kanonok úr tudtával megtörtént, hogy egy párt megeskettem a templomunkban. Katolikus volt a leány, a fiatalember pedig zsidó. Ők egy pár akartak lenni, meg akartak esküdni. Én okítottam, tanítottam őket. Májusban – úgy emlékszem – egy vasárnapi ünnepi szentmise előtt, amikor már tele volt néppel a székesegyház, a fiatalembert megkereszteltem, majd megeskettem az ifjakat és mint házaspár maradtak már bent a templomban a misén is. Megható volt, amint a többi áldozóval együtt átszellemülten vették magukhoz az ostyát a főoltárnál.

De jöttek a többiek is, sárga csillaggal a mellükön. A templomban mi is bíztattuk őket, hogy nyugodtan üljenek előre. A kanonoki stallumokban ügyvédek és más foglalkozásúak is ültek. Örültünk, hogy ők őszinte szívvel, lélekkel jönnek a templomba, a keresztény katolikus szentmisére. S amikor vége volt egy-egy szentmisének mi Révai káplántársammal a templomból kikísértük őket a Vár kapujáig, beszélgetve a téren, hadd lássa a nép, hogy az üldöztetésük ellenére nem kell félni tőlük. Ezt ők jólélekkel vették.

Aztán tudjuk a történelmi folyamatokból, hogy gettókba hurcolták őket. Babics kanonok úrnak engedélyezték, hogy hetenként többször bemehessen a gettóba. Veszprémben a zsinagóga és a zsidó iskola területén helyezkedett el az egyik gettó. Kanonok úr beszámolt nekünk, hogy nagyon szomorú, mostoha körülmények között élnek és vizes szalmán alszanak a gettó lakói. Látogatásai során vitt nekik kisebb dolgokat. Ilyenkor körbevették a kanonok urat és boldogan hallgatták a papi tanítását és vigasztaló szavait. Sajnos minden jóakaratnak és közreműködésnek komolyabb eredménye nem lett, mert június közepén egy reggelre valahová elszállították őket. Közülünk senki arról nem tudott, hogy elviszik a gettóba zárt zsidókat. Nagyon szomorú volt. Mentünk az utcán a városban és itt is, ott is kifosztva láttuk az üzleteket, melyek közül többet fel is gyújtottak.

Észre lehetett venni a Nyilas párton, hogy szárnyakra kaptak, elevenek lettek.

Gyakrabban hangoztatták az öklös üdvözlőket, a „kitartás” köszöntést. A város lakói nem szimpatizáltak a politikájukkal és módszereikkel.

1944. július 8-án már 11 óra körül több bombázás is volt. Akkor riasztották a mentőalakulatokat, sőt a környék kórházát is. Amikor az angolszász liberátorok először megjelentek riasztás történt, melyet hamarosan lefújtak. Egy rövid idő után újra riasztottak Veszprémben. Aztán szünet következett. A repülőteret több hullámban 11 órakor kezdték bombázni.

A plébánián fél egy körül éppen ebédhez hívtak és mindannyian az asztalnál álltunk, amikor megszólalt az irodai riasztó csengő. Az üzenet így szólt: „Tessék jönni azonnal, mert a repülőteret bombázás érte. A honvédségi kocsi azonnal ott lesz Önökért.” Mi nem ültünk le az asztalhoz, Révai József káplán társammal azonnal indulunk a kocsihoz. Alig hogy kiértünk az utcára, oda is ért a honvédségi kocsi.

A repülőtérré kiérve elképzelhetetlen, szörnyű látvány tárult elénk. Fialat katonák holtteste hevert szanaszét a repülőtéren a legkülönbözőbb alakzatokban: arca bukva, fának dőlve, volt olyan, akinek a fél arca hiányzott, a gyomra látszott a másíknak, a futóárokba félig beledőlve, bukva. Mi lelkipásztorok szertartás szerint mindegyiket elláttuk. Nyilván gyorsan és utána a Révai Jóska káplántársam a repülőtér egyik szélénél, én a másíknál nekiláttunk összeszedni a halottakat. A sebesülteket már elszállították.

Kint állt egy honvédségi teherautó. Először azt gondoltuk, hogy egyenként is el tudjuk vinni a hullákat a teherautóig. Először én is felvettem egy élettelen testet, de nagyon nehéz volt, ezért utána ketten hordtuk a teherautóhoz a halott katonákat. Szomorú, döbbenetes látvány volt, mert teljesen megtelt a teherautó ezeknek a katonáknak a roncsolt tetemével. A veszprémi kórház udvarára jártunk be velük. Az udvar közepén egy nagy virágos grupp volt, melyet pázsit vett körül. Oda raktuk le őket a teherautóról.

Azután – úgy emlékszem – kedden történt meg a halottak eltemetése a Dózsavárosi-temetőben. Ez is megdöbbenő volt. Ahogy bementünk a temetőkapun, balról a temető teljes szélességében egyetlen hosszú sír volt megásva. A sírhanton, úgy mondták, 90 koporsó sorakozott. Mindszenty József püspök úr végezte asszisztálá-sunkkal a temetési szertartást. A maga csodálatos, kemény beszédével, hanghordozásával, nagyon szépen búcsúztatta el ezeket a szerencsétlen áldozatokat. Kihangsúlyozottan említette, hogy utoljára hazánkra az osztrák Heister tábornok hadai támadtak ilyen orvul és gorombán.

Egykettőre vége lett a nyárnak. Szeptember elején egy tragikus esemény következett be. Abban az időben, ha súlyosabb sebesült érkezett a kórházba, azonnal riasztották a plébániát. 1944. szeptember 7-én kaptuk a riasztást:

– Jöjjenek, nagyon súlyos sebesülteket hoztak a kórházba. A Danuvia Lőszer-gárban robbanás történt, égettek hoztak.”

Odamentünk a Németh atyával. 23 fekete, szénne égett ember volt lerakva a kórház előterében a betonra. Egyik szélén én térdeltem oda melléjük, a másik szélén a Németh Antal atya. Az elsőhöz, ahogy odahajoltam, jóformán azt sem tudtam, hogy férfi vagy nő.

– Dicsértessék, a Jézus szeretetével jöttem – mondtam. Valamennyien fázósan remegtek.

És a szavaimra megszólalt, halk, elcsukló hangon így szólt hozzám:

– Jaj, Nemes atya? Nemes atya?

– Az vagyok kedves, az. És te ki vagy? – kérdeztem.

– Nagy Marika – válaszolta. – Vigasztalja meg az édesanyámat – kérte. És kicsordultak a könnyeim. Előtte éven tanítottam azt a leányt. Egy talpraesett, derék teremtes volt. Csodáltam ezt az odaadó szeretetet, hogy ebben a szörnyű helyzetben is az édesanyjára gondol. Vigasztalja meg édesanyámat!

– Megvigasztalom, Marikám, meg – próbáltam megnyugtatni. Megáldottam őt, egyházunk szertartását röviden elvégeztem. „A jó Isten áldjon meg, segítsen Marikám. Imáimba foglallak.” – gondoltam.

Mentem tovább. Mikor végeztünk, két nővér szorgoskodott körülöttük, akik kérték a segítségünket. Egy sajtár tele volt a legfinomabb olajjal. Abba tojásokat vertünk, majd tiszta selyem kis lepedőket mártogattunk bele és ezekkel segítettünk a nővéreknek betakarnia szerencsétlen égetteket. Finoman tettük rájuk, hogy ez hűsítse őket. Aztán felvitték őket a kórtermekbe. A doktorok megjegyezték, hogy sajnos nincs mentség. És tényleg. Három élte meg a hajnalt, két férfi meg egy nő. A sérültek között három volt a férfi, a többi fiatal nő és mind a 23-an meghaltak.

Amikor behozták a kórházba őket, bereteszelték a kórház kapuját. Ott a hozzátartozók, mint a méhraj, úgy csüngtek a kapukon. Enyhén rázták a kapukat, hogy engedjék be őket. Nyugtalanok voltak. Amikor kinyitották, a Marika édesanyjához léptem.

– Hogy van a Marika? – kérdezte elhaló hangon és a vállamra csuklott. Csak sírt, sírt.

Nehéz szívvel mondtam neki:

– Nagy néni, a jó Isten kezében van a Marika. Más itt nem tud segíteni, csak a jó Isten szeretete és csodája. Imáimba foglalom. A Marika kérte, hogy vigasztaljam meg magát. Reméljük aranyos Nagy néni, hogy a jó Isten irgalma, kegyelme velünk lesz, hogy meggyógyítja őket. Hogy meg fogják érni a következő napokat.

Sajnos pár óra múlva a Marika édesanyja, amikor megláthatta a lányát, halva találta Marikát. A szörnyű tragédia nagyon megrázta a várost.

Amint tudjuk a történelmi folyamatokból, zavarossá vált a politikai helyzet. Horthy Miklós kormányzó próbált egyensúlyozni azzal, hogy váltogatta a kormányokat és a kormánytagokat. Sajnos nem sikerült egyensúlyba hozni a politikáját, mert a németek mindenképpen követelték a háborúban való további benntaradást, hiszen már elköteleztük magunkat a háborúhoz. Ekkor érkezett el 1944. október 15-e. Vasárnap délben a rádióban mindenki hallhatta, hogy Horthy Miklós beolvasta a kiáltványát, hogy kilépünk a szövetségből, a háborúból. Jóleső hang volt ez a számunkra! Ekkor már a németek voltak betelepítve a Nagyszemináriumba és tele volt az egész Vár német katonasággal. A beszéd hatására olyan lett a Vár, mint egy hangyaboly. A németek száguldoztak jobbra-balra tankjaikkal. Azok egészen meg-

zavarodtak, hogy mi lesz most? De sajnos pár óra múlva jött az újabb hír, hogy Horthyt elvitték a németek, lefogták és Szálasi lett a hadúr, az ország vezetője. Így egy másik politikai rendszer kezdte meg a működését, uralmát Magyarországon. Veszprémben is.

1944. december 4-én egy számomra felejthetetlen esemény történt. Úgy emlékszem, hogy már sötét este volt, amikor csengettek a plébánia kapuján. Én voltam a szélső lakó a bejáratnál. Nyitottam az ajtót. Bemutatkoztak. Két paptestvér, dr. Vitt Béla protonárius kanonokplébános, a budapesti Szent István-bazilikának a plébánosa, meg a paptárs mellette, és jelentették, hogy ők a Szent Jobbot menekítik Pestről. Ebben a zűrzavaros helyzetben hozzák Veszprémbe, mert itt a Nemzeti Bank beton és bombabiztos bunkerében akarják elhelyezni. Babics kanonok úrral szeretnének beszélni. Lehívtam a plébános urat. Ők már egymást baráti ismerősként köszöntötték. Elmondták mi járatban vannak. Tekintve, hogy késő este volt, elkezdtek tanakodni, hogy mitévők legyenek. Úgy döntöttek, hogy az éjszakát a plébánián töltik és éjszakára a Szent Jobbot a szobámban helyezik el. Hát, én meglepődve, de boldogan fogadtam a Szent Jobbot. Egészen váratlan volt részemre. Imázsámolyomhoz tettem, följe hajoltam és imádkozó lélekkel visszaidéztem első szent királyunknak, a honalapító Szent Istvánnak az életét. Tudtam azt, hogy Szent István Veszprémben, a Várban is élt. Itt lakott, itt tevékenykedett és a Szent Jobbon keresztül az ő jószágos szíve, szelleme árad miránk. Én ezt visszaidéztem és azt, hogy ő alapította felesége, Gizella királyné óhajára a veszprémi templomot, ami később lett Székesegyház. Elsőként ő rakta le a templomnak az alapjait. Ezekkel a csodálatos gondolatokkal és boldog lélekkel dúdoltam el az éneket: „Magyarok fénye, ország reménye, légy áldott Szent István király.” Elmondhatom, hogy rendkívüli, felejthetetlen, csodálatos és titokzatos éjszakám volt ez. Egy éjszaka a Szent Jobb őrzője voltam.

Reggel azután a tervük szerint levitték a Szent Jobbot a hegy alatti bombabiztos bunkerbe. Azt már Veress D. Csaba: „Balatoni csata” című könyvéből tudom, hogy 1944. december 8-án komoly biztosítással elvitték Veszprémből a Szent Koronát a koronázási jelvényekkel. A véleményem az, hogy biztosan ekkor vitték el a Szent Jobbot is.

Megemlítem, hogy Szent István halála után, Boldog Gizella szülővárosába, Passauba távozott. Ő ott halt meg. 1996-ban a sírját felnyitották és karcsonjtjának egy részét drága ereklyeként visszahozták Veszprémbe, mely itt a székesegyházban van elhelyezve nagyon díszes és művészi tartóban. Erre az alkalomra lehozták Budapestről a Szent Jobbot is és szimbolikusan kifejezve házasságkötésüknek 1000 éves évfordulóján, ez a két kéz újra, örökre egymásba kulcsolódott.

Olyan hírek jártak Veszprémben, hogy Szálasi, ha netán a hadműveletek úgy kívánnák és neki nyugatabbra kell áttenni főhadiszállását, a veszprémi Püspöki palotát szemelte ki erre a célra. Amikor 1944. november 27-én Mindszenty József püspök úr hivatalosan is megkapta a felszólítást Schiberna Ferenc nyilas főispántól – aki Szálasi megbízottja volt Veszprémben – a Püspöki palota elhagyására, ezt Mindszenty püspök úr megtagadta, mert a Nagyszemináriumból már kiköltöztették

a teológiát és áthozták a püspökségre. Ott folyt tovább a teológiai oktatás. Ezt ő nem akarta semmiképpen feladni.

Egyik reggel kinéztem az ablakon. Furcsa jelenségre lettem figyelmes. Szemben a plébániával a Püspöki palota oldalán mintegy 20 méterenként díszbe öltözött rendőrök sorakoztak fel a Püspöki palotától egészen a Vár kapujáig. Megdöbbsentem, hogy mi lehet ez? Csak nem Szálasi érkezik? Kérdeztem a főnökömet, a kanonokplébánosomat: mi zajlik itt? Ő sem tudta. Pár perc múlva láttam a főispánt, aki sánta ember volt, hogy jön fel a Várba. Akkor értettem meg, hogy az ő tiszteletére álltak teljes díszben a rendőrök. Úgy 9 és fél 10 körül eltűntek a rendőrök.

Délután 4 óra körül mentem haza a városból, amikor döbbsenten szembesültem a különös jelenttel. A Várkapunál állt egy hatalmas fekete személyautó, keresztben pedig az úttesten egy rendőrosztag. Az úttest Vár felőli oldalán állt Mindszenty püspök úr teljes papi díszben, mellette az aulistái, a Püspöki palota papjai, a teológiai tanárok és ott álltak a teológusok is. Ahogy ott álltam, hallottam a rendőrosztag parancsnokát:

– Felszólítom Mindszenty Józsefet, tessék beszállni az autóba.

Erre ő – jellegzetes hangja volt Mindszenty püspök úrnak – válaszolt:

– Nem, kérem, én gyalog megyek.

Erre a rendőrök közeledtek hozzám. Egy rendőr még engem is – mivel reverendában voltam – átnyalábolt.

Mondtam neki: – Mit okoskodnak? Miért nem engednek?

Azt mondta, hogy: – Tessék, tessék, tessék. És elengedett.

A rendőrparancsnok sorakozót vezényelt és megindult lefelé a városba az autó is, meg a rendőrosztag is. Lassan, méltóságteljesen elindult a püspök úr a kíséretével lefelé a Várkaputól az erősen lejtős úton.

Én megfordultam és sietve előrejöttem. Akivel találkoztam a járdán, mivel szinte mindenki ismert engem, szóltam, hogy:

Viszik a püspök atyát! Viszik a püspök atyát!

A lakók folyamatosan húzták le a redőnyöket és mindenhonnan jöttek ki az utcára. A Szabadság tér után visszafordultam. Meghatóan megdöbbsentő jelenetet láttam: az út közepén jött Mindszenty püspök atya a kíséretével, a járda két oldalán pedig tömötten álltak a veszprémiek. A püspök úr jobbra-balra adta az áldását, a járdán lévők pedig keresztvetéssel térdeltek le előtte. Így vonult szinte lépésben a püspöki menet. Már majdnem besötétedett, amikor felkanyarodtunk a Kossuth utcán a Búzapiac térre, szembe a Rendőrséggel. Akkor még volt a Búzapiac tér. A közelemben egy fiatal rendőr elkiáltotta magát, mert sok gyerek is volt már akkor a tömegben:

– Gyerekek, takarodjatok innen haza!

Püspök atya ezt meghallotta. Megállt, felénk fordult és azt mondta:

– Kedves biztos úr! A gyerekeket ne tessék bántani, mert ezek az én apró híveim.

A rendőr – közvetlenül ott előttem – szinte csak maga elé motyogta:

– Bocsánat, azt gondoltam, zavarják a rendet.

Komikusnak tűnt, hogy nem tudta ez a fiatal rendőr, hogy igazán mi is törté-
nik ott.

A püspök úr odaért a Rendőrség elé és visszafordult a tömeg felé és ezt mondta:

– Kedves fiaim, kedves híveim. Nyugodtan menjetek haza és imádkozzatok, dol-
gozzatok azért, hogy egy rendesebb rendszer jöjjön, mint ez a mostani. Dicsértessék
a Jézus Krisztus!

A nép ráfelelt:

– Mindörökké, Ámen.

Fentről, messzebről egy rekedtes hang kiabált: „Tűnjön el mindörökké”. Az
emberek nem tudták ki lehetett a bekiabáló. De hát az az egy hang elveszett a tömeg-
ben. Láttuk, hogy kinyílt a rendőrség kapuja. Az előteret teljesen kivilágították és
megindult befelé a menet püspök úrral az élen, majd őt követték az aulistái. Majd a
26 letartóztatott mögött becsukódott a rendőrség ajtója. Abban a sötétben mintha
legyökerezett volna a tömeg. Egy pillanatra szinte néma csend lett a téren. Nem
értették az emberek, hogy mi történt ott?! Majd lassan oszlott a tömeg, ment min-
denki hazafelé.

Nemsokára a plébániára átjött a törvényszék ügyésze, dr. Visi, meg a kanonok
urak. Azon tanácskoztak, hogy szerkesszenek a kormány felé egy kérvényt a
Káptalan nevében, hogy vizsgálják felül a püspök atya ténykedését, helyzetét és
engedjék szabadon. Megszerkesztették az okmányt. Révai József káplántárs meg dr.
Börzsei János hittanár – akik fiatal emberek voltak – vállalták, hogy reggel szemé-
lyesen viszik fel a kérvényt a Belügyminisztériumba. El is indultak korán reggel.
Később mesélték csak el, hogy Pestig stoppal mentek, leginkább német katonai
autókkal. Tudtak németül, így értek fel a Belügyminisztériumba. Vajna Gábor bel-
ügyminiszter és a titkára sem fogadta őket. Majdnem este lett, mire átvette tőlük a
kérvényt a titkár. Nyilván szándékos volt, hogy nem fogadták őket. Többen is felke-
resték, civilek és más közösségek, még székelyek is a Belügyminisztériumot ebben
az ügyben, de semminek semmi foganatja nem lett. Az éjszaka leple alatt, még vir-
radat előtt Mindszenty püspök urat és aulistáit átvitték a Várban lévő börtönbe. A
börtönben Mindszenty püspök úr irányítása szerint a teológiai tanárok folytatták
tovább a teológusok tanítását.

A korszerűtlen veszprémi börtönben csak több cellában fértek el. A püspök úrral
is még 2–3 pap társa volt egy cellában. Püspök atyának vittünk be kis vánkost, meg
paplant, de átadta a gyengélkedő teológusoknak, hogy ne fázzanak meg.

Mindszenty József püspök úr mellett én nem voltam állandóan. A vele való
beszélgetésekből és a paptestvérek felé tanúsított magatartásából azt lehetett leszűr-
ni, hogy meleg lelkű, atyai főpap tudott lenni. A teológusokra különös figyelmet for-
dított, féltette őket, vigyázott rájuk.

A közvetlenségét bizonyítja az alábbi személyes élményem is. Egy alkalommal
kopogtak a káplánszobám ajtaján. Mindszenty püspök úr nyitott be. Meglepődtem
egy pillanatra.

– Isten hozta püspök atya – köszöntöttem, majd helyet kínáltam.

– Fiam, köszönöm, nem. Most azért jöttem hozzád, hogy megérdeklődjem, itthon van-e az apát úr, a plébános úr?

Mondtam, hogy éppen az imént ment fel a lakására. Mivel nem ült le, püspök atya még annyit jegyzett meg enyhe mosollyal az arcán, hogy: „Remélem, nem viszem el az álmodat”. Nem engedte, hogy felkísérjem.

– Magam is feltalálok – mondta. – Ti tegyétek a dolgotokat. Köszönöm szépen. Így váltunk akkor el.

Mindszenty püspök úr eredeti nevén Péhm József volt. A szülőfaluja nevére magyarosított. Ő mindig úton volt. Akkor még hatalmas volt a Veszprémi Egyházmegye. Veszprém megyén kívül ide tartozott Somogy és Zala megye nagy része is, egész a Drávaig. Megírta Padányi Bíró Márton [Padány, 1696 – Veszprém, 1762] veszprémi püspök életrajzát is. Ő volt a példaképe. Hasonló egyéniség lehetett: alkotó és kiváló szervező. Most itt Veszprémben a katolikus gimnáziumot nevezték el Padányi Bíró Mártonról. Mindszenty atya amikor még nem volt bíboros, akkor is vezető szerepet játszott a püspöki karban. Így például a nehéz időkben a zsidók védelmében körlevelet szerkesztett és küldött szét minden plébániánkra. A postán sajnos „elvesztek” a körlevelek, így a templomokban csak a prédikációkon keresztül lehetett közhírré tenni, hogy tudja meg a magyar katolikus közvélemény a katolikus egyház véleményét ezzel a goromba üldözéssel kapcsolatban.

A Várplébánia közel volt a börtönhöz, így a kanonok úr vagy mi káplánok könnyen meglátogathattuk a fogvatartottakat. Ilyenkor jó érzés vett rajtam, mert a sanyarú körülmények között is a kis közösség kedves, humoros és vidám hangulatban tudott élni, ugyanakkor komolyan dolgoztak, tanulták a teológiát. Lékai László, a későbbi veszprémi püspök, a titkára volt Mindszenty püspök úrnak. Ő egy vidám, humoros egyéniség volt. Mellette sosem lehetett unatkozni, ő mindig felderítette az embert. Nekem is nagyon jó kapcsolatom volt vele. A börtön folyosóján volt az oltár. A püspök úr naponta ott misézett és ott szentelte papokká az ötödéves teológusokat. Voltak közöttük a zirci cisztercita rend teológusai is. Püspök atya ott hirdette ki a veszprémi Szent Margit-plébánia megalakítását is és a börtönben nevezte ki 1944. december 10-én Szemes Józsefet az új plébánia lelkészének, aki 1945. január elsején foglalta el hivatalát. Jól ismertem Szemes Józsefet, nekem osztálytársam volt. Ő pesti gyerek volt. Pont azon a napon látogatta meg otthon a szüleit, amikor a nyilasok a püspök atyát letartóztatták, ezért ő nem került börtönbe.

Így folyt a veszprémi börtönben az életük 1944. december 23-ig. Meglátogattam őket pár nappal korábban, amikor furcsának tűnt nekem, hogy olyan lehangolt volt a kis közösség. Máskor olyan derűs, kedves, most meg olyan nyomott volt a hangulat. Meg is kérdeztem tőlük, hogy mi történt, más itt a légkör. Elmondták, hogy azon a napon kapták a rendelkezést, hogy 23-án elviszik őket innen Sopronkőhidára. A Sopronhoz közeli fegyházból már akkor is riasztó hírek érkeztek! Megértettem mindent. A plébánián elmondtam a főnökömnek és társaimnak, hogy mi a rendelkezés. Ekkor úgy határoztunk, hogy 22-én, másnap pénteken átmenyünk valamennyien a börtönbe. Így is történt. Együtt, mindegyiküktől testvéri szeretettel, fájó lélekkel

búcsút vettünk. A püspök atya áldásával búcsúztunk el tőlük. 23-án már reggeltől lestük-vártuk, mikor viszik el őket. Délután 2 órakor feltűnt a hatalmas autóbusz. Először odajárt a Törvényszék kapujához. Betolatni nem sikerült a szűk kapubejárón, így felment az autóbusz a Püspökség előtti térre és a Szentháromság-szobornál fordult meg, majd a börtön bejárata előtt feljárt a járdára. Pár perc múlva feltűntek a rabok Mindszenty püspök úrral az élen, majd a kanonok társai, az aulisták, a teológiai tanárok és a teológusok. Egy csendőrtiszt hangosan olvasta a neveket, ebben a sorrendben szálltak be az autóbuszba. Ott álltam nem messze tőlük. Amikor beszálltak, megindult a busz és pár pillanat múlva eltűnt a szemünk elől. Szomorú pillanat volt ez is.

1944 karácsony előtti nap volt ez. Nagyon szomorúan hatott mindannyiunkra, hogy most ilyen lehangolt szívvel, lélekkel kell a karácsony ünnepét kezdenünk. De nagyon kellett a karácsony! Mert a karácsonynak a vallási témája Jézus születése, a betlehemi esemény, ez mind vigassággal, örömmel tölti el az ember elméjét és szívét. A hívek is jöttek, hogy vigasztalást és erőt kapjanak a karácsonytól. Még az énekükön is érezni lehetett, hogy milyen boldogan, önfeledten szállt az ajkukról az ének: „Dicsőség a magasságban Istennek, békesség a földön a jóakarátú embereknek”. Így jöttek karácsony ünnepein a híveink a székesegyházba, a templomba.

A németek megszállták most az üresen álló Püspöki palotát és a plébániára is betelepült két német tiszt. Szerencsénkre nagyon fegyelmeztettek, tisztelettudók voltak velünk szemben. Karácsony éjszakáján énekelni szerettek volna. Megkérték a plébánosunkat, kanonok urat, hogy ők is katolikus emberek és szeretnék hegedűvel eljátszani a „Stille nacht”-ot. Kanonok úr megengedte és szépen elhegedülték. Zeneszó mellett szállt németül is a „Csendes éj” nagyon kedves, szép karácsonyi ének.

Zavaró esemény zajlott le szilveszter este, ami nekünk furcsa volt. A Püspöki palotában és a téren is a német katonák lövöldöztek, robogtak, kiabáltak. Olyan csetepatét csaptak, mintha valami támadás készülne. Mi erre lettünk figyelmesek az éjszakában. Nem tudtuk, mi történhetett? Révai József káplán társunk afféle egyházi felügyelőjük volt. Ő jól beszélt németül. Mikor hazajött, megnyugtatót minket, hogy nem kell félni, mert náluk ez a szokás, így búcsúztatják az óévet. Mi szilveszter este egymásnak, meg akik a plébánián laktak rokonok, ismerősök boldogabb, kegyelmesebb, szebb és békésebb újesztendőt kívántunk. Így zárult le az 1944-es év.

Az 1945-ös év nagy havazással kezdődött. Úgyhogy kirendeltek ismét bennünket, káplánokat is a Palotai útra hó eltakarításra. Ebben az időszakban, január elején bombázták a kórházat is Veszprémben. A sebészet meg a belgyógyászat egy része is romokban hevert, így át kellett a kórház egy részét telepíteni a Jeruzsálem-hegy alatti bombabiztos bunkerok helyiségeibe. Nagyon kedves volt, ahogy vártak oda is a kedves hívek és igazán megható cselekedet volt a nővérek, ápolók részéről, hogy az asztalt oltárrá varázsolták. Ott miséztem, majd átmentem és megáldoztattam a betegeket. Nagyon szokatlan volt ez a helyszín a mi számunkra is, de azért otthonossá tettük a betegekkel együtt.

Január elején történt. Egy komoly, tragikus esethez hívtak. 11 óra körül járt az idő, amikor riasztást kaptam. A riasztás előtt már bombarobbanást hallottunk a plébánián. A Vár közelében bombáztak. Kimentem a plébánia udvarára és kinéztem a bástyáról. Segélykiáltások hallatszottak a Jókai utca felől, a Vár alatt. Én azonnal sietve mentem a hang irányába.

A Harmat utca elején történt a bombázás. Egy egyszerű ház első része még úgy ahogy állt, de a hátsó része romhalmaz volt. Mikor odaértem, férfiak – úgy hatan-heten – álltak ott. Hozzájuk csatlakozva azon tanakodtunk, hogy most hogyan álljunk neki a mentésnek? Két kis gyermekhang hallatszott a romok alól. Sírva, könnyö-rögve kiabáltak: „Apu! Anyu!” Így fém szerszámokkal semmiképpen nem kezdtük el a bontást, hanem szabadkézzel, tíz körömmel. De teljes erővel nekiláttunk a törmeléket takarítani, a téglát bontani, hogy minél előbb ráakadjunk a romok alatt lévő családtagokra. Mindig többen és többen lettünk, sokan csatlakoztak hozzánk. Később megérkezett a mentő és egy teherautó is.

Egy jó fél óra biztos ráment, vagy inkább több is, mire végre ráakadtunk a romok alatt lévőkre. Már korábban fájó szívvel állapítottuk meg, hogy felnőtt hangot egyáltalán nem hallottunk, a gyermekhangok pedig nagyon halkultak. Érezni lehetett, hogyan gyengülnek a romok alatt lévők. Mikor megtaláltuk a családtagokat, az édes-apa halott volt, az édesanyában még volt élet. A két kis gyermek is meghalt. Majd a szívünk szakadt meg!

A mentőalakulatok elvitték a halottakat, az édesanyát a kórházba szállították. Két nagyobb leány az első szobában feküdt a bomba lehullásakor, ahogy elmondták a szomszédok. Ők az első szoba ablakain kiugrottak és elszaladtak valamelyik szomszéd lakáshoz. Nagyon megijedtek. Velük nem találkoztunk, amíg a bontást végeztük. Hogy mi lett aztán az édesanyával és a leányokkal, arról nem tudtunk meg semmit.

A háború szedte áldozatait. Utána nem sokára, pár nap múlva ismét hívtak a kórházba. Súlyos bombasérült sebesültet hoztak be Palota felől.

Odaértem a műtőhöz. Kitárt ajtó fogadott. Nem volt ott senki más, mint egy szerencsétlen asszony a műtőasztalon és ott állt a műtőben egyedül dr. Cukrász Ferenc sebész főorvos úr. Köszöntöttük egymást, majd közölte velem, hogy a bomba teljesen széttroncsolta a jobb térdét a műtőn fekvő asszonynak, nagyon súlyos állapotban van, nincs észnél. Így végeztem el egyházunk szertartását, megáldottam.

A szertartás után kérte a főorvos úr, hogy segítsék neki.

– Mit segítsék főorvos úr? – kérdeztem.

– Fogd meg a lábát, míg én lefürészelem – mondta.

Megfogtam a nő lábát, ő lefürészelte. Kezemben maradt a csonk.

– Hova tegyem főorvos úr?

– Dobd a sajtárba – válaszolta elgyötört, fáradt hangon.

Amikor leeresztettem oda a sajtárba a láb csonkot, nagy megrendülés vett rajtam erőt. Elgondoltam, édesanya lehetett az áldozat. Mennyi szeretetet osztott a családja körében és ennyit ér egy édesanyai élet is? És mennyi fájdalom, mennyi gyász és bánat marad utána. Igen, egy Édesanya, aki itt a háború áldozata.

Itt emlétek egy másik esetet, aminek a híre jött. Egyszerű családi ház volt a Nándor-telepen. A ház pincéjébe menekült le a család, amikor a légiriadót jelezték. A kertjükbe hullott egy bomba, mely nem robbant fel, de olyan erős volt a légnyomása, hogy a pince falát benyomta, ahol a bent ülő nagymamára dőlt a fal. Ő két kis unokáját ölelte magához. A jó mama meghalt és az ő teste védte meg a két kis unokát. Ők a csodával határosan életben maradtak.

A veszprémi óvóhelyek közül csak párat emlétek, ahol jártam. A Vármegeház alatti óvóhely, a Városház alatti, a Benedek-hegy alatti óvóhely és természetesen a Várban voltak a legbiztonságosabbak pincék, óvóhelyek. Különösen a Nagyszeminárium alatti pince számított teljesen bombabiztosnak.

Az én munkám végzésében hol itt, hol ott ért a riasztás. Így mentem, hol az egyik, hol a másik óvóhelyre. Mindenütt sokan voltak. A szokásom az volt, hogy köszöntöttem az óvóhelyen lévőket és mindig ajánlottam, hogy ne csendben hallgassuk az esetleges bombázásokat vagy a repülőgépek zaját, hanem énekeljünk, imádkozzunk együtt. Mindenki helyeselte ezt. Köszönettel és együttérzéssel hallgattak engem.

Márciusban jártunk, amikor már a frontok nagyon közeledtek, hisz Veszprém maga is fronterület volt. Egy alkalommal mentem a városban és egy nyilas karszalagos fiatalember öklét rázva megállt előttem: „Testvér kítartani! Kítartani!” – üvöltötte. Én is felemeltem egy kicsit a hangomat és így válaszoltam: „Barátom, én majd kítartok, de te is tarts ki!”

1945. március 20-a lehetett – úgy emlékszem – délelőtt 9 óra körül mentem az Alsóvárosi temetőbe temetni. Ahogy elhagytam a Vármegeházát és a Plosszer sétányhoz [ma Erzsébet-sétány] értem, ott állt a liget előtt körülbelül négy nagy autóbusz. Körülötte és a Vármege-ház felől is közeledve, ünneplőbe öltözött nyilas vezetőket láttam. Mindegyik körül nagy bőröndök voltak. Rögtön gondoltam, hogy a nyilasok távozni akarnak, menekülnek. Mikor jöttem vissza a temetőből, már nem volt ott senki. Ők elmenekültek.

Megdöbbsent a város lakossága, mert feltűnő volt, hogy mielőtt elmenekültek a németek, felrobbantották a Jutasi-repülőter épületeit és hatalmas fekete, gomolygó füstfelhő borította a repülőteret 3–4 napon keresztül. A Viaduktot viszont sikerült bátor embereknek megmenteni.

1945. március 22-e fájdalmas péntek volt. Délután valaki bekiabálta, hogy jönnek az oroszok. Reverendában a Vár papjai megjelentünk a Püspöki palota előtt. Valóban jöttek fel az oroszok a székesegyház mögötti lépcsőn a Várba. Az első csoportban úgy 30-an lehettek. Ahogy azok felértek, mindegyik egy-egy papot vett célba. Hozám is odajött egy orosz katona és azt mondogatta: „Davaj uhr, ur.” Én nem ismertem a szokásaikat. Először úgy gondoltam, hogy úrnak titulál. De abban a pillanatban már csatolta is le a bal kezemről az órámat. Mellettem egy másik atya mindjárt mondta: „Te ezek órákat akarnak ám. Németül mondja.” Akkor már én is megértettem, mert tényleg minden atyától szedték el az órákat. A közelünkben az egyik katonának még egy ébresztő óra is volt a kezében. Amikor már kiszolgáltuk őket órákkal, pillanatokon belül, mintha örökké ott jártak volna, tudták hol a plébá-

nia kapuja. Többen odajöttek be. A többiek más kanonok urakhoz mentek. Láttuk, hogy rögtön a konyhát és a spájzot keresték, és ami éppen a kezük ügyébe került mindent felbontottak, ettek, ittak. Szerencsére volt azért nálunk egy vendég, idősebb menekült néni, Gizi néni, aki a hozzánk menekült seregélyesi plébánosnak a gazdaszónya volt. Gizi néni szemben találta magát egy olyan oroszral, akivel már Seregélyesen a plébánián találkoztak. Ismerősként üdvözölték egymást: „Nyikoláj” – „Gizi néni” – mondogatták. Ez protekciót jelentett nekünk, mert a Nyikoláj hadnagyféle volt. Ő nem olyan durván zabrált, mint a többiek. Gizi néni, meg nálunk a plébánián lévő nénikék, a Mancsi néni meg a Terus néni, tojást sütöttek nekik. Akkor a pincébe nem mentek le. Akadt közöttük pár, akik feljöttek a lakásba és szobáról szobára jártak. A káplánszobákkal kezdtek és folyton mondogatták: „Gye germánszki, germánszki?” „Nincs germánszki” – mondtuk nekik. Ami megtetszett a szemüknek, fogta a kezük. Nem szóltam nekik. Együtt mentünk fel az emeletre, kísértem őket. Ott is ami megtetszett eltették, elvitték.

Az első nap a körülményekhez képest simán telt el. Hallottuk, hogy három nap szabad rablás állt a szovjet katonák rendelkezésére. Valóban, ez a három nap „zabrálással” telt el a részükről. Úgy emlékszem, ismét szombaton leptek meg bennünket. Akkor meg rögtön a pincébe mentek. Megtudhatták, hogy az értékesebb holmit mi a pincében raktároztuk el. Vágtunk disznót január elején és a kolbászt, a két bödön zsírt meg sonkát a pincében tároltuk. A kolbászt tördelték. Mindig ennem kellett nekem is falatot, hogy meggyőződjek, nincs megmérgezve. Akkor aztán ők ették, falták a finomságokat. Különböző ruhaneműket és bakancsokat skatulyákba tettünk, melyeket örömmel vittek el. Szombaton és vasárnap is egészen fiatal katonák jöttek. A mellük ki volt jelvényekkel dekorálva. Ők nagyon agresszívek voltak. Megfógták a két zsíros bödönt és hozták ki a pincéből. Később jött egy tisztfeleség és a plébános úr panaszkodott neki, hogy elvitték a mindennapi zsírunkat. A tiszt visszahozta azzal a két fiatal ruszkiival. Azok úgy megfenyegették a plébános urat, amikor visszahozták a két bödön zsírt, hogy akkor éjszaka szinte nem aludtunk semmit. Olyan durvának látszottak, hogy féltünk, hátha visszajönnek és bosszút állnak rajtunk. Ugyanígy történt a templompénzzel is. Lent volt a pincében. Szintén elvitték. Megint panasszal éltünk és ismét visszahozta a tiszt a templom pénzét. Ez imponáló volt számunkra.

Egy időben elterjedt, hogy kilakoltatás lesz Veszprémben. Akkor összepakoltunk néhány legszükségesebb holmit, ha netán mégis erőszakkal menni kell, hogy legyen mit vinni. Hátizsákba tettem a személyes dolgaimat: reverendát, cipőt, ingeket, alsó és felső fehérneműket, majd betettem egy lim-lomos szobácskába a hátizsákomat. Gondoltam, hogy ha meg is látják, ez nem kívánatos semmiségnek tűnhet. De tévedtem. Temetésre kellett mennem szombaton délelőtt. Ahogy hazaértem láttam, hogy eltűnt a hátizsákom. Mondták, hogy jártak itt a „ruszki” és elemelték. Hát szerencsénk volt, megtalálták – gondoltam. Következett a harmadik nap. Hétfőn már nem volt megengedve a szabad rablás. Délután jött egy részeg katona. A zárt kapun erőszakosan dörömbölt. Odamentem és kinyitottam. Láttam, hogy dülöngélve jön be.

Alig léptünk tízet, elkezdte mondogatni: „Vina, vina, vino, bor, bor, bor”. Mondtam neki, hogy nincs bor.

De van! – mondta magyarul, vagy ilyen formán értettem.

Beértünk az udvarra, amikor aztán körbematatott. Minden zsebemet kiforgatta. Ami pénzt talált azt eltette, utána megint bort követelt. Egyedül voltam az udvaron vele szemben. Mivel nem adtam neki bort, ezért elővette a pisztolyát. Az orrom előtt hadonászott vele és torkaszakadtából üvöltve követelte a vino-t, majd elsütötte a pisztolyát. Akkor egy kicsit megdermedtem. Lehuppantam a fal melletti padra. A lövésre a konyhából az egyik paptestvér szaladt ki.

Tóni mi van, mi történt veled? – kérdezte ijedten.

Mondtam, hogy ez a mafla rám lőtt. Az orosz katona olyan értetlenül bámult, majd eltette a pisztolyát és kitámolygott a plébánia kapuján. Akkor nagyon közel álltam a halálhoz. Úgy gondolom, hogy millimétereken múlt az életem, mert a golyó a falba fúródott. Talán még mindig megvan a helye? Ezzel aztán lezárult a szabad rablás időszaka.

Másnap hárman, egy hadnagyféle meg két csicskása betelepültek a plébánia emeletére. Nem voltak durvák. A következő nap teherautóval bort meg cserkészkolbászt hoztak. Mondták, hogy együnk meg igyunk mi is. Nem lehetett szembeszállni velük. Közvetlenül társalogni nem tudtunk oroszul, így megadtuk magunkat a sorsunknak. Ettünk, meg egy kicsit ittunk, aztán nótázás következett. Mindenki a maga nyelvén dalolt. Egy-két nap múlva már őrséget kapott a plébánia. Oda aztán be nem tehetette a lábát semmiféle orosz katona. Vigyáztak ránk.

Pár napon belül a veszprémi Püspöki palota orosz kórházzá alakult. Oda telepítették a sebesültjeiket és a plébániára jött lakni egy őrnagy, a kórház főorvosa. Nagyon rendes embert ismertünk meg benne. Ő többször a tudomásunkra hozta, hogy nem ért egyet a kommunizmussal, Sztálinnal. A főorvoson kívül egy politikai civilt is nálunk szállásoltak el. A doktor mutatta, hogy ne beszéljünk előtte. A civil hozzánk nem is nagyon közeledett, barátságatlanul viselkedett. Reggel korán elment, akkor legfeljebb biccentettünk egymásnak. Az orvos azonban egy nagyon rendes, közlékeny ember volt. A konyhánkon is főzött a zsenája, azonban később rendszeresen nem ott kosztolt, hanem a kórháznál.

1945. május 9-e csodálatos eseménynek tűnt a számomra! De különösen a nálunk elszállásolt orosz főorvos viselkedett rendkívülien. Ekkor mondta be a rádió, hogy vége a háborúnak!

En reggel miséztem a Székesegyházban és annak végeztével 10 óra körül jöttem ki az oldalajtón, amikor a főorvos kiszaladt a Püspöki palotából.

Meglátott engem és kiabálta:

Bátyuska, Battyuska! Vojna kaput, kaput. Vége, vége. Klingeln, klingeln – és mutatta a kezével, hogy húzzuk meg a harangokat.

Erre én visszaléptem a székesegyházba és szóltam a harangozónak, hogy minden haranggal harangozzanak, mivel vége a háborúnak.

Amikor a főorvos meghallotta a harangok zúgását, ott a tér közepén letérdelt, a

tányersapkáját letette maga mellé és leborult a földre. Hálát adott, hogy vége a háborúnak, vége a gyilkolásnak és haza mehet az otthonába a szerettei közé.

Ez a megható kép örök életre az emlékezetembe vésődött.

Vége a háborúnak. Többet hallottunk most már püspök atyáékról is. Tudtuk, hogy Sopronkőhidáról a Domonkos nővérek soproni zárdájába szállították át őket. Ott természetesen megváltozott a sorsuk. Eltűntek az ellenségek, a nyilasok, a németek és ők is indultak hazafelé.

Úgy tudom a velük lévő teológusokat az 1945. február 22-ei soproni szabadulásuk után hazaengedte püspök atya. Mindenki mehetett a családi körébe. A teológiai tanárok meg az aulisták ide Veszprémbe is jöttek. De nem a Püspöki palotába, hanem a kanonoki otthonokban, meg rokonoknál helyezkedtek el egy-két hónapra. Amikor ismét találkoztunk, elmondtuk egymásnak a találkozásunk óta történeteket.

A veszprémi Püspöki palotából elköltözött az orosz kórház, úgyszintén elvitték a Davidikumból is az oda telepített beteg orosz nőket. Teljesen felszabadultak ezek a katolikus intézmények.

A püspöki palotában először a püspök atya lakosztályát hozták rendbe. Mindszenty püspök úr elég hamar hazaköltözött. Úgyszintén az aulistái is. Püspök atya roppant lelkiismeretes, igényes lelkipásztor volt. Az volt az első teendője, hogy szertartó papjával, Szabadhegyi Szabolccsal egy lóval és kis fiákerrel elindult lelkipásztori missziós útjára. Húsz nap alatt bejárta a Veszprém megyei, a somogyi és a zalai plébániákat. Lefényképezték a háborús károkat, felmérték mennyi személyi és anyagi veszteség történt az egyházmegyében.

Szeptember második vasárnapján Révai káplán úrral a Székesegyházból a szentmise után jöttünk ki a templomból és mentünk haza a plébániára. A plébániáról kinézve a Vár utca végén egy különös menetre lettünk figyelmesek. Kíváncsian néztük, hogy miféle csoport ez. A Várban már rajtunk kívül senki nem volt. Odaért a 30-35 főből álló csoport a Püspöki palota elé. A csoport jobb szélén lévő férfi feltette a kezét és intett. Erre hangosan kiabálták a Püspöki palota felé fordulva:

– „Mindszenty gyere ki, vár a proli ide ki.”

Elmondták a strófát legalább még hatszor. Ekkor újra intett a kezével a vezénylő férfi és a következő skandálták:

– „Munkát, kenyeret, Mindszentynek kötelet.”

Erre megfordultak és vonultak lefelé a Várból. Többségében férfiak voltak, csak néhány nő volt közöttük. Eléggé szegényes kinézésű csoport volt. Érdekesnek tűnt, amikor megfordultak és indultak el a Püspöki palotától, lehajtották a fejüket és szinte szégyenkezve, gyorsan távoztak. Nyilván valakiknek a küldöttei volta. A püspök úr ekkor nem tartózkodott Veszprémben.

Mindszenty József püspök urat esztergomi érseknek nevezte ki XII. Pius Szentatya és úgy tudom, hogy 1945. október 6-án be is iktatták, elfoglalta az esztergomi érseki széket.⁴

A háborús évek után a Pápa melletti Nagygyimóton vállaltam plébániaalapítást. Megszerveztem ott a plébániát. Természetesen szerény, egyszerű keretek között. De

nagyon szépen ment a lelkipásztori élet, a hívek és a pásztor szinte egy szívvel, egy lélekkel tudtak dolgozni, szeretni az Istent, meg a Hazát. Ott éltem le az életem jelentős részét. Majd 1992-ben, amikor betöltöttem a 80. évemet, 1993. március elsejével, mint munkáspap mentem nyugdíjba. Utána jöttem vissza a régi diákvárosomba, Veszprémbe. Azóta itt élek szerény csendességben.

Ha visszpillantok mindazon többségében véres események sorozatára, amit elmondtam, vegyük észre: mindez harsogó üzenet arra, hogy a háború szörnyű átok, gyűlöljük a háborút és szeressük minden ízünkkel, szívünk dobbanásával a békét. A mi Jézusunk a szeretet és a béke királya és e jézusi ének is ezt fejezi ki:

„Adj Jézus békét a szívünknek, békét családunknak, békét nemzetünknek, békét a világnak.”

JEGYZETEK

¹ Nemes Antal Kisberzsényben született 1912. június 7-én. Veszprémbe szentelték pappá 1938. június 19-én. Káplán volt Iharoson (1938–1941), Kadarkúton (1941–1942), Zákányban (1942–43) és karkáplán Veszprémbe 1943 és 1946 között. Plébános volt Nagygyimóton 1946-tól 1993-ig, nyugállományba vonulásáig. Címzetes esperes 1972-ben, tb. kanonok 1986-ban. Életének 91., áldozópapságának 65. évében 2002. szeptember 1-jén hunyt el Veszprémbe, a Vámosi úti temetőben van a sírja.

² Veszprémi püspök 1939–1943, majd 1943-tól egri érsek, közben 1943–44 apostoli kormányzó a veszprémi egyházmegyében.

³ 1943–1945 Veszprémbe kanonokplébános, 1946-tól Pápa.

⁴ 1946-tól bíborosi címet kapott.

KÖNYVSZEMLE

Pixelekől emelt emlékművek/[kiadványterv Szira Henrietta et al.] – Budapest: Ludwig Múz, [2010]. – [22] p.: ill., részben színes; 23 cm. – (Ludwig füzetek; 6. A Pixelekől emelt emlékművek című kiadvány az NKA Fotóművészeti Kollégium pályázatának utolsó állomása. A pályázat legfőbb célja az volt, hogy bevonják a középiskolás korosztályt egy olyan kutatómunkába, amelynek során a projektben részt vevő csoportok a fotózáson keresztül megismerhetik környezetüket, lakóhelyük múltjába nyerhetnek bepillantást. Az ötlet eredetileg cseh diákoktól származik. Régi fényképeket kutattak fel lakóhelyükről, majd felkeresték ezeket a helyeket és lefotózták. A kiadványban egymás mellett szerepelnek az egykori és a napjainkban készült felvételek, amelyek később felkerültek az internetre is. Ennek a kezdeményezésnek olyan sikere lett, hogy nemzetközi projektmozgalommá vált.

A program a Ludwig Múzeum Amerigo Tot – Párhuzamos konstrukciók című kiállításához kapcsolódott.

Ebben a projektben vett részt, és egyben városunkat is képviselte, az Ipari Szakközépiskola és Gimnázium. Az iskola nyolc főből álló csapata Irányi László vezetésével arra vállalkozott, hogy a tanulók lakóhelye Veszprém és Várpalota jellegzetes helyszíneiről, épületeiről több évtizeddel ezelőtt készült felvételeket keressenek. Majd vállalkoztak arra, hogy a régi fotókhoz hasonló beállítású képeket készítsenek ma. A régi fényképeket a Laczkó Dezső Múzeum fotótárában és a Megyei Könyvtár helyismereti gyűjteményében találták a diákok, továbbá Kiss Ferenc volt a tanulók segítségére. A számos elkészült (több mint 60) képpár közül a kiadványba mindössze tíz került csak be. A fényképeket Limperger Panna, Orbán Ottilia, Hoóz Rebeka és Irányi László készítették.

A felvételek között felfedezhetjük a Szabadság teret, a Hosszú (ma: Jókai) utcát, az Egyetem utcát a volt Honvéd laktanyával, a Séd völgyét a vízimalmokkal, a Timár-házat és a várpalotai strand egykori és mai fotóját. A két utolsó kép különösen érdekes, hiszen nem épületet, hanem személyeket ábrázol. Az egyik képpár egy testvérpárt ábrázol 35 év különbséggel, míg a másik egy édesanya és leánya első osztályos fényképe, amelyek ugyanolyan beállításban, azonban 23 év eltéréssel készültek.

A fotók a kiadványban képes levelezőlapként szerepelnek, így ha kivágjuk a perforáció mentén, akár el is küldhetjük őket. A levelezőlap hátoldalán az ábrázolt helyekhez kötődő idézetek olvashatók, vagy – idézet helyett – az olvasó a hátoldalon szereplő pár sorból megismerheti a kép készítésének történetét, körülményeit.

Elsősorban Veszprémi diákjainkra vagyunk büszkék, hiszen nekünk a helyi felvételek az érdekesek. A kiadvány budapesti és makói gimnazisták említésre méltó, szép fotói is tartalmazza.

A kötet végén a makói József Attila Gimnázium, valamint a veszprémi Ipari Szakközépiskola és Gimnázium csapatainak üzenete olvasható.

„Ez a projekt lehetővé tette, hogy más szemmel nézzük városunk épületeit, utcáit, múltját és jelenét, a saját helyünket és szerepünket – vagyis hogy részesei és örökösei vagyunk mindezeknek...” „Érdekes helyekre jutottunk el, belekóstolhattunk a múzeumi munkába, és nagy kihívás volt a fotók elkészítése is. Mindezek során sokat tanultunk városunkról és a környező világról.”

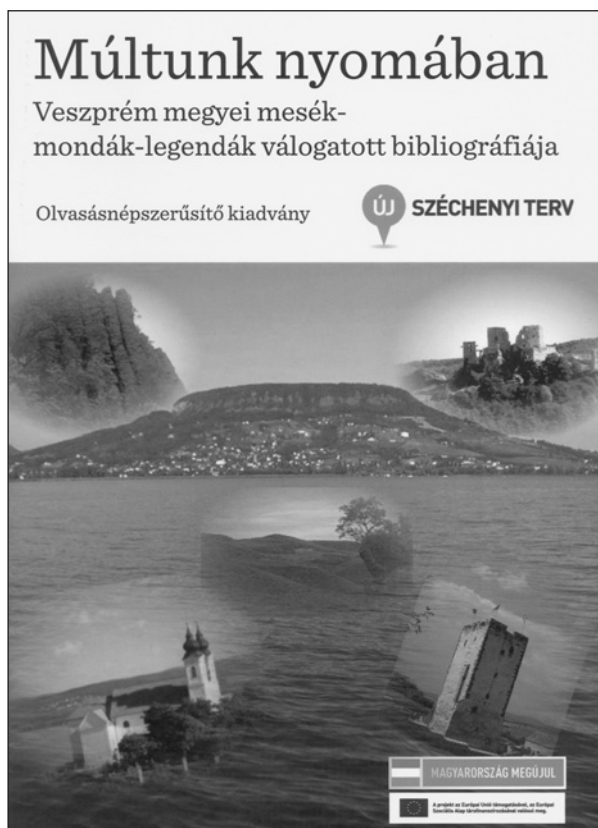
A kiadvány a Ludwig füzetek sorozatban jelent meg Szira Henrietta és kollégái munkájának köszönhetően. A Pixelekből emelt emlékművek kiadvány érdekes kezdeményezés. Kíváncsian várjuk a folytatást!

VERESKUTI KLÁRA

* * *

Múltunk nyomában: Veszprém megyei mesék – mondák – legendák válogatott bibliográfiája: Olvasásnépszerűsítő kiadvány / összeáll.: Édes Gyuláné, Szabóné Vörös Györgyi, Vereskuti Klára. – Veszprém: EKMK, 2010. – 48 p. Az Eötvös Károly Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet Veszprém Megyei Helyismereti Gyűjtemény munkatársai állították össze az új olvasásnépszerűsítő kiadványt, mely a megye mese, monda és legendáinak válogatott bibliográfiája.

A kiadvány az ÚJ Széchenyi Terv, az Európai Unió, valamint az Európai Szociális

Alap támogatásával létrejött kiadvány a TÁMOP 3.2.4.–08/1–2009–0017 „Veszprém megyei közkönyvtárak szolgáltatásainak, adatbázisainak összehangolása a minőségi oktatás, az iskolarendszerű oktatáson kívüli képzések támogatására, olvasási és digitális kompetenciák fejlesztésére” című pályázat keretében valósult meg Édes Gyuláné, Szabóné Vörös Györgyi és Vereskuti Klára munkája nyomán.

Rendkívül hasznos gyűjtemény a megyében dolgozó pedagógusok, könyvtárosok számára, mivel a gyerekeket, fiatalokat, felnőtteket olyan művekkel ismertethetik meg, melyeknek témája, tartalma rövidebb-hosszabb sétával, kisebb-nagyobb utazással valóságos – fizikai – közelségbe hozhatók az olvasóval. Neves szerzők, szerkesztők – Váth János, Lipták Gábor, Tatay Sándor, Boksay György, Lengyel Dénes, Eötvös Károly, Pintér Pálné, Sebestyén Gyula, Gabányi János, Gyárfás Endre, Varga Béla – ismert kiadványai szolgálnak forrásul a gyűjteményhez

A Bakonyhoz és a Balatonhoz fűződő történetekkel kezdődik a kötet. Visszatérő motívumként jelennek meg a bakonyi betyárok, Kinizsi Pál, a balatoni kecskekörömök, a Balaton tündére figurák és elemek, így többféle változatban megismerhetjük Sobri Jóska, Savanyú Jóska, a csodaszép balatoni lány történetét.

A következőkben Veszprém megye földrajzi településeit betűrendbe szedve, azokhoz csoportosítva szedi csokorba a mesék, regék, legendák bibliográfiai adatait, majd rövid recenziókkal kelti fel az érdeklődést a mű iránt. A néhány soros ismeretűk a mű rövid tartalmát idézik fel, mely ugyan sokszor a címből is egyértelmű, de gyakran csak a kiegészítő sorok segítenek a téma megismerésében.

Az ajkai öreg számtartó meséjét, az alsóörsi „Nagyköorr” mondáját, a badacsonyi „Harangozó Bórc” regéjét és a Bakonybélben remetéskedő Szent Gellért történetét szívesen olvassa (újra) gyermek, felnőtt.

A Balaton keleti és északi partján lévő települések mondái között megjelenik II. Rákóczi Ferenc akarattjai története, a vármegye határként ismert almádi Torgyöpi csárda legendája, a főkajári, siófoki halászok esetei, a füredi színház és savanyúkút esete.

A kenesei barlanglakók, a fűzfői Benedek-rendi apácák legendája, udvari szív alakú sírköveinek bemutatása után a cseszneki és csobánci vár harcairól, Gyulaffy László várkapitány életéről szóló írások forrásainak adatait találjuk. A török idők küzdelmes harcainak emlékét őrzi a Hegyesdhez, Iszkázhoz, Kabhegyhez, Lovashoz kapcsolódó történetek.

Csót falu nevének történetét, a dáakai harang kálváriáját, a devecseri ellenforradalom eseményeit, a dóbrönteai Szarvaskővár visszafoglalását, Esegvári Ferenc szerelmét, a felsőörsi Mike vára és a szent-mihályhegyi remete életét bemutató írások fő forrásai a Varga Béla szerkesztésében megjelent Bakony-balatoni kalendárium kötetei és Eötvös Károly Utazás a Balaton körül című kiadványok.

Mátyás király mondáit idézik fel a Nagyvázsonyhoz, Öskühöz kapcsolt művek, de Pápa várossal kapcsolatos írásokban a huszárok, diákok emlékét őrzik. Rátót falu híresen egyszerű embereiről is közöl a kötet fellelhető könyveket, majd Somló vára és szőlője is szolgált alapjául több kiadványnak.

Sümege városa őrzi a püspökség, Himfy szerelme, a képfestők, a vár legendáit, Ramasetter Vince életének érdekes leírását. A Szent György hegy és a Szent Mihály-hegy és Szigliget, Tátika, Tapolca településeknél ismét a török idők köszönnek vissza, de Szekfü Rózsi és a Tapóc király lányainak szerelmét is felidézik az ajánlott művek.

Tihany gazdag mondavilága az alábbi kiadványokban lelhető fel:

A csodakút tündére / Pintér Pálné. – Budapest: Móra, 1986.

Párbaj a Balaton jegén / Boksay György. – Tihany: Tihanyi Bencés Apátság, Veszprém: Kollázs, 2001.

A Balatonfelvidék múltja és regevilága / Kovács József. – Budapest: Balatoni Társaság, 1944.

Utazás a Balaton körül / Eötvös Károly. – Budapest: Révai Testvérek, [1908.]

Aranyhíd / Lipták Gábor. – Veszprém: FAA Produkt, Balatonfüred: Önkormányzat: Városi Könyvtár és Helytörténeti Gyűjtemény, 2004.

Ezüsthíd / Lipták Gábor. – Budapest: Móra, 1997.

Várpalota meséi ismét visszavezetnek Mátyás király idejébe, aki álruhában vadá-

szott a palotai határában, illetve Beatrix királynéval várépítési versenybe fogott, vagy furfangos észjárású udvari bolondjának Bátorkő történetében házat adományozott.

Jellemzően Árpád fejedelem, Szent István, Koppány, Boldog Gizella, Imre herceg, Szent Margit alakja köré csoportosíthatók a veszprémi regék, mondák, de Verancsics Faustus feltaláló, Jutas, Fajsz, Öcsöb, Őse, Ösbő, Márkó és Kápoltt vezérek életének egy-egy mozzanata is felfedezhető a javasolt kötetekben:

Veszprém város az irodalomban és művészetben / Sziklay János. – Veszprém: Óvári Ferenc, 1931.

Imrevár krónikája / Szűcs Imre. – Veszprém: Egyházmegyei könyvnyomda, 1938.

Margit-legendák / Tarczai György, – reprint kiad. – Budapest: Barnaföldi Gábor Archívum, 2006.

Amiről a vizek beszélnek / Lipták Gábor. – Budapest: Móra, 1975.

Árpádházi Szent Margit / Böle Kornél.- Budapest: 1944.

Magyar alakok / Eötvös Károly. – Budapest: Révai, 1909.

Lelkek ura / Eötvös Károly. – Budapest: Pont K., 1999.

Nagyokról és kicsinyekről / Eötvös Károly.– Budapest: Révai, 1906.

Veszprém és a Szent István-év / Gutheil Jenő. – Veszprém: Egyházmegyei Könyvnyomda, 1937.

Régi magyar mondák / Lengyel Dénes. – Budapest: Móra, 1974.

Veszprém megye irodalmi hagyományai / Harmath István, Katsányi Sándor. – Veszprém: Megyei Könyvtár, 1976.

Az igencsak friss gyűjtemény név- és tárgymutatóval való kiegészítése, a Veszprém Megyei Helyismereti Gyűjtemény új honlapján digitálisan elérhetővé tétele, a régebbi kiadású kötetekből a hivatkozott történetek elektronikus szöveggyűjteménnyé szerkesztése, esetlegesen feladatgyűjteménnyé való kibővítése után igazi helyismereti tudásbázissá válhat a Veszprém megyeiek számára.

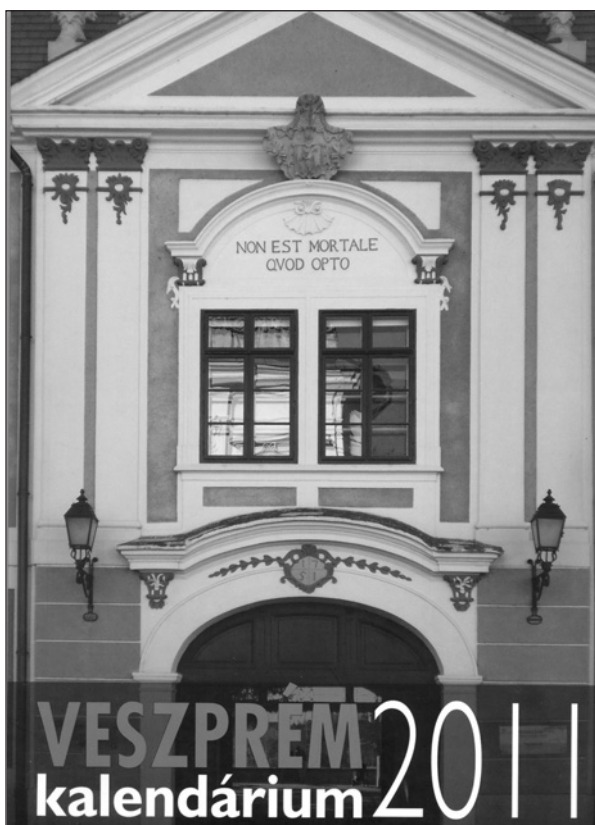
EMMER GÁBORNÉ

* * *

Veszprém Kalendárium 2011 / Fenyvesi Ottó. – Veszprém: BabelPress Bt., 2010. 189 p. – Szó és kép találkozott a veszprémi városházán 2010. december 13-án, amikor a Veszprémi kalendárium és Jáger István művei hívták találkozóra a kultúra iránt érdeklődőket.

Az egykori paraszti világ hagyatéka, igazi hungarikum a kalendárium – kezdte kötetismertetőjét Fenyvesi Ottó szerkesztő. A kalendáriumban a naptáron, jeles napokon túl mindig helyet kapott a tudomány, az irodalom, az ismeretterjesztés – tudhattuk meg a költőként és képzőművészként is ismert és elismert szerkesztőtől

„A kalendáriumok az idők változását jelzik” – kezdi Mészáros Ernő Változó kalendárium című – a kötet első – írásában. Tudományos ismeretterjesztői stílusá-

ban bemutatja a naptárak, kalendáriumok a mezopotámiaiak óta változó történetét, a babilóniaiak hatvanas számrendszerét őrző – a napot 24 hatvanas egységre osztó időmérő fogalom – az óra múltját. Jelentős figyelmet szentel a Nap és Hold mozgása, változása kapcsán az idők során kialakult csillagászati fogalmaknak, majd boncolgatja a nap, hét, hónap, év, évszakok kultúrtörténetét, végül megállapítja, hogy az időszámításunk története teljes mértékben az illető népek hagyományaitól, vallásától, kultúrájától függ.

A valódi naptárként funkcionáló részben Radnóti Miklós örökbecsű költeményei és néhány veszprémi fotó jelzi a múltó idő örömet és bánatát.

Jó kalendáriumhoz méltóan krónika is szerepel a kötetben. 2009 novemberétől 2010 novemberéig veszi számba D.I. Veszprém város történetét hónapról hónapra, a Veszprémi 7 Nap fotóival illusztrálva a híreket. A kulturális élet, az egyház, a sport, a gazdaság, közélet, időjárás témakörét érintő hírek között olvashatunk Bujtor István színházigazgató haláláról, a vörösiszap katasztrófa utóhatásairól, az országgyűlési választások helyi eredményeiről és megismerhetjük a 2010-es év Cholnoky-, Gizella-, Prima Primiissima-, és állami díjak kitüntetettjeit.

Kilián László: Száz éve írta a Veszprémi Napló című írásában leszögezi: „*A bulváros, a modernkedő, a tájékozott, a jólétesült szellemű cikkektől a fellengzős reklámokig már minden megvolt száz éve is a sajtóban.*” A befagyott Balatonról, az Országos Tűzoltó Szövetség veszprémi konferenciájáról, a Laczkó Dezső által feltárt római leletekről, Hornig Károly püspök múzeumalapítást segítő felajánlásáról az 1911-es év lapszámai tudósítottak.

„*Veszprémben talán kevésbé köztudott, hogy Bruszniai Árpád 1944–1948 között – sorsfordító időkben – az Eötvös Kollégiumnak is jeles diákja volt.*” E mondattal kezdi Sebő József a város neves tanárának életéről szóló naplóját, melyben felbukkan Keresztury Dezső, Pais Dezső, Horváth János, Gyergyai Albert, Bárczi Géza, Fülep Lajos, Ország László, Szauder József, Hankiss Elemér, Falus Róbert neve és kiemelkedik Moravcsik Gyula és Szabó Miklós professzorok alakja.

A Cholnoky névvel Veszprémben mindenki találkozik, aki iskola, kórház, utca, városrész, kitüntetés témában kutakodik a városban. Molnár Jánosné Cholnoky Jenő, a világjáró földrajztudós (1870–1950) emlékének adózik az érdi Magyar Földrajzi Múzeum által 2010-ben szervezett konferencián elhangzott előadásának szerkesztett változatában. Összefoglalójában a tudós szülővárosához való kötődéséről, majd Cholnoky-hagyományok veszprémi ápolásáról ír. A 19. század közepétől a 20. század közepéig Veszprémben élő család emlékére és tiszteletére létrehozott emlékdíjat az a veszprémi polgár kaphatja meg, aki kiemelkedő teljesítményt nyújt a tudomány vagy a művészetek területén.

Felüdüléssel olvastam újra Mikszáth Kálmán: A bágyi csoda című kedves, szórakoztató novellát, ugyanakkor nyugtalanított az érzés, miért került e kiadványba e mű, amelyben nem leltem veszprémi vonatkozást vagy kalendáriumi specialitást. Később tudatosult bennem, hogy ez a kalendárium szórakoztató része, amelyben a városhoz kötődő ismert költők, irodalmárok, gondolatait, érzéseit is közvetíti számmunkra a szerkesztő. Géczy János, Búzás Huba, Tungli M. Klára, Cs. Pataki Ferenc szemlélő-érző embert idéző versei, Szegedi Kovács György, Domján Gábor, Kilián László közelmúltunkra is emlékeztető írásai után kötetajnlókkal zárul a kalendárium „szépirodalmi” blokkja.

A kötet következő részében Papp Sándor: Poszthumán jövődönk címmel közölt tanulmányában kifejti, hogy a „civilizációs óriás gép” rendszereinek – a társadalom, a gazdaság, a természeti környezet – működése független attól, hogy mit gondolunk róluk. Cikkében választ keres a „*Jól kommunikálunk-e a természettel?*” című kérdésre és felveti a fenntarthatóság és identitás problémáját, kiemelve „*azt az emberi minőséget, amely válaszolni képes a legváratlanabb kihívásokra, és élni tud a legszokatlanabb lehetőségekkel is.*”

A veszprémi barokk székesegyház eltűnt képeinek nyomába ered Márkusné Vörös Hajnalka, mivel megállapítása szerint a székesegyház 1907 és 1910 közötti átépítése során jelentős építészeti és díszítőelemek – fő és mellékhajók mennyezetképei, a szentély képei, a régi főoltár és a mellékoltárok, a Krisztus szenvedéstörténetét ábrázoló domborművek – semmisültek meg. A már csak levéltári dokumentu-

mokban felelhető művészeti értékek bemutatásával segíti hozzá a város érdeklődő polgárait azok megismeréséhez.

M. Tóth Antal Magyarországi zeneszerzők művei, vallásos magyar népének Veszprémben a 18–19. században című terjedelmes tanulmánya igazi forrásanyagul szolgálhat a téma szakembereinek, de adalékul szolgálhat Acsády Ádám (1680–1744) és Padányi Bíró Márton (1696–1762) veszprémi püspökök életét, munkásságát figyelemmel kísérőknek is.

Fenyvesi Noémi pszichológus az álmok világába vezeti az olvasót, indokolva azzal témaválasztását, hogy – a kutatások szerint – mivel egy 75 éves egyén életének 25 évét átaludta és ebből 5 évet álmodott, van olyan mennyiségű álma, amellyel jobban megismerheti önmagát.

Szívünk egészsége saját magunktól függ – írja dr. Üveges László a kötet záró szakaszában, majd röviden tanácsokat ad mit tehetünk szívünk védelme érdekében. A fokhagyma és a vöröshagyma házi orvosságként való alkalmazásához kapunk ötleteket a továbbiakban.

A veszprémi ablakokról készült gondolatokkal, fotógyűjteménnyel, majd viccekkel zárul e kissé eklektikusra sikeredett kalendárium, a néhány éve megszűnt megyei kiadvány pótlására született veszprémi kötetsorozat legújabb tagja.

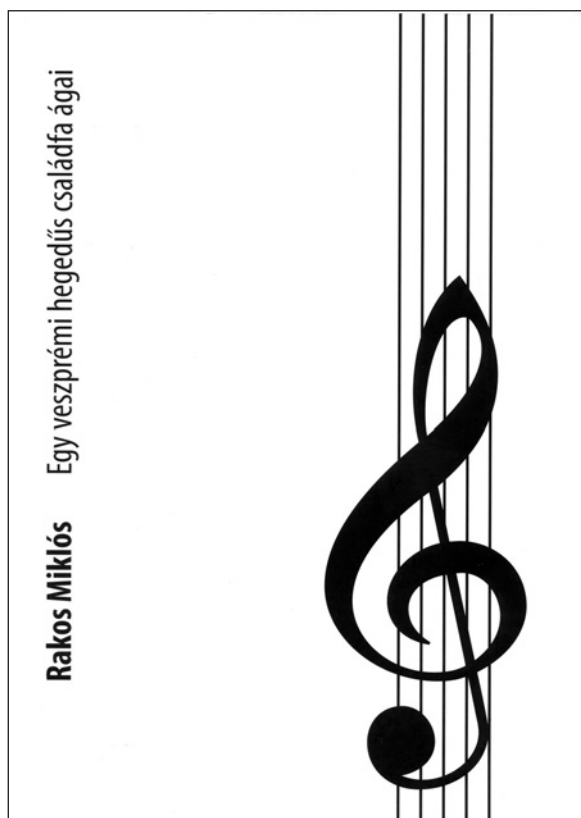
EMMER GÁBORNÉ

* * *

Rakos Miklós: Egy veszprémi hegedűs családfa ágai. – Veszprém: Sempre, MTA VEAB Zenetörténeti munkabizottsága, 2011. – 87 p. Sokat ígérő megemlékezésre invitálta 2011. június 7-ére a meghívó az érdeklődőket. Veszprém város önkormányzata az Auer Lipót-emléktábla avatására és utána a világhírű hegedűművész, karmester és zenepedagógus tiszteletére kiadott kötet bemutatójára várta a közönséget. A színvonalas rendezvények közül itt a könyvbemutatóról tartozom szólni.

A nem túlzottan terjedelmes, ám már első pillantásra igényes kötet az ismert veszprémi kötődésű zenetudósnak, Rakos Miklósnak az alkotása: tanulmányok a Veszprémben született Auer művészeti elődeiről, akik szintén veszprémiek voltak, és Auer világhírű tanítványairól. Tudni kell, hogy ilyen ihletett körökben szinte genealógiai kapcsolatként tartják nyilván a mester–tanítvány viszonyt, akár több művészgeneráción át is. Ez a magyarázata a kötet címének is, amely az említendő világhírű hegedűsöket egy közös „hegedűscsaládfa” hajtásaiként mutatja be.

„Ma már ritkán esik szó a Hubay előtti magyar hegedűsgenerációról. Pedig egy veszprémi hegedűscsaládfa különösen fontos szerepet játszott abban a folyamatban, amely elvezetett a XIX. század romantikus zenéjének [...] megszületéséhez” – írja körül munkájának célját a szerző. Érdekes megoldást választott mondanivalója kiteljesítéséhez. Előbb pályaképet, életrajzot vázol fel hőseiről, majd hosszabb-rövidebb

részletekben idéz szövegeket, túlnyomórészt kritikákból, hírlapi és szakcikkekből, közzétett visszaemlékezésekből, mindezeket értő megjegyzésekkel, eligazító kommentárokkal megrakva, s így biztosan vezetve olvasóját. Esetenként könyvészeti jegyzékkel egészíti ki munkája tanulmányjellegű részeit.

Kézbe véve a kötetet, megismerkedhetünk Ruzitska Ignác veszprémi székesegyházi karnagynak, majd tanítványának, Riedley-Kohne Dávidnak a munkásságával, tudjuk, utóbbi Auer korai veszprémi mestere volt. A könyvnek közvetlenül Auerról szóló szakaszából Rakosnak Auer Magyar rapszódijáról írt érzékletes tanulmányát találtam leginkább figyelemre méltónak, de értékes a Kosloskitól egészben beidézett szócikk is Auer hegedűtanításáról, az Auer-iskola sikerességének nyitjáról. Ezután négy világhírű Auer-tanítvánnyal ismerkedhetünk meg: Mischa Elmannel, Eddy Brownnal, Jascha Heifetzcel és Nathan Milsteinnel. A szakirodalmi idézetekkel, hivatkozásokkal, közönséges ember számára másképpen jószerével elérhetetlen zenetudományi irodalom bemutatásával ezúttal is bőven illusztrált tanulmányok közül a Heifetzről írottak alighanem nővumnak tekintendők a magyar könyvespolcon.

Rakos tanár úrnak nem ez az első műve Auerról és iskolájáról. Ott sorakozik az én zsúfolt polcomon is *Veszprémtől Szentpétervárig* című, 1981-ben megjelent úttörő monográfiája, amelyet a nagy mester halálának félszázados évfordulója kapcsán tett közzé, valamint a Géczy Jánossal együttesen szerkesztett *Auer Lipót, 1845–1930* című kötete, a városunk művelődéstörténetében különös jelentőségű Vár Ucca Tizenhét „negyedévkönyvek” sorozatának 1995-ben kijött III/1-es számaként. De mint várható, ezekhez képest is van mit mondania Rakos Miklósnak, nem is kevés! Következetességével, eleganciájával, tartalmas mivoltával valóságos missziót vállalt magára, amire – tapasztalhatjuk – oly nagy szükség lenne más téren is korunk vésses ütemben elembertelenedő világában. E nemes küldetésben Rakos Miklósnak méltó társa Kováts Péter, városunk messze földön ismert hegedűse, aki közvetlenségével együtt is emelkedett műsort adott június 7-én a könyv bemutatójához kapcsolódva a megyei könyvtár nagytermében. *Létre kell hozni Veszprémben egy Auer-intézetet!* – jelentette ki szóban is megfogalmazva a hegedűművész. Igen, ideje lenne már megkoronázni, vagy hogy reálisabban mondjam: minőségileg is illő módon helyére igazítani az Auer-kultuszt Veszprémben, mert hogy az emlékeztető célzatú s így szükségképp inkább külsődleges, sőt, néha bizony aktualizáló kicsengésű jelekből, jelenségekből, ötletekből lassan talán elég is. Gondoljunk csak a Gizella név túlzott kihasználására Veszprémben, amely már-már e történelmi név devalválódásához vezet!

A kiadvány Veszprém város önkormányzatának mecénási mivoltát, a két kiadónak: a veszprémi Sempre nevű kulturális célú vállalkozásnak és a VEAB Zenetudományi munkabizottságának az igényességét dicséri, ez utóbbi tudományos műhely szintjét amúgy is fémjelzi elnökének, a zenélő főorvosból zenetudóssá vált M. Tóth Antalnak az elkötelezettsége. A kötet példászerű kivitelét pedig a fűzfői Tradeorg-nyomdának köszönhetjük. Kisebb megjegyzések legfőljebb az idegen nevek toldalékolását illethetik, mint a kötet legutolsó három sorában két esetben is, de hát az effélék mit sem kisebbítenek a mű érdemein.

Elmerengve az olvasottakon, eltalálva a vonófogások, flaszolették, vibrátók és trillák labirintusában, a különféle váll- és csuklótartások fortélyaiban, nemkülönben a pódiumon való szereplés izgalmi közt, felmerül az emberben a kérdés: odaadó szolgálatukban mi hajtotta, mi éltette ezeket a művészbereket és mi ösztönözte a nagyközönséget, amely az egész civilizált világból tódult elébük, hogy hallhassa játékukat? A költői kérdésre bizonyára gazdag választékban adható felelet. Pedig lehet, hogy a válasz egészen egyszerű. Van a hegedűnek egy átlagember által nem is igen ismert, rejtett alkatrésze, amely alkalmasan közvetíti a zenei rezgést a hegedű fedőlapja (előlapja) és hátlapja között: egy filigrán, hengeres fapöcök. A hegedű készítő és a hegedűt használó elhivatottak világát tekintve, talán nem meglepő, hogy e kis fadarabnak *lélek* a neve. Úgy vélem, a zenének, zeneszerző, előadó és közönség sikeres egymásra hangolódásának is ez, a jó lélekkel való zenélés a titka. Adja az ég, hogy e titok minél többünk sajátja legyen!

SOMFAI BALÁZS

* * *

Balogh Ferencné: A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Veszprém Megyei Szervezetének története. Veszprém: MKE VMSZ, EKMKKI, 2010. – 88 p. –

„Egy hivatás nagysága elsősorban talán abban van, hogy egyesíti az embereket. Csak egyetlen igazi fényűzés van: az emberi kapcsolatoké.” – olvasom Antoine de Saint-Exupéry bölcs gondolatát e tenyérbe simuló könyvecske hátlapján. Ezen gondolkodva arra a felismerésre jutottam, hogy a kötet szerzőjének, Balogh Ferencné Marikának egész élete összefonódott a könyvtárosokkal, a könyvtárüggyel, a könyvtárosi hivatással, a Veszprém megyei könyvtárosokat egyesítő szervezettel. Tizenhat éven keresztül az egyesület titkáráként, két ciklusban elnökeként, valamint tizenkét éve vezetőségi tagjaként igazán helyénvaló, hogy összegezte az utókornak a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Veszprém Megyei Szervezetének munkáját.

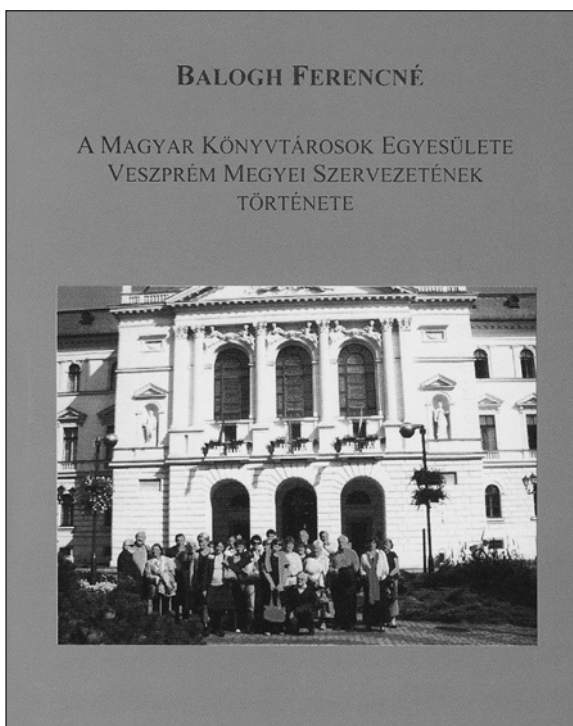
Tények, események felsorakoztatásával több, mint négy évtized, tizenkét választási ciklus történetéről ad számot a dokumentum. Az egyesület mindennapjai elevednek meg Marika tollából a könyv lapjain keresztül az 1966. évi kezdetektől 2009-ig bezárólag: szakmai előadások, továbbképzések különböző helyszíneken, feledhetetlen hazai és külföldi kapcsolatok, kiadványok, pályázatok, tanácskozások, kirándulások, meghatározó könyvtáros egyéniségek, kitüntetések, stb. Külön értéke a kötetnek a 21 oldalas kronológia, mely évről évre pontos dátumokkal veszi számba az egyesület életében jelentős történéseket. A Veszprém megyei szervezet tisztségviselőinek, kitüntetettjeinek és tagjainak felsorolása könyvtártörténeti szempontból is jelentős. Az egyesület archívumából válogatott képek, valamint Pardiné Mórocz Magdolna és Palkóné Jády Melitta fotói illusztrálják a kötetet, melyek egy-egy pillanatot mutatnak meg a közösség életéből.

Kevesen tudják, hogy a szerzőnek az anyaggyűjtéshez az indíttatást az „anyaszervezetnek”, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének 75. évfordulójára készülő kiadvány adta. Példaértékű országos szakmai összefogás eredményeként jelent meg ez a jubileumi kötet, melyben Balogné Marika munkája rövidített, szerkesztett változatban is olvasható. (Magyar Könyvtárosok Egyesületének története 1935–2009: jubileumi kiadvány / szerk. Bényei Miklós. Bp.: MKE, 2011. – 758 p.)

Sárköziné Sárovits Hajnalka, elnök asszony, a kötet bevezetőjében, személyes emlékeivel átszöve idézi fel az elmúlt közel negyven év szakmai tevékenységét hangsúlyozva az „egyesület krónikásának, mindannyiunk Marikájának” hihetetlenül fontos tevékenységét. Megköszöni önmaga és a megye könyvtárosai nevében a hasznos szakmai tanácsokat, jobbító szándékú kritikákat.

Külön köszönet és elismerés jár Hermann Istvánnak, a Jókai Mór Városi Könyvtárnak, Pardiné Mórocz Magdolnának, Sárköziné Sárovits Hajnalkának valamint Varga Bélának, akik Marika 70. születésnapjára meglepetésként, titokban készítették el a meglévő kézirat alapján a kötetet.

Míg írom e könyvismertetőt, folyamatosan az motoszkál a fejemben, hogy egy szakmai szervezet története mitől lehet érdekes és izgalmas szélesebb körben. Miért

érdemes kézbe venni e karcsú kötetet? Talán, mert az „adattára” (lásd kronológia, különböző névjegyzékek) forrásértékű kincsesbánya a kutatók számára? Tán azért, mert betekintést ad a könyvtárosi szakmába, lerombolva ezzel bizonyos előítéleteket? Vagy talán azért, mert példát mutat arra, hogy miként lehet egy szervezetnek túlélni a környezetből jövő változásokat, és eközben hogyan tud folyamatos megújulással megerősödni egy közösség? Esetleg azért, mert a részletek fölé emelkedve szépen kirajzolódik egy történelmi korrajz az információrobbanás és a hatalmas technikai fejlődés időszakából?

A felsorakoztatott érvek mellett számomra, van még egy lényeges tényező. Köztudott, hogy manapság reneszánszukat élik a különféle egyesületek, civil szervezetek. Sokféle motiváció tudja elindítani az embert afelé, hogy csatlakozzon egy ilyen szakmai, baráti közösséghez. A könyvben Marika zárszavai, úgy érzem, rátapintanak a lényegre: „*A tények, az események sok mindent jeleznek, de nem mutatják meg a beléjük fektetett rengeteg igyekezetet és munkát, a szellemi gazdagodást, az együttlétek feledhetetlen hangulatát és az erőt, amit belőlük merítettünk.*”

Ön, Kedves Olvasó, tagja valamilyen egyesületnek, tartozik bármilyen közösséghez, ahonnan erőt merít, töltökezik?

SZABÓNÉ VÖRÖS GYÖRGYI